

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΕΝΟΠΗΤΕΛΑΝΟΘΕΚΟΝΗΠΟΤΗΜΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΚΑΙ ΚΑΘΟΡΟΤΕΥΣΗ
ΑΠΕΡΕΥΘΕΡΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Κτηνοματική Εργασία

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΑΙΜΑΚΑ

Το παράδειγμα της 8ης Εδαφικής Περιφέρειας του Ν. Καρδίτσας

ΙΡΙΩΠΙΝΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΑΚΗ

Επίβλεψη:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΩΝΙΜΟΣ
Επικουρός Καθηγητής

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1998

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΑΙΜΑΚΑ

Το παράδειγμα της Σης Εδαφικής Περιφέρειας του Ν. Καρδίτσας

ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΑΚΗ

Επίβλεψη:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΟΥΣΙΟΣ
Επίκουρος Καθηγητής ΠΘ

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1998

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 893/1
Ημερ. Εισ.: 10/07/1998
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
1998
ΑΥΓ

Wς είθισται αλλά όχι γι' αυτό το λόγο, θα ήθελα πριν από οτιδήποτε άλλο να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που συνέβαλαν με οποιονδήποτε τρόπο στην ολοκλήρωση της εργασίας που ακολουθεί. Ευτυχώς για μένα οι άνθρωποι αυτοί είναι πάρα πολλοί, δυστυχώς όμως για λόγους οικονομίας χώρου μπορώ να αναφέρω μόνο μερικούς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όσων τα ονόματα δεν αναφερθούν στη συνέχεια δεν χαίρουν της εκτίμησης και της ευγνωμοσύνης μου.

Πρώτα και πάνω από όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Δημήτρη Γούσιο, Επίκουρο Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και επιβλέποντα αυτής της διπλωματικής εργασίας για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρείχε στην επιλογή των πεδίων διερεύνησης, τη συλλογή και επεξεργασία των πληροφοριών, τις κατευθύνσεις και τις εποικοδομητικότερες παρατηρήσεις του στο κείμενο, καθώς και για τη συνεισφορά του στην επίτευξη επαφών με τους αρμόδιους και τη διαμόρφωση των τελικών προτάσεων.

Για τη διάθεση στοιχείων, χαρτογραφικών υποβάθρων και της εμπειρίας τους εκφράζω τις ευχαριστίες μου

- στα στελέχη της ΑΝ.ΚΑ. και ιδιαιτέρως στην κ. Δ. Γάκη και στον κ. Ευ. Σακελλαρίου,
- στους υπαλλήλους της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Καρδίτσας και ιδιαιτέρως στον κ. Απ. Ζαχαρόπουλο για την ενδιαφέρουσα συνέντευξη που πρόθυμα μου παραχώρησε,
- στους υπαλλήλους του γραφείου της ΕΣΥΕ στην Καρδίτσα,
- στη Γραμματεία του ΣΠ της 8^{ης} Εδαφικής Περιφέρειας του Ν. Καρδίτσας, καθώς και στους Προέδρους και Γραμματείς του Δημοτικού και των Κοινοτικών Συμβουλίων των έξι Κοινοτήτων και του Δήμου της περιοχής μελέτης,
- στον Διευθυντή της Κοινοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης των Λουτρών Σμοκόβου,

- στα στελέχη του Τηλεπικοινωνιακού Διαμερίσματος Καρδίτσας και
- στους εργαζόμενους στην ΙΓ Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Οφείλω ακόμα να ευχαριστήσω το φίλο και συνάδελφο κ. Στέλιο Σπανό χωρίς τη συνδρομή του οποίου θα είχε γίνει ιδιαίτερα δύσκολη η χαρτογραφική υποστήριξη της εργασίας και για τον ίδιο λόγο τους συμφοιτητές μου από το Εργαστήριο αγροτικού χώρου-Μονάδα Τηλεπισκόπησης κ.κ. Λ. Μπόζη και Αλκ. Μπέτση, ενώ για την παροχή στοιχείων και για τις παρατηρήσεις του θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Πρ. Μαρδάκη.

Τέλος, όλους αυτούς που με ανέχτηκαν και με στήριξαν με οποιονδήποτε τρόπο κατά τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της εργασίας, τους ευχαριστώ.

ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΑΚΗ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1998

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αρκτικόλεξα και συντμήσεις	6
Εισαγωγή	8

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΛΙΜΑΚΑ: Η ΘΕΩΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΛΙΜΑΚΑ

1.1. Εισαγωγή	12
1.2. Από την “εκ των άνω” στην “εκ των κάτω” ανάπτυξη	13
1.3. Η ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα	15
1.4. Κριτική της ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα	18
1.5. Η ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα στην Ευρωπαϊκή Ένωση	20
1.6. Η ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα στην Ελλάδα	22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΛΙΜΑΚΑ

2.1. Εισαγωγή	27
2.2. Δυσκολίες εφαρμογής	27
2.3. Προϋποθέσεις επιτυχίας	30

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΛΙΜΑΚΑ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ: 8^η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

3.1. Εισαγωγή	34
3.2. Προσδιορισμός της περιοχής μελέτης	36
3.3. Φυσικά χαρακτηριστικά	38
3.4. Ανθρώπινο δυναμικό	40
3.4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά	40
3.4.1.1 Η διαδοχή στις αγροτικές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις	45
3.4.2 Μορφωτικό επίπεδο	47
3.4.3 Απασχόληση-εισόδημα	49
3.4.4 Φορείς οργάνωσης και συνεργασίας της τοπικής κοινωνίας	50
3.5. Υποδομές	52
3.5.1 Φυσικές υποδομές	52
3.5.1.1 Οδικό δίκτυο	52
3.5.1.2 Τηλεπικοινωνιακή υποδομή	53
3.5.1.3 Υδρευση	54
3.5.1.4 Διαχείριση των υγρών αποβλήτων	55
3.5.1.5 Αρδευση	55

3.5.1.6 Διαχείριση των στερεών αποβλήτων	56
3.5.2 Κοινωνικές Υποδομές	56
3.5.2.1 Εγκαταστάσεις εκπαίδευσης και αθλητισμού	56
3.5.2.2 Υγεία - Πρόνοια	59
3.6. Τοπική παραγωγική δραστηριότητα και εξειδικεύσεις	59
3.6.1 Χρήσεις γης	60
3.6.2 Εκμεταλλεύσεις	60
3.6.3 Συνθήκες βοσκής	63
3.6.4 Παραγωγή	63
3.6.5 Τουρισμός - Το τοπικό συγκριτικό πλεονέκτημα	68
3.6.5.1 Τα ιαματικά λουτρά	69
3.6.5.1.1 Λουτρά Σμοκόβου	69
3.6.5.1.2 Λουτρά Σουλαντά	70
3.6.5.2 Φυσικά θέλγητρα	71
3.6.5.3 Αρχαιολογικό και Ιστορικό ενδιαφέρον	73
3.6.6 Ποιότητα περιβάλλοντος	75
3.7. Οι Κοινότητες	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	
5.1. Εισαγωγή	78
5.2. Επαναχωροθέτηση των Υπηρεσιών - Εδρα του νέου Δήμου	79
5.3. Αναδιανομή των ρόλων των Κοινοτήτων στα πλαίσια του παραγωγικού συστήματος της περιοχής μελέτης	82
5.4. Δημιουργία θεσμικής επάρκειας	85
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	88
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	90
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I-Ανθρώπινο Δυναμικό	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II-Τοπική Παραγωγική Δραστηριότητα & Εξειδικεύσεις	106

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ & ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

ΑΝ. ΚΑ.	= Αναπτυξιακή Καρδίτσας
ΑΟΕ	= Αγροτικές Οικογενειακές Εκμεταλλεύσεις
Δ.	= Δήμος
ΕΑΠΤΑ	= Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΕΕ	= Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΚ	= Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΟΚ	= Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΤ	= Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
ΕΣΥΕ	= Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
ΗΠΑ	= Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
Κ.	= Κοινότητα
ΜΜΕ	= Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις
Ν.	= Νομός
ΝΑ	= Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση
ΟΟΣΑ	= Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΤΑ	= Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΟΤΕ	= Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος
ΠΕΠ	= Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
ΣΠ	= Συμβούλιο Περιοχής
ΤΑ	= Τοπική Αυτοδιοίκηση
ΤΑΠ	= Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα
ΤΥΔΚ	= Τεχνική Υπηρεσία Δήμων και Κοινοτήτων
ΥΠΕΔΔΑ	= Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΥΠΕΧΩΔΕ	= Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

«Οὐδὲ γὰρ ἔνευ σμικρῶν κούς
μεγάλους φασί οἱ λιθολόγοι λίθους
εἶ κείσθαι»

Πλάτωνος Νόμοι, β' 902 ε

(Οι χτίστες λένε πως χωρίς τις μικρές πέτρες ούτε οι μεγάλες
στέκονται καλά)

Εισαγωγή

Η εργασία που ακολουθεί, πέρα από το βασικό σκοπό της ως προϋπόθεσης για την απόκτηση τίτλου σπουδών από το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης και μέσα στα πλαίσια που καθορίζονται από το χρόνο, τα μέσα και κυρίως την εμπειρία του ερευνητή, έχει σαν στόχο τη διερεύνηση μιας ορεινής περιοχής της ελληνικής υπαίθρου ως συγκεκριμένου χώρου (όπως τον καθορίζουν τα φυσικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του), ο οποίος συγχρόνως αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι μεγαλύτερων γεωγραφικών (Αγραφα) και διοικητικών ενοτήτων (Νομός, Περιφέρεια, εθνικός χώρος).

Η 8^η Εδαφική Περιφέρεια του Ν. Καρδίτσας (Μενελαΐδα) που θα μελετήσουμε στη συνέχεια είναι μια ορεινή, πληθυσμιακά αποψιλωμένη περιοχή, με εμφανή σημάδια άνισης ανάπτυξης στο εσωτερικό της. Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι πρόκειται για μια Μενελαΐδα “δυο ταχυτήτων” χρησιμοποιώντας έναν όρο ιδιαίτερα προσφιλή τα τελευταία χρόνια, καθώς οι τρεις από τις επτά Κοινότητες τείνουν να εγκαταλειφθούν ενώ οι άλλες τέσσερις εμφανίζουν κάποια δραστηριότητα. Η οικονομία της είναι κατά βάση αγροτική και εμφανίζει διαφοροποίηση στην εξέλιξη της ανάμεσα στις πεδινές Κοινότητες που ακολουθούν τις εξελίξεις στον τομέα της γεωργίας και στις ορεινές που διατηρούν απαρχαιωμένα συστήματα καλλιέργειας. Διαθέτει αρκετούς αξιόλογους πόρους από τους οποίους μόνο ο ένας (θερμομεταλλικές, ιαματικές πηγές) έχει αξιοποιηθεί σε βαθμό όχι ιδιαίτερα ικανοποιητικό, όμως αρκετό ώστε να μπορεί υπό κάποιες προϋποθέσεις να προκαλέσει σωρευτικά αποτελέσματα στην τοπική οικονομική δραστηριότητα. Αποκομμένη από το φυσικό της χώρο εξ’ αιτίας διοικητικών διαχωρισμών που έγιναν με βάση λογικές οι οποίες εξυπηρετούσαν σκοπούς άσχετους με το χώρο και το μέλλον τέτοιων περιοχών, κινδυνεύει να χάσει τη συνοχή στο εσωτερικό της και τις επαφές της με τον παραδοσιακό λειτουργικό χώρο της, στοιχεία που όπως θα δούμε στη συνέχεια έχουν ιδιαίτερη σημασία.

Περιοχές του μεγέθους και του χαρακτήρα της Μενελαΐδας που ουσιαστικά αποτελούν δομικά στοιχεία του τοπικού επιπέδου και ένα σημαντικό κομμάτι του ελληνικού χώρου γενικότερα, δεν έχουν μελετηθεί αρκετά ώστε να μπορούμε να κατανοήσουμε τις λειτουργίες τους και τον τρόπο που αρθρώνονται μεταξύ τους για τη σύνθεση του τοπικού επιπέδου και με ανώτερα επίπεδα. Η αξία της παρούσας εργασίας έγκειται ακριβώς στη γνωριμία και στην προσπάθεια κατανόησης τέτοιων περιοχών και των μηχανισμών που επιδρούν στην εξέλιξή τους.

Μια βασική αναζήτηση όλης αυτής της έρευνας αφορούσε την εξεύρεση απαντήσεων σε ερωτήματα που αφορούν το μέλλον αυτής της περιοχής. Υπάρχει μέλλον για τη Μενελαΐδα και για άλλες περιοχές της χώρας μας που εμφανίζουν τα ίδια χαρακτηριστικά; Μπορεί να αποτελέσει κέντρο ανάληψης αναπτυξιακών πρωτοβουλιών και κάτω από ποιες προϋποθέσεις; Η έξοδος του πληθυσμού και η εγκατάλειψη των τοπικών παραγωγικών συστημάτων θα μπορούσε να οδηγήσει στην οριστική υποβάθμιση του περιβάλλοντος με συνέπεια την εμφάνιση των γνωστών προβλημάτων (ερήμωση, πυρκαγιές, διαβρώσεις κτλ) και, κυρίως, θα έχει σαν αποτέλεσμα την ολοκληρωτική εγκατάλειψη κομματιών της περιοχής που ήδη εμφανίζουν τέτοια σημάδια ή μπορεί να αναστραφεί αυτή η τάση; Η διαχείριση θα περάσει σε άλλα, ανώτερα, απομακρυσμένα διοικητικά κέντρα όπως η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση ή μπορεί να αναπτύξει τέτοιες δραστηριότητες στο εσωτερικό της με την ενίσχυση από αυτά τα κέντρα; Οι εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα σε θεωρητικό επίπεδο μπορούν να δώσουν κάποιες διεξόδους για την ανάπτυξη τέτοιων περιοχών και κάτω από ποιες προϋποθέσεις;

Πηγές και Μέθοδοι

Μια πρώτη γνωριμία με τη Μενελαΐδα έγινε μέσα από μελέτες που έχουν ήδη γίνει γι' αυτήν ή για περιοχές που εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά. Επίσκεψη στην περιοχή ήταν απαραίτητη για την απόκτηση ίδιας άποψης καθώς και για την επίτευξη επαφών με φορείς της περιοχής. Πολύτιμη πηγή πληροφοριών αποτέλεσαν συνεντεύξεις ατόμων που για διάφορους λόγους έχουν γνώση της περιοχής: του Γραμματέα του ΣΠ της 8^{ης} Εδαφικής Περιφέρειας του Ν. Καρδίτσας, μελών του Δημοτικού και των Κοινοτικών Συμβουλίων της περιοχής, στελεχών από Οργανισμούς και

Υπηρεσίες της Καρδίτσας που έχουν αρμοδιότητες στη Μενελαΐδα. Η απαραίτητη συλλογή, επεξεργασία και μελέτη στατιστικών στοιχείων τα οποία προέρχονταν από απογραφές είτε της ΕΣΥΕ, είτε της ΝΑ Καρδίτσας, είτε άλλων φορέων της περιοχής βοήθησαν στη στατιστική επιβεβαίωση των συμπερασμάτων που εξήχθησαν από τις προηγούμενες ενέργειες.

Δυστυχώς, δεν αποφεύχθηκαν τα γνωστά προβλήματα ασάφειας, αντιφάσεων έως και λαθών που αντιμετωπίζουν όλοι όσοι θελήσουν να διαχειριστούν απογραφικά στοιχεία: διαφορές στον τρόπο και στη λογική που ακολουθείται κατά τη συλλογή των στοιχείων από τις διαφορετικές υπηρεσίες έχουν ως συνέπεια να οδηγούμαστε πολλές φορές ακόμα και σε αντίθετα συμπεράσματα. Για να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα, μετά την επισήμανσή του κάθε φορά που εμφανιζόταν, επιλέχθηκαν κατά περίπτωση τα στοιχεία που θεωρήθηκε ότι προσέγγιζαν καλύτερα τα πραγματικά δεδομένα.

Αυτό που θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα είναι ότι τόσο όλα τα στατιστικά στοιχεία από τις απογραφές, όσο και η εμπειρία ανθρώπων που έχουν ασχοληθεί με την περιοχή παραχωρήθηκαν με μεγάλη ευχαρίστηση από τους αρμόδιους.

Στις σελίδες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα στοιχεία αυτά και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μελέτη τους σε μια προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν προηγουμένως. Συγκεκριμένα, στο Πρώτο Μέρος της εργασίας παρουσιάζεται το θεωρητικό κομμάτι της ανάπτυξης “από τα κάτω” που αποτελεί την νεώτερη εξέλιξη σε θεωρητικό επίπεδο, με τα αίτια εμφάνισης και το περιεχόμενό της να αναπτύσσονται στο Κεφάλαιο 1, ενώ στο Κεφάλαιο 2 αναλύονται οι δυσκολίες εφαρμογής και οι προϋποθέσεις επιτυχίας πολιτικών που βασίζονται σε αυτό το νέο μοντέλο ανάπτυξης.

Στο Δεύτερο Μέρος γίνεται μια προσπάθεια επεξεργασίας μιας τέτοιας πολιτικής στην ορεινή περιοχή της Μενελαΐδας. Στο Κεφάλαιο 3 γίνεται διερεύνηση των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων της περιοχής στο σύνολό της, ενώ στο Κεφάλαιο 4 προτείνονται μέτρα για την αξιοποίηση και διαχείριση του φυσικού πλούτου της περιοχής και την αναστροφή των δημογραφικών εξελίξεων που την χαρακτηρίζουν. Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο συνοψίζονται τα συμπεράσματα και οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα, όπως αυτές προέκυψαν μέσα από τη μελέτη.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΛΙΜΑΚΑ: Η ΘΕΩΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΑΙΜΑΚΑ

1.1. Εισαγωγή

Το μοντέλο ανάπτυξης “από τα κάτω”¹ εμφανίστηκε στον αντίποδα του φορντικού μοντέλου που επικρατούσε εκείνη την περίοδο και μετά τα πρώτα σημάδια αποτυχίας του δεύτερου. Δεν αναπτύχθηκε αυτόνομα αλλά αναδύθηκε μέσα από τις θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης και υποστηρίζει τη μεταφορά των κέντρων λήψης αποφάσεων και δράσης στα κατώτερα διοικητικά επίπεδα. Πρόκειται για ένα μοντέλο ανάπτυξης στο οποίο εντάσσονται θεωρίες που ρίχνουν το βάρος του σχεδιασμού και της εφαρμογής αναπτυξιακών πολιτικών στα ίδια τους τα υποκείμενα, τα οποία τώρα οφείλουν να εντείνουν τη συμμετοχή τους στο σχεδιασμό και να δραστηριοποιηθούν για την ανάπτυξή τους. Δεν αποτελεί πανάκεια, αλλά μια πιθανή λύση που απαιτεί την ικανοποίηση αρκετών προϋποθέσεων για να έχει αποτελέσματα.

---

¹ Βλ. Ανδρικοπούλου Ε.1995, Γκέσκου Ιφ, 1997, Πετράκος Γ, 1996, Χατζημιχάλης Κ, 1992

1.2. Από την “εκ των άνω” στην “εκ των κάτω” ανάπτυξη

Στην προσπάθεια για περιφερειακή ανάπτυξη είδε το φως μια σειρά από θεωρίες, οι οποίες κοινό σκοπό είχαν να δώσουν ικανοποιητικές εξηγήσεις για την εμφάνιση ανισοτήτων ανάμεσα στις περιφέρειες και, τελικά, να προτείνουν λύσεις για την άμβλυνσή τους. Όλες αυτές οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν εντάσσονται σε δυο διαφορετικά θεωρητικά μοντέλα που διαδέχτηκαν χρονικά το ένα το άλλο: το μοντέλο ανάπτυξης “εκ των άνω” και το μοντέλο ανάπτυξης “εκ των κάτω”. Η διαφορά τους έγκειται, κυρίως, στην κατεύθυνση της ανάπτυξης όπου το μεν πρώτο μοντέλο προβλέπει το σχεδιασμό της ανάπτυξης από το κεντρικό Κράτος και τη διάχυσή της προς τις περιφέρειες, ενώ το δεύτερο προβλέπει την ανάπτυξη των περιφερειών μέσω της εκμετάλλευσης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους και της ενεργοποίησης του τοπικού δυναμικού.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1930 έχουμε την εμφάνιση στις ΗΠΑ και στη Δυτική Ευρώπη των πρώτων αναπτυξιακών θεωριών που υποστήριζαν δράσεις και ενέργειες με σκοπό τη βοήθεια καθυστερημένων περιοχών να ξεπεράσουν τη Μεγάλη Κρίση. Από αυτό το σημείο και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1960 αναπτύχθηκαν θεωρίες όπως της *εξαγωγικής βάσης* και των *πόλων ανάπτυξης*, που είναι και οι πιο γνωστές, οι οποίες είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό ότι προσπαθούσαν με τη βοήθεια των δημοσιονομικών μέσων που διαθέτει η κεντρική εξουσία, δηλαδή τη φορολογία και τις δημόσιες επενδύσεις, να αναπτύξουν κεντρικές πολιτικές και έτσι σκόπευαν να αναδιανείμουν το εισόδημα και την ανάπτυξη ανάμεσα στις περιφέρειες.

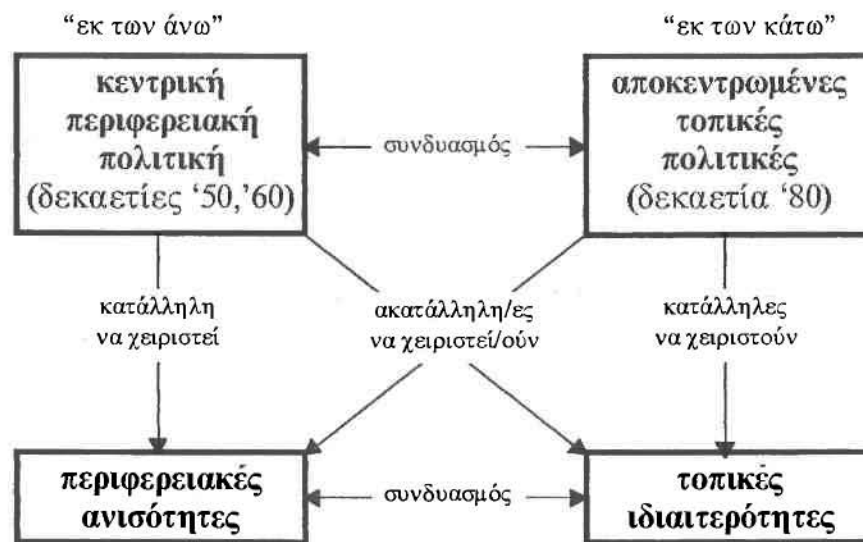
Η δημοσιονομική κρίση που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ανέτρεψε τις συνθήκες που ευνόησαν την ανάπτυξη κεντρικών πολιτικών: οι ρυθμοί ανάπτυξης έπεσαν, οι επενδύσεις βρίσκονταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα και η αδυναμία εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών προκάλεσε κοινωνικές αναταραχές. Συγχρόνως, η εφαρμογή τέτοιων πολιτικών δεν επέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα στον περιορισμό των περιφερειακών ανισοτήτων αλλά μάλλον έτεινε να ενισχύσει τις ήδη αναπτυγμένες περιοχές σε βάρος των λιγότερο αναπτυγμένων. Επιπλέον, οι πολιτικές εξελίξεις που δρομολογήθηκαν την ίδια περίοδο και κυρίως η τάση για διεθνείς συνεργασίες, με κορυφαίο παράδειγμα τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής

Κοινότητας (ΕΟΚ) και την προβλεπόμενη οικονομική, κοινωνική και τελικά πολιτική συνένωση των Ευρωπαϊκών χωρών, συνέτειναν τον περιορισμό τόσο της σημασίας όσο και της αποτελεσματικότητας των κεντρικών πολιτικών και στη συνέχεια την αμφισβήτηση όχι μόνο των τελευταίων, αλλά και του “εκ των άνω” μοντέλου γενικότερα.

Όπως ήταν φυσικό, η αμφισβήτηση του ενός μοντέλου είχε ως αποτέλεσμα την ανάδυση ενός νέου στον αντίποδά του, το οποίο είναι γνωστό ως μοντέλο ανάπτυξης “εκ των κάτω”. Οι θεωρίες που εντάσσονται σε αυτό το μοντέλο προτείνουν μια μορφή ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα², η οποία θα προκύψει από την εφαρμογή αποκεντρωμένων πολιτικών τοπικής ανάπτυξης μέσω της κινητοποίησης του ενδογενούς δυναμικού και των τοπικών παραγωγικών πόρων, της εκμετάλλευσης των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και μέσω επιλεκτικών παραγωγικών παρεμβάσεων. Η σχέση τόσο των δυο μοντέλων όσο και των κεντρικών με τις τοπικές πολιτικές φαίνονται σχηματικά στο Διάγραμμα 1 και στον Πίνακα 1 που ακολουθούν.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Οι “εκ των άνω” και “εκ των κάτω” σχέσεις

Πηγή: Ανδρικοπούλου Ε., 1995

² Επειδή το πεδίο αναφοράς είναι μια μικρή περιοχή, προτιμάται ο όρος “ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα” που εμπεριέχει τόσο το μέγεθος της χωρικής κλίμακας όσο και την έννοια της “εκ των κάτω” ανάπτυξης

ΠΙΝΑΚΑΣ 1**Οι διαφορές μεταξύ κεντρικών και τοπικών πολιτικών**

Σημεία σύγκρισης	Κεντρικές πολιτικές	Τοπικές πολιτικές
Φορείς λήψης αποφάσεων	Κεντρικοί φορείς δημόσιας διοίκησης	Περιφερειακές ή τοπικές αρχές
Χώρος αναφοράς	Εθνικός χώρος ως σύνολο Περιφερειών	Συγκεκριμένη περιοχή που εκπροσωπούν
Διατυπωμένοι στόχοι στρατηγικής	Εξισορρόπηση των περιφερειακών ανισοτήτων	Προώθηση της ανάπτυξης της Περιοχής
Προσανατολισμός παρεμβάσεων	Ανακατανομή ανάπτυξης-επενδύσεων	Τοπικές πρωτοβουλίες, εισροή επενδύσεων
Μέσα / εργαλεία παρέμβασης	Δημόσιες επενδύσεις και περιφερειακά κίνητρα	Ειδικά κίνητρα, προβολή της εικόνας, υπηρεσίες

Πηγή: Ανδρικοπούλου Ε., 1995

Σε αυτό το θεωρητικό μοντέλο εντάσσονται θεωρίες όπως το *επιλεκτικό χωρικό κλείσιμο*, η *αγροαστική ανάπτυξη*, η *ενδογενής ανάπτυξη*³, η *αμφιλεγόμενη τοπική ανάπτυξη* κ.α.⁴ Ο χαρακτηρισμός της τοπικής ανάπτυξης ως αμφιλεγόμενης οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχουν πολλοί που αμφισβητούν την υπόστασή της ως αυτόνομης θεωρίας αντιστρέφοντας ένα από τα κυριότερα επιχειρήματα των υποστηρικτών της, την εμπειρική της επιβεβαίωση⁵.

1.3. Η ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η έννοια της ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα είναι συνδεδεμένη με πολιτικές οι οποίες συλλαμβάνονται, επεξεργάζονται και εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο με την πλήρη συμμετοχή των άμεσα

³ Στη βιβλιογραφία απαντάται και ως *αυτο-κατευθυνόμενη, αυτογενής ή αυτοδύναμη ανάπτυξη*.⁴ Βλ. Γκέσκου Ιφ, 1997, Χατζημιχάλης Κ, 1992⁵ Χατζημιχάλης Κ, 1992

εμπλεκόμενων φορέων, οργάνων ή πολιτών αυτού του επιπέδου και συμβάλλουν στην προώθηση μιας μορφής ανάπτυξης που βασίζεται:

- στην ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού μέσα από την ενθάρρυνση του επιχειρηματικού πνεύματος, των γνώσεων, της τοπικής ταυτότητας, των πολιτισμικών χαρακτηριστικών, των καινοτομικών πρωτοβουλιών, των εξειδικεύσεων και τοπικών βιομηχανικών παραδόσεων,
- τον εντοπισμό και την ορθολογική εκμετάλλευση των τοπικών πόρων, τόσο των φυσικών όσο και των ανθρώπινων,
- στην προώθηση της δημιουργίας και της ανάπτυξης επιχειρήσεων καθώς και
- στη δημιουργία δικτύων και συνεργασιών και την αξιοποίηση των ήδη υπάρχοντων επίσημων ή άτυπων δικτύων σχέσεων, για το συνδυασμό της δράσης και το συντονισμό των ενεργειών τους.

Επιπλέον, οι πολιτικές αυτές καταρτίζονται με άξονα το κοινωνικό όφελος όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος και το σεβασμό στα δικαιώματα των επερχόμενων γενεών όπως απαιτούν οι σύγχρονες απόψεις για την αειφόρο ανάπτυξη. Ο χώρος που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν τέτοιες πολιτικές δεν θα πρέπει να είναι πολύ μεγάλος ώστε να αποφευχθεί μεγάλη απόσταση ανάμεσα στους δρώντες και στους λήπτες των αποφάσεων, αλλά ούτε και πολύ μικρός ώστε να μπορεί να στηρίξει τις πρωτοβουλίες που πιθανότατα θα αναληφθούν. Αλλωστε ο όρος “μικρή κλίμακα” αναφέρεται ακριβώς τόσο στο μέγεθος του χώρου όσο και στο μέγεθος της κοινωνίας και των επιχειρήσεων που θα κληθούν να συμμετάσχουν στην αναπτυξιακή προσπάθεια.

Ένα από τα κυριότερα στοιχεία που θα πρέπει να χαρακτηρίζουν μια τέτοια προσπάθεια ανάπτυξης σε μικρή κλίμακα είναι η συνειδητοποίηση από την τοπική κοινωνία της αναγκαιότητας της ενεργούς συμμετοχής της σε όλες τις φάσεις κατάρτισης και εφαρμογής μιας τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής. Δεύτερο χαρακτηριστικό αποτελεί η ύπαρξη ενός δικτύου που θα αποτελείται από δημόσιους ή μη φορείς, συλλόγους, οργανώσεις, άτυπα δίκτυα συνεργασίας και κοινωνικής αλληλεγγύης (συναντώνται πολύ συχνά στο μεσογειακό χώρο) και άλλα τέτοια επίσημα ή ανεπίσημα θεσμικά όργανα. Στο δίκτυο αυτό παρέχονται οι αρμοδιότητες και οι πόροι ώστε να μπορεί να

δραστηριοποιηθεί στο τοπικό επίπεδο, γεγονός το οποίο προϋποθέτει μια ευρείας κλίμακας και ουσιαστική αποκέντρωση των διοικητικών μηχανισμών και των αρμοδιοτήτων. Επίσης, η συνεργασία ανάμεσα στους φορείς αυτούς και η επικοινωνία μεταξύ τους, με τα ανώτερα διοικητικά επίπεδα και με την τοπική κοινωνία και η σαφής και ορθή κατανομή των αρμοδιοτήτων αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή μιας αναπτυξιακής προσπάθειας. Πάνω απ' όλα, όμως, απαιτείται η καλή γνώση του ίδιου του χώρου όπου θα εφαρμοστεί, τόσο στο σύνολό του όσο και στα δομικά του στοιχεία, καθώς και των μηχανισμών που λειτουργούν στο εσωτερικό του, γνώση που θα αποκτηθεί μέσα από μελέτες που πρέπει να γίνουν για κάθε κομμάτι του ελληνικού χώρου, όσο περιθωριοποιημένο κι αν θεωρείται.

Όμως, η αποκέντρωση στα πλαίσια της ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα δεν αφορά μόνο πολιτικές και διοικητικές διαδικασίες, αλλά και οικονομικές. Το ενδιαφέρον για την τοπική ανάπτυξη μπορεί να προέκυψε μετά την αποτυχία του φορντικού μοντέλου, όμως ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο από την επιτυχία συγκεκριμένων περιπτώσεων οικονομικής ανάπτυξης σε σχετικά μικρές περιοχές, μετά από πρωτοβουλίες τοπικών παραγόντων και μέσω της εκμετάλλευσης τοπικών ιδιαιτεροτήτων, οι οποίες δεν είχαν κατ' ανάγκη το πλεονέκτημα της εγγύτητας στα κέντρα λήψης αποφάσεων, αφού η εξέλιξη της τεχνολογίας μπορεί να το παρακάμψει⁶.

Το όχημα αυτών των επιτυχημένων προσπαθειών αποτέλεσαν οι παραγκωνισμένες μέχρι τότε μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ), οι οποίες με αυτόν τον τρόπο βρέθηκαν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Οι νέες τεχνολογίες ήρθαν να ενισχύσουν το γόητρο των ΜΜΕ αφού, εκτός του ότι τεχνολογίες όπως η τηλεματική μπορούν να άρουν το μειονέκτημα των περιθωριοποιημένων περιοχών, η ευελιξία που χαρακτηρίζει αυτές τις επιχειρήσεις τους παρέχει το πλεονέκτημα της γρήγορης και σχετικά εύκολης προσαρμογής τους στο ιδιαίτερα ρευστό περιβάλλον της σύγχρονης τεχνολογικής εξέλιξης. Η ευελιξία αυτή δεν περιορίζεται μόνο στην ευκολότερη υιοθέτηση των τεχνολογικών μεταβολών, αλλά εμφανίζεται ακόμα και στην ίδια την οργάνωση των επιχειρήσεων αφού η τελευταία παίρνει τη μορφή "ομοσπονδίας" επιχειρήσεων δίνοντας έτσι νέα μορφή στην

⁶ Τέτοιες περιοχές είναι η γνωστή περίπτωση της *Τρίτης Ιταλίας*, της *Silicon Valley* στις ΗΠΑ και της *Βάδης-Βυρτεμβέργης* στη Γερμανία

ανταγωνιστικότητα, οικοδομώντας σχέσεις τόσο οριζόντιες (ανάμεσα στις συνεργαζόμενες επιχειρήσεις), όσο και κάθετες (με προμηθευτές και πελάτες) και επιμερίζοντας με αυτό τον τρόπο τον επιχειρηματικό κίνδυνο που συνεπάγεται η αβεβαιότητα της αγοράς⁷. Η *ευέλικτη εξειδίκευση* και η *καινοτομία* είναι δυο όροι που έχουν συνδεθεί πια με τις ΜΜΕ και αποτελούν δυο από τα κυριότερα πλεονεκτήματά τους απέναντι στις παραδοσιακές βιομηχανικές δομές.

Αυτό που θα πρέπει να διευκρινιστεί, τέλος, είναι ότι ανάπτυξη σε μικρή κλίμακα δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση κλείσιμο των συνόρων, δηλαδή επιστροφή σε κλειστά, προστατευμένα οικονομικά συστήματα και επιστροφή στην στρατηγική της αυτάρκειας των οικοσυστημάτων⁸. Αυτό θα γίνει εμφανές στη συνέχεια κατά τη μελέτη της περίπτωσης της Μενελαΐδας, καθώς μια σημαντική ΜΜΕ που δραστηριοποιείται στην περιοχή επιβάλλεται να συνδεθεί με δίκτυα και επιχειρήσεις που λειτουργούν έξω από αυτήν για να μπορέσει να εκσυγχρονιστεί και να επεκταθεί.

1.4. Κριτική της ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα

Όπως σε κάθε νέο μοντέλο, δεν άργησε να αναπτυχθεί κριτική εναντίον της ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα και ένα από τα μειονεκτήματα που αναφέρονται στην επιχειρηματολογία των επικριτών του, όπως προαναφέρθηκε, είναι ο εμπειρικός χαρακτήρας. Υποστηρίζουν, δηλαδή, ότι τα παραδείγματα στα οποία βασίζεται (Τρίτη Ιταλία κ.τ.λ.) είναι λίγα, πολύ συγκεκριμένα και δεν είναι βέβαιο ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν με τη μορφή φόρμουλας σε οποιαδήποτε χωρικά σύνολα καθώς βασίζονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ιδιομορφίες της κάθε περιοχής και δεν είναι σίγουρο ότι μπορούν να αναπαραχθούν και να λειτουργήσουν το ίδιο επιτυχημένα και σε άλλες περιπτώσεις.

Τα άλλα βασικά προβλήματα που αποδίδονται σε αυτό το μοντέλο είναι κατά πρώτο λόγο η αδυναμία των τοπικών πολιτικών που την προωθούν να

---

⁷ Λυμπεράκη Αντ., 1992

⁸ Γκέσκου Ιφ., 1997

συμπεριλάβουν στοιχεία κοινωνικής πολιτικής και με αυτόν τον τρόπο να υποκατασταθεί μερικώς το κεντρικό κράτος σε θέματα κοινωνικής πρόνοιας, ακόμα και στις περιπτώσεις που συμπεριλαμβάνονται στις πολιτικές αυτές προβλέψεις με κοινωνικό περιεχόμενο. Το δεύτερο πρόβλημα που αποδίδεται στο μοντέλο αυτό αφορά τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις περιοχές, τον συχνά παρατηρούμενο τοπικό ανταγωνισμό στην προσπάθεια προσέλκυσης επενδύσεων, ο οποίος ευνοεί την όξυνση των ανισοτήτων αφού κάθε περιφέρεια διαθέτει διαφορετική ποιότητα και ποσότητα παραγωγικών συντελεστών και διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης.

Επιπλέον, πρόβλημα αποτελεί η επίδραση της εφαρμογής τοπικών πολιτικών στο σύνολο της χώρας. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι το "εκ των κάτω" μοντέλο ανάπτυξης αντιμετωπίζει πρόβλημα συντονισμού των επί μέρους τοπικών πολιτικών στο εθνικό επίπεδο με αποτέλεσμα την κακή διαχείριση ή και σπατάλη πόρων και την όξυνση των περιφερειακών ανισοτήτων, αφού δεν είναι όλες οι περιφέρειες "προικισμένες" με τα ίδια χαρακτηριστικά πάνω στα οποία θα βασιστούν οι προσπάθειες για ανάπτυξη και δεν ξεκινάνε από τα ίδια επίπεδα ανάπτυξης⁹.

Τέλος, η πλημμελής αποκέντρωση της διοίκησης και των αρμοδιοτήτων χρησιμοποιείται ως επιχείρημα από τους επικριτές της ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα, αφού η κεντρική εξουσία, ειδικά στη χώρα μας, κάθε άλλο παρά πρόθυμη είναι να παραχωρήσει τις απαραίτητες αρμοδιότητες και πόρους και να θεσμοθετήσει το απαιτούμενο θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο, ώστε να παράσχει με αυτόν τον τρόπο το απαραίτητο περιβάλλον αυτονομίας στο τοπικό επίπεδο για να μπορέσει με τη σειρά του να αναλάβει αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.

Η διατοπική συνεργασία σε εθνικό και υπερ-εθνικό επίπεδο για την αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων με ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας (η γνωστή "*συνεργασία στον ανταγωνισμό*"), η ορθή και ειλικρινής αποκέντρωση των εξουσιών εκ μέρους του κεντρικού Κράτους η προώθηση των νέων τεχνολογιών στην περιφέρεια, η ενίσχυση του ενδογενούς δυναμικού ώστε να μπορέσει να δραστηριοποιηθεί και να αναπαραχθεί καθώς και η εφαρμογή κεντρικών πολιτικών που θα δίνουν γενικές κατευθύνσεις συναρτήσει των οποίων θα καταρτίζονται οι τοπικές πολιτικές μπορεί να είναι

⁹ Ανδρικοπούλου Ε, 1995 και Πετράκος Γ, 1996

η απάντηση των υποστηρικτών του “εκ των κάτω” μοντέλου, την οποία φαίνεται να υιοθετεί και η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) στην προσπάθειά της για περιφερειακή ανάπτυξη.

1.5. Η ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, η υποχώρηση του κεντρικού κράτους ενισχύθηκε από τάσεις χωρικής ολοκλήρωσης σε υπερ-εθνικό επίπεδο, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την ίδρυση της ΕΟΚ, και αντίστροφα η λειτουργία της ΕΕ επιταχύνει και ενισχύει την υποχώρηση του κεντρικού κράτους στον ευρωπαϊκό χώρο.

Το όραμα για ενοποίηση του Ευρωπαϊκού χώρου έχει δώσει νέες κατευθύνσεις στο σχεδιασμό καθώς σκοπός του πλέον είναι η κοινή αντιμετώπιση των προβλημάτων σε ενιαία βάση, σε μια πολύ μεγάλη γεωγραφικά έκταση η οποία χαρακτηρίζεται από ανομοιογένεια στα δομικά της στοιχεία. Αυτός είναι ένας λόγος που η ΕΕ ενισχύει και στηρίζει το σχεδιασμό σε τοπικό επίπεδο καθώς «καμιά συγκεντρωτική ή συστηματική οργάνωση της αναπτυξιακής δράσης δεν είναι σε θέση να λάβει υπόψη της την ποικιλία των τοπικών καταστάσεων»¹⁰.

Η στροφή του ευρωπαϊκού, αλλά και του παγκόσμιου ενδιαφέροντος από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας προς την προστασία του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη δεκαετία που διανύουμε προς την επιδίωξη αειφόρου ανάπτυξης (Άρθρο 2 της Συνθήκης του Maastricht), είναι ένας επιπλέον λόγος για τον οποίο η ΕΕ έστρεψε την προσοχή της στη μικρή χωρική κλίμακα, αφού αυτή μπορεί να αποτελέσει τον ιδανικό χώρο για την επίτευξη τέτοιων στόχων. Η ίδια η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ) υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι «είναι απαραίτητο να συντηρηθεί η ανάπτυξη του “ενδογενούς δυναμικού” των περιφερειακών και τοπικών κοινοτήτων και να αξιοποιηθεί η ποικιλομορφία των πολιτιστικών παραδόσεων και της τεχνογνωσίας των κατοίκων τους»¹¹.

¹⁰ ΕΕΚ, 1989

¹¹ ΕΕΚ, 1995

Παρακινημένη από αυτούς τους λόγους, αλλά και παρασυρμένη από τις διεθνείς εξελίξεις, η Κοινότητα θέλοντας να δείξει έμπρακτα την πρόθεσή της να προωθήσει την τοπική ανάπτυξη διαμόρφωσε μια πολιτική στήριξης της τοπικής ανάπτυξης. Η πολιτική αυτή κινείται πάνω σε δυο βασικούς άξονες: τον τομέα των ΜΜΕ και τον τομέα των τοπικών πρωτοβουλιών για τη στήριξη της απασχόλησης. Στον πρώτο τομέα οι δράσεις που αναπτύσσονται αφορούν είτε τη χρηματοδότηση των ΜΜΕ είτε την ίδρυση και παροχή σε αυτές υπηρεσιών και δικτύων με στόχο τη βελτίωση του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο δρουν. Στον τομέα των τοπικών πρωτοβουλιών οι δράσεις που αναλαμβάνει η ΕΕ έχουν ως στόχο την παροχή και την ενίσχυση ανταλλαγής και διάδοσης πληροφοριών γύρω από τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες. Επιπλέον, ενισχύει οικονομικά την ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα μέσα από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, καταρτίζει εσωτερικές πολιτικές σε κρίσιμους τομείς, αναλαμβάνει διαρθρωτικές δράσεις και πρωτοβουλίες¹².

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΑΠΤΑ) που χρηματοδότησε η ΕΕ, με κύριους στόχους τη διαδημοτική και διασυνοριακή συνεργασία, την ολοκληρωμένη προσέγγιση της τοπικής ανάπτυξης, την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό, τη διεύρυνση των τοπικών αγορών εργασίας, την προστασία του περιβάλλοντος κ.α., το οποίο έδωσε μια πρώτη ευκαιρία στους ελληνικούς ΟΤΑ να δραστηριοποιηθούν και, κυρίως, να συνεργαστούν μεταξύ τους.

Όσον αφορά το θεσμικό μέρος, η πιο σημαντική κίνηση υποστήριξης των διοικήσεων των κατώτερων επιπέδων εκ μέρους της ΕΕ θεωρείται ότι είναι οι αρχές της *εταιρικής σχέσης* και κυρίως της *επικουρικότητας* που διέπουν την κοινοτική περιφερειακή πολιτική. Η πρώτη αναγορεύει επίσημα τους τοπικούς φορείς σε εταίρους της ΕΕ, οι οποίοι μπορούν να διατυπώσουν τις απόψεις τους μέσω της Επιτροπής των Περιφερειών. Η δεύτερη τους δίνει σαφώς τη δυνατότητα λήψης αποφάσεων και δράσης, δηλώνοντας στο κείμενο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση ότι «οι αποφάσεις θα λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο κοντά στους πολίτες, σύμφωνα με την αρχή της

---

¹² Ποταμάνος Γ., 1991

επικουρικότητας»¹³ και μάλιστα τους αφήνει το προβάδισμα στο σχεδιασμό και στη λήψη των αποφάσεων.

Αυτό που πρέπει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο είναι οι δυο αντιτιθέμενες απόψεις που έχουν αναπτυχθεί σχετικά με την ορθή ή μη λειτουργία της αρχής της επικουρικότητας. Εκτός από αυτούς που υποστηρίζουν όσα προαναφέρθηκαν σχετικά με τη συγκεκριμένη αρχή, υπάρχει και μια ομάδα τα μέλη της οποίας αυξάνονται τον τελευταίο καιρό. Η ομάδα αυτή υποστηρίζει ότι η έννοια της επικουρικότητας έχει κατά κάποιο τρόπο “νοθευτεί” εσκεμμένα από την ΕΕ με σκοπό τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από τα χαμηλότερα διοικητικά επίπεδα προς αυτήν με πρόσχημα την μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα επειδή διαθέτει καλλίτερες προϋποθέσεις για την επίλυση των προβλημάτων σε σχέση, κυρίως, με τους αποκεντρωμένους θεσμούς της αυτοδιοίκησης. Ετσι, όπως υποστηρίζεται, η επικουρικότητα μεταφράζεται στη βάση της “αρχής της αποτελεσματικότητας” και όχι της “αρχής της ανάγκης” όπως θα έπρεπε¹⁴.

1.6. Η ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα στην Ελλάδα

Η Ελλάδα, όπως ήταν φυσικό, δεν αποτέλεσε εξαίρεση στην υιοθέτηση του μοντέλου “εκ των άνω” για την ανάπτυξή της, πόσο μάλλον που το εν λόγω μοντέλο παρέχει ιδανικές συνθήκες για την ανάπτυξη πελατειακού συστήματος, το οποίο είναι ιδιαίτερα προσφιλές, ως γνωστόν, στην ελληνική κοινωνία. Το αποτέλεσμα ήταν μια κάθετη, κλαδική οργάνωση των κρατικών υπηρεσιών, των φορέων και των δραστηριοτήτων. Η οργάνωση αυτή εκπροσωπούσε το “πάνω” στο “κάτω”, το Κέντρο στην περιφέρεια και όχι αντίθετα, με αποτέλεσμα την ασθενή ανάπτυξη φορέων που θα μετέφεραν προς τα πάνω τα δεδομένα της περιφέρειας. Συγχρόνως, η ανυπαρξία οριζόντιων σχέσεων και συνεργασιών ανάμεσα στους φορείς και η ατροφική θεσμοθέτηση ενδιάμεσων και τοπικών φορέων αποδυνάμωσε το τοπικό επίπεδο, καθώς αναπτύχθηκε ένας ανταγωνισμός και ένας έντονος τοπικισμός ως αποτέλεσμα

¹³ ΕΕΚ-Γ, 1992

¹⁴ Ματθαίου Π., 1995 και Κωστόπουλος Τ., 1995

της προσπάθειας των τοπικών φορέων (κυρίως της Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' και πρόσφατα Β' Βαθμού και των Νομαρχιών παλιότερα αφού αυτοί είναι για δεκαετίες οι ισχυρότεροι και συχνά οι μόνοι τοπικοί φορείς) να εξασφαλίσουν μεγαλύτερο κομμάτι από την "πίττα" των δημοσίων δαπανών, αφού αυτή ήταν η μόνη διέξοδος ανάπτυξης. Με αυτόν τον τρόπο οι τοπικοί φορείς και η τοπική ανάπτυξη ήταν, και σε μεγάλο ποσοστό συνεχίζουν να είναι, δέσμοι του πελατειακού συστήματος τόσες δεκαετίες, αφού μέσα από αυτά τα κανάλια γίνεται η κατανομή των κρατικών δαπανών. Όσο για άλλους φορείς, αυτοί είναι ανύπαρκτοι, ειδικά σε απομακρυσμένες και περιθωριοποιημένες περιοχές όπως η Μενελαΐδα. Η μόνη μορφή τέτοιων φορέων που μπορεί κάποιος να βρει είναι οι γεωργικοί ή άλλης μορφής Συνεταιρισμοί, οι οποίοι παρά τις φιλόδοξες προβλέψεις κατά τη θεσμοθέτησή τους έχουν μείνει τελικά μόνο πιστωτικοί.

Το γεγονός ότι οι ΜΜΕ αποτελούν το 95% περίπου του ελληνικού μεταποιητικού ιστού τη στιγμή που αυτές είναι το θεμέλιο για τις προσπάθειες ανάπτυξης σε μικρή κλίμακα, δείχνει το πόσο σημαντικό είναι για τη χώρα μας να αποκτήσει το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο ώστε να μπορέσει να αξιοποιήσει αυτό το ήδη υπάρχον δυναμικό. Ειδικά στις μέρες μας που η ελληνική βιομηχανία δείχνει να βρίσκεται σε φάση αποδιοργάνωσης και η αποβιομηχάνιση και η ανεργία πλήττουν τις περιοχές που είχαν στηρίξει την οικονομία τους σε μια βιομηχανία μη ανταγωνιστική και δύσκαμπτη, φαίνεται ιδιαίτερα ελκυστική η ιδέα της ενίσχυσης των ΜΜΕ.

Όμως, απαραίτητη προϋπόθεση σε μια τοπική αναπτυξιακή προσπάθεια αποτελεί η ύπαρξη των κατάλληλων φορέων σε αυτό το επίπεδο, που στην Ελλάδα μεταφράζεται κυρίως στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), και η συνεργασία και υποστήριξή τους από ανώτερα διοικητικά επίπεδα. Σε αυτούς τους τοπικούς φορείς θα πρέπει να έχουν δοθεί οι ανάλογες αρμοδιότητες και να διαθέτουν επαρκή στελέχωση και πόρους ώστε να μπορούν να σχεδιάσουν, να μπορούν να στηρίξουν και να καθοδηγήσουν το τοπικό δυναμικό, να πάρουν τις απαιτούμενες αποφάσεις και να τις πραγματοποιήσουν. Αυτός ήταν ένας από τους πρωταρχικούς λόγους, μαζί με την επιθυμία της τότε κυβέρνησης για "αποκέντρωση" και "λαϊκή συμμετοχή", που στη δεκαετία του 1980 εμφανίστηκε μια τάση αναβάθμισης του τοπικού κράτους μέσα από την ενίσχυση, κυρίως, της Νομαρχιακής

Διοίκησης, τη θεσμοθέτηση των Περιφερειών, τη δημιουργία ενός νέου πλέγματος θεσμικών δυνατοτήτων (αναπτυξιακοί σύνδεσμοι, διαδημοτικές και διακοινοτικές επιχειρήσεις, αναπτυξιακές εταιρείες, εταιρείες λαϊκής βάσης κ.α.) και μια πρώτη προσπάθεια στην κατεύθυνση των Συνενώσεων των ΟΤΑ με τους Νόμους 1416/84 και 1622/86. Οι Συνενώσεις αυτές σχεδιάστηκαν στα πλαίσια της λογικής της ανακυττάρωσης των κατακερματισμένων και αποδυναμωμένων πληθυσμιακά και οικονομικά ΟΤΑ και είχαν τη μορφή είτε εθελοντικών (“απολύτως πρωτοβουλιακή και ασχεδίαστη Συνένωση” του ν. 1416/84), είτε αναγκαστικών συνενώσεων (“σχεδιασμένη Συνένωση” του ν. 1622/86)¹⁵. Η κυριότερη, όμως, αιτία αυτών των κινήσεων ήταν η προσπάθεια που έκανε η χώρα μας να ακολουθήσει τις διεθνείς εξελίξεις που από καιρό είχαν στρέψει το ενδιαφέρον τους στη μικρή κλίμακα και προπαντός στην ανάγκη να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις της ΕΕ. Δυστυχώς, όμως, η προσπάθεια αυτή έμεινε κυρίως στο ρητορικό επίπεδο¹⁶ και η νέα δεκαετία βρήκε το τοπικό επίπεδο χωρίς ουσιαστική δυνατότητα ανάπτυξης.

Στη δεκαετία που διανύουμε γίνονται έντονες προσπάθειες για περαιτέρω αναβάθμιση του ρόλου των τοπικών θεσμών αφού η προοπτική της ολοκλήρωσης της ΕΕ απαιτεί θεσμικές αλλαγές και διοικητικές μεταρρυθμίσεις μεγάλης κλίμακας από τη χώρα μας. Στα πλαίσια αυτών των προσπαθειών είχαμε τους νόμους 2218/94, 2240/94 και 2307/95 οι οποίοι συνέβαλαν στην αναβάθμιση της τοπικής διοίκησης με την εφαρμογή του Β' βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τη δημιουργία των Περιφερειακών Ταμείων για την καλλίτερη διαχείριση των εθνικών και κοινοτικών κονδυλίων και την ανακατανομή των αρμοδιοτήτων προς όφελος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Επιπλέον, με το Νόμο 2218/94 θεσμοθετήθηκαν τα Συμβούλια Περιοχής (ΣΠ) ως νέας μορφής αναγκαστικής συνένωσης των ΟΤΑ και με σκοπό την αποκατάσταση των ελλείψεων της προηγούμενης νομοθεσίας για τις συνενώσεις.

Το σημαντικότερο, όμως, βήμα που έγινε ήταν οι αρμοδιότητες που εκχωρήθηκαν στα ΣΠ, άσχετα με το αν είχαν ποτέ τη δυνατότητα είτε λόγω έλλειψης πόρων είτε, κυρίως, λόγω έλλειψης στελέχωσης να τις εξασκήσουν. Αυτές οι αρμοδιότητες συνίστανται στα εξής:

¹⁵ ΥΠΕΔΔΑ, 1997

¹⁶ Γετίμης Π. και Καυκαλάς Γρ., 1990

- Την υλοποίηση του δημοκρατικού προγραμματισμού
- Τη συμμετοχή με προτάσεις στα μεσοπρόθεσμα αναπτυξιακά νομαρχιακά προγράμματα και τη διαχείριση πόρων του προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων ή προερχόμενων από την ΕΕ
- Την υλοποίηση του πολεοδομικού σχεδιασμού στην επικράτειά τους, την τήρηση των δεδομένων του Εθνικού Κτηματολογίου, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαχείριση των φυσικών πόρων της περιοχής τους
- Την παροχή οργανωτικής- διοικητικής υποστήριξης στους ΟΤΑ που τα συνιστούν και την άσκηση όσων άλλων αρμοδιοτήτων τους ανατίθενται από τους ΟΤΑ-μέλη τους ή τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση¹⁷

Αυτό που δεν βελτιώθηκε, δυστυχώς, ούτε με αυτές τις μεταρρυθμίσεις ήταν η οικονομική αυτοδυναμία των ΟΤΑ. Οσο για την συνολική αποτελεσματικότητα αυτών των προσπαθειών αναβάθμισης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, «αυτές οι πολιτικές παλινδρομήσεις αποδυνάμωσαν κάθε σχεδιασμό τόσο για τις Συνενώσεις όσο και για τις Συνεργασίες και υπονόμευσαν κάθε προοπτική εφαρμογής τους. Οι ενότητες των αναπτυξιακών συνδέσμων, οι γεωγραφικές ενότητες του ν. 1622/86, οι ενότητες των ΣΠ δε δημιούργησαν τις αναγκαίες προϋποθέσεις μιας ουσιαστικής μεταρρύθμισης»¹⁸.

Μετά και από αυτές τις μεταρρυθμίσεις, το θεσμικό πλαίσιο της Ελλάδας για την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο έχει ως εξής:

- Τον αναπτυξιακό νόμο 1892/90
- Τους ευρωπαϊκούς Κανονισμούς για τον πρωτογενή τομέα
- Τις Αναπτυξιακές Εταιρείες
- Τις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες
- Τα Διαρθρωτικά Ταμεία για την τοπική ανάπτυξη (εθνικές και κοινοτικές πρωτοβουλίες)
- Τις Βιομηχανικές και Βιοτεχνικές Περιοχές και Πάρκα
- Το θεσμικό πλαίσιο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Α' και Β' βαθμού)¹⁹

¹⁷ Αθανασούλη-Ρογκάκου Αθ., 1995

¹⁸ ΥΠΕΔΔΑ, 1997

¹⁹ Γούσιος Δημ., 1997

Πρόσφατες είναι οι νέες διοικητικές μεταρρυθμίσεις σε επίπεδο Α' βάθμων ΟΤΑ, οι οποίες επέβαλαν την αντικατάσταση των ΣΠ με αναγκαστικές συνενώσεις σε νέους ΟΤΑ σύμφωνα με το επονομαζόμενο "Πρόγραμμα «Ι. Καποδίστριας» για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης". Αυτή η μεταρρύθμιση όπως και οι προηγούμενες, προσβλέπει στη διοικητική αναβάθμιση του τοπικού επιπέδου, αλλά και την τόνωση των τοπικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών, καθώς η διακοινοτική συνεργασία που επιδιώκεται θεωρείται ότι θα επιφέρει συγχρόνως οικονομική, κοινωνική και οικιστική ανασυγκρότηση.

Σε αυτό το πλαίσιο των εξελίξεων και των μετασχηματισμών που αφορά και προσδιορίζει το τοπικό επίπεδο, η μελέτη αυτή επικεντρώνεται στη διερεύνηση της ορεινής 8^{ης} Εδαφικής Περιφέρειας του Νομού Καρδίτσας (Μενελαΐδα), ως μιας διοικητικής και χωρικής κλίμακας σχεδιασμού πολιτικής και διαχείρισης του χώρου. Το μέγεθός της μπορεί να μην προσεγγίζει καν αυτό της Silicon Valley ή της Τρίτης Ιταλίας, όμως συνιστά ένα σημαντικό τμήμα του τοπικού επιπέδου για την επιτυχή εφαρμογή αναπτυξιακών πολιτικών μικρής κλίμακας είτε στο εσωτερικό της, είτε αν θεωρηθεί ως αναπόσπαστο χωρικό τμήμα του διαδημοτικού ή νομαρχιακού επιπέδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΑΙΜΑΚΑ

2.1. Εισαγωγή

Ολες οι θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί κατά καιρούς, βασίζονται σε κάποιες παραδοχές και η εφαρμογή τους στην πράξη απαιτεί την ικανοποίηση κάποιων προϋποθέσεων ώστε να αποδώσει τα μέγιστα για την περιοχή όπου εφαρμόζεται. Στο Κεφάλαιο αυτό θα διερευνηθούν αυτές ακριβώς οι προϋποθέσεις που απαιτεί η εφαρμογή αναπτυξιακών πολιτικών στη μικρή κλίμακα που εξετάζουμε, καθώς και οι δυσκολίες που μπορεί να συναντήσει κάποιος σε μια τέτοια προσπάθεια.

2.2. Δυσκολίες εφαρμογής

Η Μενελαΐδα, την οποία θα εξετάσουμε διεξοδικότερα στα επόμενα κεφάλαια, αποτελείται από ορεινές κυρίως κοινότητες (έξι από τις επτά κοινότητες που συμπεριλαμβάνονται στα όριά της) και δυστυχώς ακολούθησε

τη γνωστή σε όλους εξέλιξη της ελληνικής υπαίθρου κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Η αναζήτηση εργασίας και οικονομικού κέρδους οδήγησαν τον αγροτικό πληθυσμό σε έξοδο προς τα αστικά κέντρα της Ελλάδας ή του εξωτερικού όπου η ανάπτυξη της βιομηχανίας προσέφερε αρκετές θέσεις εργασίας στο, ανειδίκευτο στην πλειονότητά του, εργατικό δυναμικό της υπαίθρου. Πιο πρόσφατα, έγιναν οι προσφερόμενες υπηρεσίες το θέλγητρο των αστικών κέντρων και προπαντός των γειτονικών στις ορεινές κοινότητες αγροτικών κέντρων: εκπαίδευση, περίθαλψη, διοικητικές υπηρεσίες κ.α. προσέθεσαν την ελκτική τους δύναμη σε αυτήν της βιομηχανίας, δίνοντας νέο νόημα στην έννοια της εσωτερικής μετανάστευσης. Το αποτέλεσμα ήταν η υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων στα κέντρα και συγχρόνως η εγκατάλειψη της υπαίθρου και κυρίως των ορεινών περιοχών όπως η Μενελαΐδα, οι οποίες υπέστησαν τις μεγαλύτερες απώλειες αφού είχαν τα λιγότερα να προσφέρουν στους κατοίκους τους. Αποψιλώθηκαν από το εργατικό δυναμικό τους και ο πληθυσμός που έχει παραμείνει εμφανίζει ιδιαίτερα έντονα σημάδια γήρανσης και αδυναμίας αναπαραγωγής.

Παραδοσιακές δραστηριότητες όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία δεν κατάφεραν να εκσυγχρονιστούν παντού, με αποτέλεσμα τον περιορισμό μέχρι και την εγκατάλειψή τους στις περιοχές που δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν τις εξελίξεις. Μαζί με τις δραστηριότητες αυτές εγκαταλείφθηκε και η γη προκαλώντας ερήμωση του τοπίου και, σε σχετικά μεγάλη έκταση, υποβάθμιση του περιβάλλοντος δημιουργώντας προβλήματα στη διαχείρισή του (πυρκαγιές, διαβρώσεις, πλημμύρες κ.α.).

Επιπλέον, μαζί με την αποδιοργάνωση των τοπικών αγροτικών κοινωνιών κινδυνεύουν να χαθούν πολύτιμα στοιχεία σε θέματα παράδοσης, εμπειριών, τοπικών εξειδικεύσεων και παραδοσιακών μεθόδων διαχείρισης του χώρου, γεγονός που αποκτά βαραινουσα σημασία όταν σχετιστεί με την ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα²⁰.

Η συγκέντρωση πληθυσμού στα κέντρα είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση τόσο των φυσικών όσο και των κοινωνικών υποδομών σε αυτά για την εξυπηρέτηση των αυξημένων αναγκών. Με δεδομένους τους περιορισμένους πόρους που διαθέτει το Κράτος, ο εξοπλισμός της υπαίθρου με ανάλογες υποδομές τέθηκε σε δεύτερη μοίρα με συνέπεια οι επιδόσεις της

στον τομέα αυτόν και σε σχέση με το σύνολο της χώρας να είναι ιδιαίτερα χαμηλές και κατά κανόνα κάτω από τον εθνικό μέσο όρο.

Την ίδια στιγμή, ο διοικητικός διαχωρισμός που εφαρμόστηκε (περισσότερο αυτός σε Νομούς αλλά και αυτός σε Περιφέρειες), βασισμένος σε λογικές εντελώς άσχετες με το χώρο και τις λειτουργίες του, ήρθε να προσθέσει και άλλα προβλήματα στα ήδη υπάρχοντα: απέσπασε περιοχές από τον παραδοσιακό λειτουργικό τους χώρο και τις προσανατόλισε στα διοικητικά κέντρα στα οποία τελικά υπάχθηκαν επιφέροντας, έτσι, πλήγμα στη διατήρηση της τοπικής διοικητικής, κοινωνικής και οικονομικής συνοχής. Οσον αφορά τη διοίκηση στο ίδιο το τοπικό επίπεδο, οι κοινότητες της υπαίθρου εκτός από την απώλεια του πληθυσμού τους, είχαν να αντιμετωπίσουν την ουσιαστική αποδυνάμωσή τους με την απογύμνωσή τους από αρμοδιότητες και πόρους.

Καταλαβαίνει κανείς τα προβλήματα και τις δυσκολίες που θα έχουν να αντιμετωπίσουν αυτές οι κοινότητες, οι οποίες καλούνται τώρα να δραστηριοποιηθούν σε θέματα διαχείρισης του χώρου και ανάπτυξης. Οι δυσκολίες αυτές θα είναι περισσότερες από άλλα χωρικά σύνολα που θα επιχειρούσαν να εφαρμόσουν τοπικές αναπτυξιακές πολιτικές. Είναι προφανές ότι ένα αστικό κέντρο ή ακόμα και ένα αγροτικό κέντρο (π.χ. κωμόπολη επαρχιακού επιπέδου) πλεονεκτούν απέναντι στις μικρές κοινότητες με τις υποτυπώδεις λειτουργίες τόσο ως προς τις εμπειρίες που διαθέτουν και τον αστικό εξοπλισμό όσο, κυρίως, ως προς το επίπεδο ανάπτυξης από το οποίο ξεκινάνε.

Ευτυχώς, κάποιες νεώτερες εξελίξεις θα μπορούσαν να αποβούν ευεργετικές για τις μικρές αυτές κοινότητες, όχι όμως χωρίς προσπάθεια και προϋποθέσεις. Η συνειδητοποίηση των κινδύνων που εγκυμονεί για τον άνθρωπο η αλόγιστη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και προπαντός η καταστροφή του περιβάλλοντος, είναι η κύρια αιτία για την ευαισθητοποίηση της παγκόσμιας κοινότητας σε θέματα σεβασμού του περιβάλλοντος και τις προσπάθειες για την προστασία του. Εμμεση απορροή αυτών των εξελίξεων αλλά και της απομάκρυνσης από το μοντέλο της μαζικής παραγωγής, αποτελεί η στροφή των καταναλωτικών προτιμήσεων σε προϊόντα και υπηρεσίες των οποίων η παραγωγή ή η προσφορά ανταποκρίνεται στην οικολογική συνείδηση των καταναλωτών.

---

²¹ TERRA, 1996

Συγχρόνως, οι ήπιες εναλλακτικές μορφές τουρισμού και η παραγωγή προϊόντων με παραδοσιακούς τρόπους φιλικούς προς το περιβάλλον, τα οποία χαρακτηρίζονται επιπλέον από ποιότητα, ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα ακόμα και με τίμημα υψηλότερη τιμή, φαίνεται να ανάγονται σε νέα όπλα για την ύπαιθρο γενικά και για τις ορεινές περιοχές ειδικότερα, οι οποίες δείχνουν να βρίσκουν μια πιθανή θεραπεία για τη μειονεκτικότητα που τις χαρακτήριζε όλα αυτά τα χρόνια απέναντι στα μεγαλύτερα αγροτικά και στα αστικά κέντρα, αρκεί να μπορέσουν να το εκμεταλλευτούν.

2.3. Προϋποθέσεις επιτυχίας

Η δυνατότητα αξιοποίησης των ευκαιριών που προκύπτουν από τις εξελίξεις που προαναφέρθηκαν αποτελεί τη μεγάλη πρόκληση για το τοπικό επίπεδο και συγχρόνως θέμα προβληματισμού. Το ερώτημα είναι ποιοι μηχανισμοί και ποιες δυναμικές θα πρέπει να αναπτυχθούν σε αυτό το επίπεδο και ειδικά σε μικρά τμήματά του όπως η Μενελαΐδα, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στη νέα αυτή πρόκληση και να καταφέρει να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία που του δίνεται να ανακάμψει.

Το Πρόγραμμα "Ι. Καποδίστριας" δίνει, θεωρητικά τουλάχιστον, αυτή τη δυνατότητα στις σημερινές μικρές, κατακερματισμένες κοινότητες να αποτελέσουν στοιχειώδεις διοικητικές μονάδες ικανές να ανταποκριθούν στις τοπικές ανάγκες, να παράσχουν στους δημότες τους τις απαιτούμενες υπηρεσίες και να σχεδιάσουν αναπτυξιακές δράσεις στην επικράτειά τους, η οποία θα προσεγγίσει με αυτόν τον τρόπο το κρίσιμο μέγεθος που απαιτείται για να μπορέσει να στηρίζει τέτοιες δράσεις. Η συνεργασία και η αλληλεγγύη ανάμεσα στις εμπλεκόμενες κοινότητες αποτελούν προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση μιας αναπτυξιακής προσπάθειας και μπορούν να επιτευχθούν, αν όχι στα πλαίσια του Προγράμματος αυτού, με οποιαδήποτε άλλη μορφή θεωρηθεί καταλληλότερη (εθελοντική συνένωση, διακοινοτική συνεργασία με τη μορφή Αναπτυξιακών Εταιρειών κ.α.).

Η λειτουργία ενός τέτοιου θεσμού ως ενδιάμεσου φορέα ανάμεσα στις μεμονωμένες κοινότητες και στα ανώτερα διοικητικά επίπεδα (Νομαρχιακή

Αυτοδιοίκηση, Περιφέρεια κτλ) μπορεί να συμβάλει στο συντονισμό των δράσεων, στην αμφίδρομη πληροφόρηση και στην επικοινωνία ανάμεσα στα διοικητικά επίπεδα. Επίσης, θα είναι αυτός που θα στηρίζει ή θα αναλάβει τις διάφορες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες καθώς και την εισαγωγή τεχνολογίας και τεχνογνωσίας στην περιοχή, την κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, την ανάδειξη των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων, την προώθηση της καινοτομίας. Όλα αυτά, βέβαια, με την προϋπόθεση ότι θα στελεχωθεί με το απαραίτητο, κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό και θα ενισχυθεί με την απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή.

Οι συμμετοχικές διαδικασίες αποτελούν σημαντική παράμετρο της ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα. Γι' αυτόν το λόγο, η ευαισθητοποίηση και η ενεργοποίηση τόσο των κατοίκων όσο και φορέων, οργανώσεων και άλλων επίσημων ή άτυπων θεσμικών οργάνων που τυχόν δραστηριοποιούνται στην περιοχή ώστε να συμμετέχουν δυναμικά στις αναπτυξιακές προσπάθειες, αποτελούν ένα δεύτερο βήμα το οποίο πρέπει να γίνει.

Η πιθανή ύπαρξη «νησίδων ανάπτυξης και "αντίστασης" στην περιθωριοποίηση»²¹, Κοινοτήτων δηλαδή που για κάποιους λόγους έχουν να επιδείξουν αξιόλογες αναπτυξιακές επιδόσεις, αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό όπλο στα πλαίσια μιας αναπτυξιακής προσπάθειας. Μπορούν να αποτελέσουν το εφαλτήριο για την ανάπτυξη και των γειτονικών τους οικισμών, με τη διάχυση της ανάπτυξης προς τους τελευταίους με διάφορες μεθόδους και την παροχή σε αυτούς πολύτιμης πληροφορίας και εμπειρίας.

Στη Μενελαΐδα μια τέτοια νησίδα αποτελεί η ύπαρξη και εκμετάλλευση ιαματικών πηγών στην Κοινότητα Λουτροπηγής οι οποίες προσελκύουν ένα σημαντικό αριθμό τουριστών. Με βάση αυτό το γεγονός, δίνεται η ευχέρεια στην ευρύτερη περιοχή να προσανατολιστεί σε τουριστική ανάπτυξη που θα συνδυάζει τις ιαματικές πηγές με το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον και, συγχρόνως, την αξιοποίηση της τοπικής γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής τους ικανοποιώντας τη ζήτηση για είδη διατροφής που προκαλούν στην τοπική αγορά οι επισκέπτες των λουτρών. Έτσι, θα μπορέσουν να καρπωθούν μέρος από την προστιθέμενη αξία των προϊόντων τους που αλλιώς θα διέρρηε προς τους τόπους μεταποίησής τους, οι οποίοι βρίσκονται κατά

²¹ TERRA, 1996

κανόνα έξω από τα όρια των περιοχών αυτών στα παραπλήσια αγροτικά κέντρα ή ακόμα μακρύτερα.

Για να μπορέσουν όλα τα παραπάνω να αποδώσουν καρπούς, δεν θα πρέπει να είναι απόρροια αποσπασματικών δράσεων και σπασμωδικών κινήσεων αλλά της εφαρμογής πολιτικών «οι οποίες από τη μια θα μπορούν να προστατεύσουν το περιβάλλον και από την άλλη θα εντάσσουν τις οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής σε ευρύτερα δίκτυα και αγορές και με αυτήν την έννοια να προωθούν την ανάπτυξη»²². Τέλος, προϋπόθεση για να καταρτιστούν τέτοιες πολιτικές αποτελεί η διενέργεια των απαιτούμενων μελετών ώστε να διαγνωστούν όλες οι δυνατότητες της περιοχής και βέβαια οι πολιτικές αυτές θα μπορέσουν να εφαρμοστούν στην πράξη μέσα από το σχεδιασμό και την υλοποίηση των κατάλληλων Προγραμμάτων: Στρατηγικά Σχέδια Ανάπτυξης, Επιχειρησιακά και Δια-τομεακά Προγράμματα θα πρέπει να καταρτίζονται και να υλοποιούνται με θρησκευτική ευλάβεια γιατί η ανάπτυξη δεν θα προκύψει τυχαία αλλά μέσα από επίπονες, οργανωμένες προσπάθειες. Ευκαταίο, δε, θα ήταν οι προβλέψεις αυτών των Προγραμμάτων να συμβαδίζουν με τις επιταγές αντίστοιχων Σχεδίων και Προγραμμάτων τα οποία θα έχουν τυχόν καταρτιστεί από ανώτερα διοικητικά επίπεδα (π.χ. Εθνικά ή Περιφερειακά Αναπτυξιακά Προγράμματα) ώστε να μπορέσουν να συμβάλουν και στην ανάπτυξη της χώρας στο σύνολό της.

---

²² TERRA, 1996

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

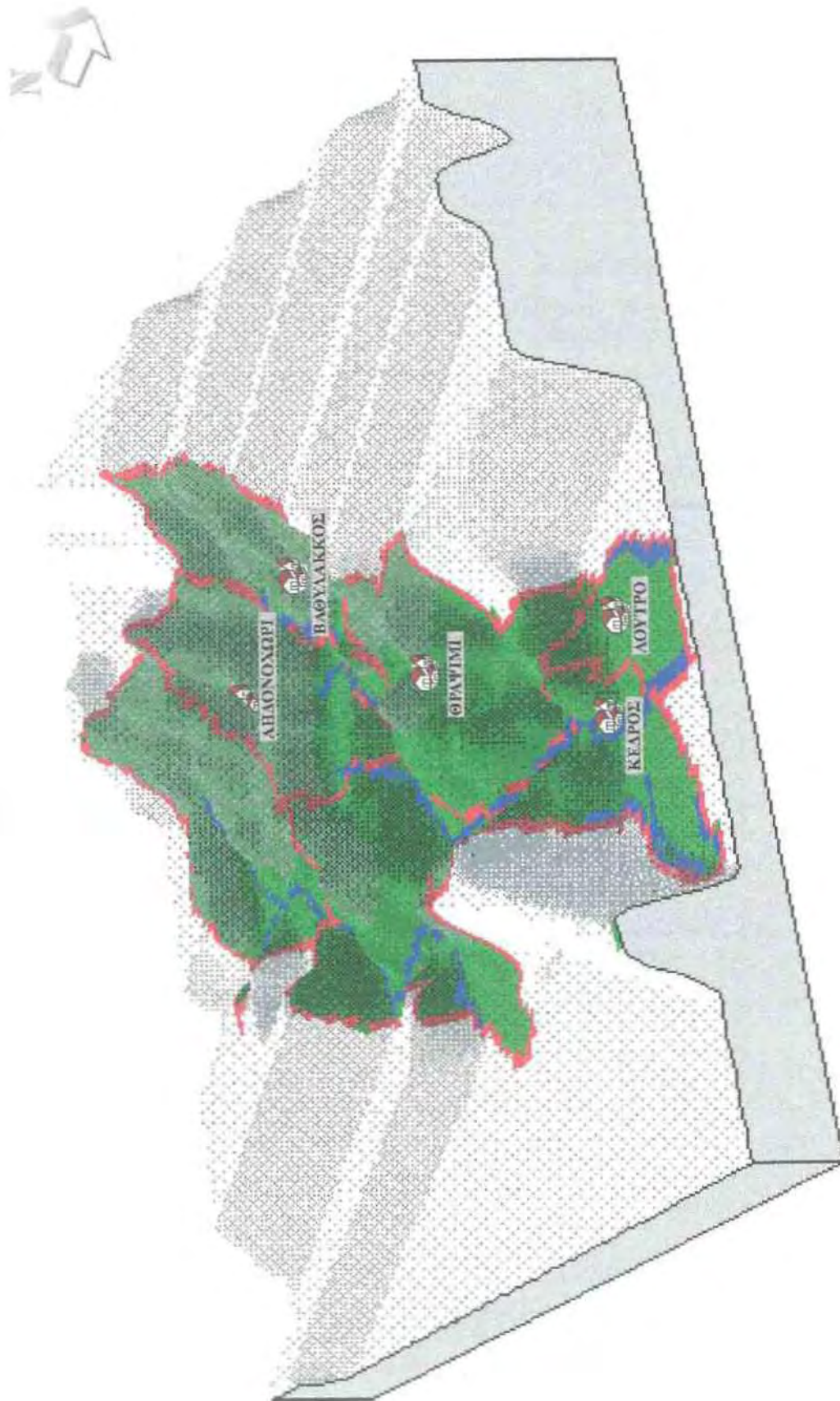
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΛΙΜΑΚΑ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3
ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ:
8^η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

3.1. Εισαγωγή

Η προσέγγιση που επιχειρήθηκε στα δυο πρώτα Κεφάλαια ήταν σε θεωρητικό επίπεδο. Το ερώτημα που εγείρεται είναι πως όλα αυτά που προηγήθηκαν εφαρμόζονται στην πράξη. Με άλλα λόγια, με ποιο τρόπο μπορεί μια μικρο-περιοχή όπως αυτές που περιγράψαμε στο Κεφάλαιο 2, να αξιοποιήσει τα φυσικά και άλλα πλεονεκτήματά της και να αναπτυχθεί ακολουθώντας τις επιταγές του μοντέλου της ανάπτυξης στη μικρή κλίμακα. Όπως επίσης προαναφέρθηκε, θα μελετήσουμε μια τέτοια περιοχή που είναι η 8^η εδαφική περιφέρεια του Νομού Καρδίτσας (Μενελαΐδα), μελλοντικοί νέοι Δήμοι Μενελαΐδας και Ρεντίνας σύμφωνα με το Πρόγραμμα “Ι. Καποδίστριας”. Σε αυτό το κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε τα προβλήματα και τις δυνατότητες της συγκεκριμένης περιοχής, όλα αυτά τα χαρακτηριστικά της, δηλαδή, τα οποία θα μπορούσαν να ενισχύσουν ή να λειτουργήσουν ανασταλτικά σε μια αναπτυξιακή προσπάθεια.

Εικόνα 1: Χαρτογραφική απεικόνιση της περιοχής μελέτης σε 3 διαστάσεις

3.2. Προσδιορισμός της περιοχής μελέτης

Η 8η Εδαφική Περιφέρεια του Ν. Καρδίτσας (πρώην Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Μενελαΐδας) εκτείνεται σε κλάδο της οροσειράς της Πίνδου που ενώνει την Ορθρυ με τον κύριο όγκο της νότιας Πίνδου, έχει έκταση **190700** στρέμματα και βρίσκεται στα νότια του Νομού Καρδίτσας, στον οποίο υπάγεται διοικητικά, στα σύνορα με τους Νομούς Ευρυτανίας και Φθιώτιδας. Αποτελείται από 1 Δήμο και 6 Κοινότητες (βλ. Χάρτη 1, σελ. 37), οι οποίες με τη σειρά τους αποτελούνται από 12 οικισμούς, ενώ έδρα του Σ.Π. της είναι η Κ. Κέδρου (έδρα και του νέου Δ. Μενελαΐδας). Συγκεκριμένα, στα όρια της περιοχής μελέτης περιλαμβάνονται:

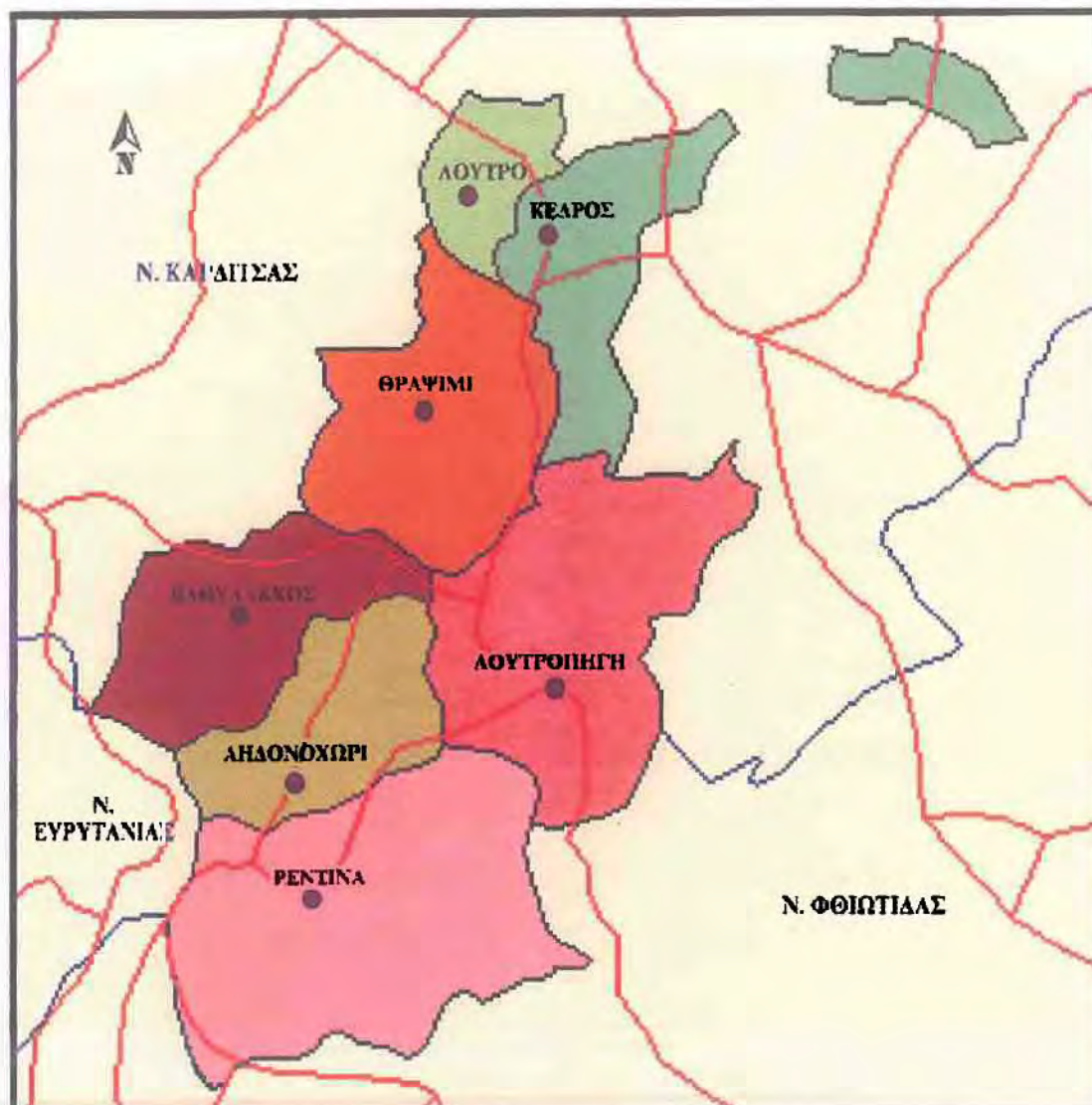
- η **Κ. Αηδονοχωρίου** με τους οικισμούς Αηδονοχωρίου, Γεωργαΐικων, Θερμών και Κάρπης,
- η **Κ. Βαθυλάκκου** με τον ομώνυμο οικισμό,
- η **Κ. Θραψιμίου** με τον ομώνυμο οικισμό,
- η **Κ. Κέδρου** με τον ομώνυμο οικισμό,
- η **Κ. Λουτροπηγής** με τους οικισμούς Λουτροπηγής και Λουτρών Σμοκόβου,
- η **Κ. Λουτρού** με τον ομώνυμο οικισμό και
- ο **Δ. Ρεντίνας** με τους οικισμούς Ρεντίνας και Μονής Ρεντίνας.

Η κωδικοποίηση των παραπάνω Κοινοτήτων σύμφωνα με τα κριτήρια της ΕΣΥΕ, του ΟΟΣΑ και της ΕΕ και ο χαρακτηρισμός τους με βάση τη μορφολογία του εδάφους φαίνονται στον Πίνακα 2 που ακολουθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Χαρακτηρισμός των κοινοτήτων της περιοχής μελέτης

Κοινότητα	Κωδικοποίηση ΕΣΥΕ (αγροτικές, ημιαστικές, αστικές)	Κωδικοποίηση ΟΟΣΑ (αγροτικές, άλλες)	Κωδικοποίηση ΕΕ (μειονεκτικές, ορεινές, λοιπές)	Χαρακτηρισμός βάσει μορφολογίας (πεδινές, ημιορεινές, ορεινές)
<i>Αηδονοχώρι</i>	αγροτική	αγροτική	ορεινή	ορεινή
<i>Βαθυλάκκος</i>	αγροτική	αγροτική	ορεινή	ορεινή
<i>Θραψίμι</i>	αγροτική	αγροτική	ορεινή	ορεινή
<i>Κέδρος</i>	αγροτική	αγροτική	λοιπές	ορεινή
<i>Λουτροπηγή</i>	αγροτική	αγροτική	ορεινή	ορεινή
<i>Λουτρό</i>	αγροτική	αγροτική	λοιπές	πεδινή
<i>Ρεντίνα</i>	αγροτική	αγροτική	ορεινή	ορεινή

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Όριο Νομού
- Όριο Κοινότητας
- Οδικό δίκτυο
- Οικισμός - Έδρα Κοινότητας/Δήμου
- Κ. Αηδονοχωρίου
- Κ. Βαθυλάκκου
- Κ. Θραψιμίου
- Κ. Κέαρου
- Κ. Λουτροπήγης
- Κ. Λουτρού
- Δ. Ρεντίνας

ΚΑΙΜΑΚΑ 1 : 200.000

Χάρτης 1

Διοικητική διαίρεση της περιοχής μελέτης

Υπόβαθρο: Εργαστήριο αγροτικού χώρου-Μονάδα Τηλεπισκόπησης
Επισκευασίας: Αυγουστίνικη Βιργ.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας &
Περιφερειακής Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ
ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΑΙΜΑΚΑ
Το παράδειγμα της 8ης Εδαφικής Περιφέρειας
του Ν. Καρδίτσας

Αυγουστίνικη Βιργινία

Βόλος, Φεβρουάριος 1998

Η υπό μελέτη περιοχή διακρίνεται από φυσική και γεωγραφική συνοχή, όντας κομμάτι της ορεινής ζώνης των Αγράφων (με εξαίρεση, ίσως, των δυο πεδινών Κοινοτήτων) όπως φαίνεται και από τον παραπάνω Πίνακα, με σχετική οικονομική ομοιογένεια, αφού η οικονομία της στηρίζεται κατά βάση στον Α'-γενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, δάση), με εξαίρεση την εκμετάλλευση των θερμομεταλλικών, ιαματικών πηγών στην Κ. Λουτροπηγής.

Η έκκεντρη θέση τόσο της περιοχής που εξετάζουμε (βλ. Χάρτη 2, σελ. 39) όσο και της πόλης της Καρδίτσας σε σχέση με τους κύριους συγκοινωνιακούς άξονες της χώρας μας και η κατάσταση των οδικών συνδέσεων, δυσχεραίνουν την επικοινωνία με τον υπόλοιπο Νομό και τα γειτονικά γεωγραφικά διαμερίσματα ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την κατάσταση απομόνωσης που χαρακτηρίζει την περιοχή.

Επιπλέον, η οριοθέτηση των Νομών απέκοψε τη Μενελαΐδα από το φυσικό της χώρο, τις γειτονικές ορεινές περιοχές που συνιστούν το υπόλοιπο κομμάτι των Αγράφων, με τις οποίες προσομοιάζει τόσο στη γεωγραφική θέση και τα φυσικά χαρακτηριστικά, όσο και στην κοινωνική και οικονομική δομή και λειτουργία, στερώντας τους με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα για ενιαία αντιμετώπιση των κοινών τους προβλημάτων.

3.3. Φυσικά χαρακτηριστικά

Η Μενελαΐδα, όπως προαναφέρθηκε, είναι μια ορεινή περιοχή. Το ανάγλυφό της μπορεί να χαρακτηριστεί ανώμαλο εξαιτίας του υψομέτρου (κυμαίνεται από 150m έως 1500m) και τις μεγάλες κλίσεις (βλ. Χάρτη 3, σελ. 41). Όσον αφορά τα γεωλογικά χαρακτηριστικά της περιοχής, αυτή ανήκει στην Υποπελαγονική ζώνη. Το γεωλογικό υπόβαθρό της αποτελεί ο φλύσχος της Πίνδου και εμφανίζει έντονες κλίσεις (κυμαίνονται από 18° - 89°) και έντονο τεκτονισμό τα οποία, σε συνδυασμό με την ύπαρξη σε ορισμένες περιοχές ενός μανδύα αποσάθρωσης (πάχους μέχρι 2 m), έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση κατά τόπους φαινομένων κατολίσθησης. Το υδρογραφικό δίκτυο μπορεί να χαρακτηριστεί αρκετά πλούσιο αφού την περιοχή διασχίζει ένας μεγάλος αριθμός χειμάρρων που πηγάζουν από τους ορεινούς όγκους και αρκετά μικρά

υδατορεύματα (Ρεντινιώτικο, Σμοκοβίτικο, Μέγα Ρέμα κ.α.) που καταλήγουν στον Ονόχωνα ποταμό, το κύριο υδατόρευμα της περιοχής, ο οποίος με τη σειρά του καταλήγει στον Πηνειό. Τέλος, όσον αφορά τα **κλιματολογικά χαρακτηριστικά**²³, η Μενελαΐδα χαρακτηρίζεται ηπειρωτική και το κλίμα ημίξηρο μεσογειακό με εναλλαγή υγρής και ξηρής περιόδου. Η μέση ετήσια βροχόπτωση για το διάστημα 1976-1980 ήταν 750,88mm, ενώ η μέση ετήσια θερμοκρασία για το ίδιο διάστημα ήταν 7,27°C με διακύμανση των μέσων τιμών της από 0,32°C έως 18,66°C.

3.4. Ανθρώπινο δυναμικό

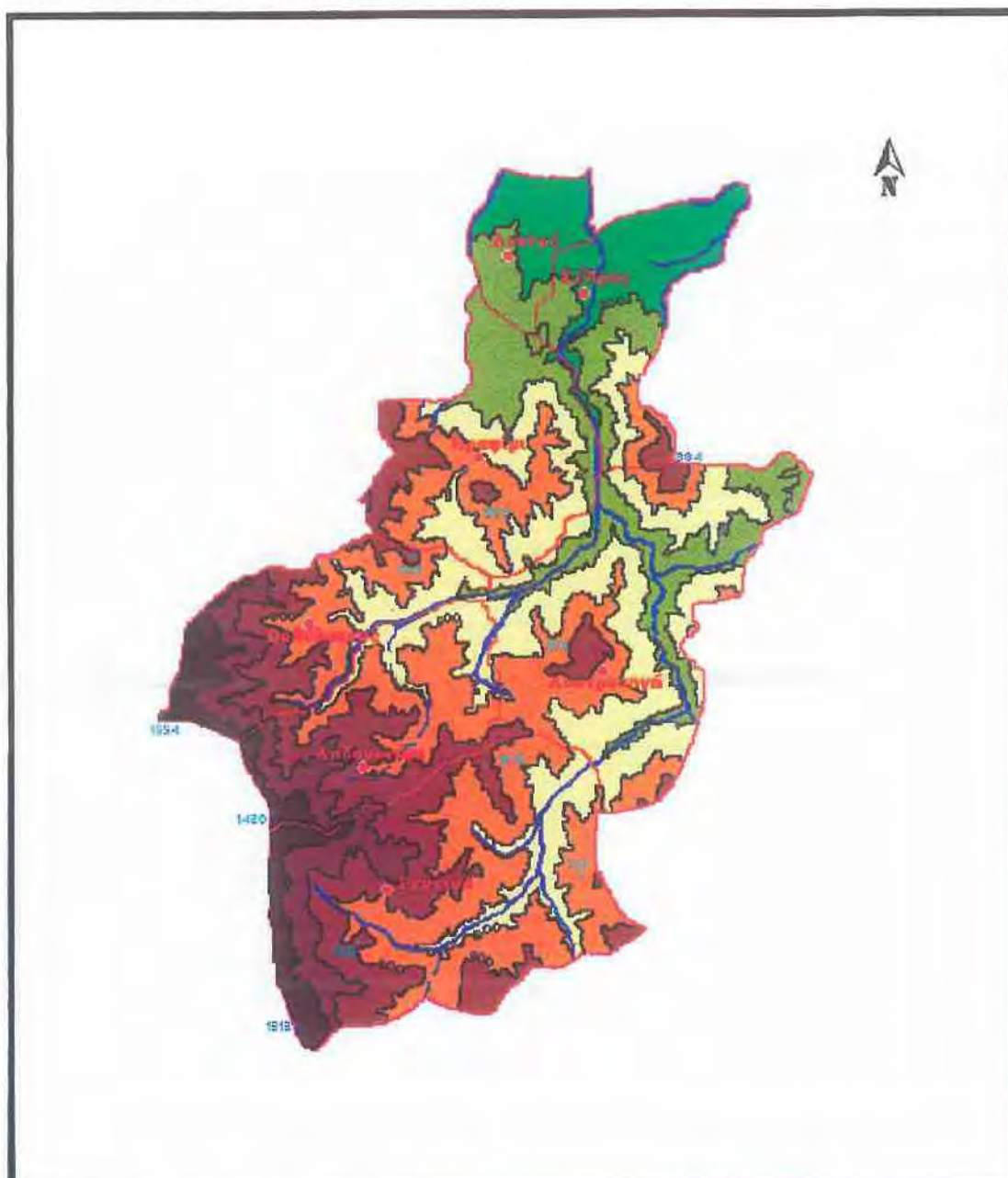
Η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού μιας περιοχής είναι από τους κυριότερους παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία μιας αναπτυξιακής προσπάθειας, αφού θα στηριχτεί στις δικές τους ικανότητες. Αυτή ακριβώς η ποιότητα διερευνάται σε αυτήν την ενότητα μέσα από τη μελέτη των πληθυσμιακών μεταβολών, της ηλικιακής κατανομής, του μορφωτικού επιπέδου και της απασχόλησης του πληθυσμού, των δυνατοτήτων διαδοχής στο εσωτερικό των οικογενειακών αγροτικών εκμεταλλεύσεων και του βαθμού οργάνωσης και συνεργασίας των μελών της τοπικής κοινωνίας.

3.4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Η Μενελαΐδα, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ από την απογραφή πληθυσμού του 1991, αριθμεί 3641 κατοίκους εμφανίζοντας σημαντικότερη φθίνουσα πορεία (βλ. Πίνακα 3) που την τελευταία τριακονταετία έφτασε σε απώλεια του 32,8% του αρχικού της πληθυσμού. Από τον ίδιο Πίνακα μπορεί κανείς να δει πόσο στοίχισε στην περιοχή μέρος²⁴ της αγροτικής εξόδου, το

²³ Στην περιοχή της Μενελαΐδας δε λειτουργεί μετεωρολογικός σταθμός και επομένως τα κλιματολογικά στοιχεία δεν μπορούν να είναι εξειδικευμένα.

²⁴ Τα μεταναστευτικά κύματα ουσιαστικά ξεκίνησαν αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο, δηλαδή νωρίτερα από τη δεκαετία του '60 οπότε ξεκινούν τα στοιχεία που παρατίθενται εδώ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Όριο Κοινότητας
- Οικισμός - Έδρα Κοινότητας/Δήμου
- Κορυφή υψώματος
- 0 - 200 m
- 200 - 400 m
- 400 - 600 m
- 600 - 800 m
- 800 - 1000 m
- 1000 - 1200 m
- 1200 - 1400 m
- 1400+ m

ΚΑΙΜΑΚΑ 1 : 250.000

Χάρτης 3 Γεωμορφολογία της περιοχής μελέτης

Υπόβαθρο: ΑΝ.Κ.Α.
Επεξεργασία: Αυγουστίνικη Βιργ.:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας &
Περιφερειακής Ανάπτυξης

Διπλωματική εργασία
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ
ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΑΙΜΑΚΑ
Το παράδειγμα της 8ης Ελαφικής Περιφέρειας
του Ν. Καρδίτσας

Αυγουστίνικη Βιργινία

Βόλος, Φεβρουάριος 1998

οποίο μεταφράζεται σε απώλεια του 22,17% κατά τη δεκαετία του '60, ακολουθώντας τη γενικότερη εξέλιξη του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, οι οποίες έχασαν και συνεχίζουν να χάνουν τον πληθυσμό τους μέσα από τους μηχανισμούς που περιγράφηκαν στο Κεφάλαιο 2. Δεν πρέπει να περάσει, όμως, απαρατήρητη η αύξηση κατά 1,1% τη δεκαετία 1981-1991, η οποία υποδηλώνει τάση σταθεροποίησης και πρέπει να αποδοθεί, κυρίως, στη σημαντική αύξηση κατά 19,32% της Κ. Λουτροπηγής. Η τελευταία οφείλεται εν μέρει στην αξιοποίηση και εκμετάλλευση μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα των ιαματικών πηγών που βρίσκονται μέσα στα όρια της συγκεκριμένης Κοινότητας, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας και συνεπώς την προσέλκυση εργατικού δυναμικού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Εξέλιξη του πληθυσμού της Μενελαΐδας και κατά Κοινότητα

Περιοχή	1961	1971	1981	1991	'61-'71	'71-'81	'81-'91	'61-'91
<i>Αηδονοχώρι</i>	532	402	281	267	-24.44	-30.10	-4.98	-49.81
<i>Βαθύλακκος</i>	485	321	315	251	-33.81	-1.87	-20.32	-48.25
<i>Θραμίμ</i>	751	580	415	349	-22.77	-28.45	-15.90	-53.53
<i>Κέδρος</i>	1,176	1,131	1,010	1,014	-3.83	-10.70	0.40	-13.78
<i>Λουτροπηγή</i>	869	730	616	735	-16.00	-15.62	19.32	-15.42
<i>Λουτρό</i>	540	443	439	454	-17.96	-0.90	3.42	-15.93
<i>Ρεντίνα</i>	1,068	612	526	571	-42.70	-14.00	8.56	-46.54
Μενελαΐδα	5,421	4,219	3,602	3,641	-22.17	-14.62	1.08	-32.84
Ν.Καρδίτσας	52,543	133,776	124,930	126,900	-12.30	-6.61	1.58	-16.81

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 1991

Σαφώς μικρότερη αύξηση παρουσιάζουν οι δύο πεδινές Κοινότητες Κέδρου και Λουτρού, οι οποίες κρατάνε το μεγαλύτερο μέρος της αγροτικής παραγωγής της περιοχής μελέτης και ο Δ. Ρεντίνας όπου σύμφωνα με τους κατοίκους επιστρέφουν και εγκαθίστανται άτομα μεγάλης ηλικίας (συνταξιούχοι), αν και όλες αυτές οι αυξήσεις είναι κατά κύριο λόγο πλασματικές. Είναι γνωστή η προσπάθεια από πλευράς των κοινοτήτων να εγγράψουν όσο μεγαλύτερο αριθμό κατοίκων μπορούν ώστε να επωφεληθούν κατά την κατανομή των Δημοσίων Δαπανών, αφού η τελευταία γίνεται με βάση τον πληθυσμό. Το γεγονός αυτό, όμως, συνεπάγεται τη συλλογή ανακριβών στοιχείων από την ΕΣΥΕ και, επιπλέον, ο τρόπος συλλογής των στοιχείων αδυνατεί να ανιχνεύσει τις μεταβολές του πληθυσμού που οφείλονται στις νέες μορφές μετανάστευσης μεταξύ του τύπου εργασίας και κατοικίας. Η

ανακρίβεια γίνεται φανερή στον Πίνακα 4 όπου εμφανίζεται η διαφορά του πληθυσμού της περιοχής κατά την ΕΣΥΕ (από την απογραφή πληθυσμού του 1991), με αυτόν που προέκυψε μετά από επιτόπια έρευνα που έγινε το 1992 στην περιοχή που μελετάμε. Όπως μπορεί εύκολα να διαπιστώσει κανείς, ο πραγματικός πληθυσμός της Μενελαΐδας είναι κατά το 1/4 περίπου λιγότερος από αυτόν που φαίνεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Διαφορά επίσημα εγγεγραμμένου (ΕΣΥΕ) και πραγματικού πληθυσμού (από επιτόπια έρευνα)

Κοινότητες	Πληθυσμός ΕΣΥΕ (1991)	Πραγματικός πληθυσμός (1992)	Απόλυτη διαφορά	Διαφορά %
Αηδονοχώρι	267	167	-100	-37.40
Βαθόλακκος	251	184	-67	-26.60
Θραψίμι	349	272	-77	-22.00
Κέδρος	1,014	698	-343	-31.10
Λουτρό	454	352	-102	-22.40
Λουτροπηγή	735	645	-90	-12.20
Ρεντίνα	571	409	-162	-28.40
Μενελαΐδα	3,641	2,727	-914	-25.10

Πηγή: "La petite region de Menelaïda: Programme NECTAR", 1996

Τόπο προορισμού της πλειονότητας των μεταναστών αποτέλεσαν και αποτελούν κοντινά πεδινά κεφαλοχώρια, η πόλη της Καρδίτσας, ο Βόλος, η Λάρισα, η Λαμία και η Αθήνα, ενώ σχετικά μικρό είναι το ποσοστό των μεταναστών του εξωτερικού. Χαρακτηριστικά είναι τα στοιχεία που συλλέχτηκαν κατά την προαναφερθείσα τοπική έρευνα και αφορούν την καλοκαιρινή παραθεριστική κίνηση ατόμων που κατάγονται από τα χωριά της περιοχής μελέτης και επιστρέφουν σε αυτά κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και των διακοπών των Χριστουγέννων και του Πάσχα, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Αριθμός ατόμων που παραθερίζουν στον τόπο καταγωγής τους

Κοινότητες	Αηδονοχώρι	Θραψίμι	Λουτροπηγή
Αριθμός ατόμων	200	300	200

Πηγή: "La petite region de Menelaïda: Programme NECTAR", 1996

Η πυκνότητα του πληθυσμού στο σύνολο της Μενελαΐδας είναι 15,7 κάτοικοι/km² όταν ο Νομός και οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές στο

σύνολο της χώρας έχουν 48,1 και 27,3 κατοίκους/km² αντίστοιχα. Όσον αφορά τη **συγκέντρωση** του πληθυσμού στο εσωτερικό της περιοχής μελέτης, όπως μπορεί κανείς εύκολα να παρατηρήσει στον Πίνακα 6, εμφανίζεται όπως αναμενόταν: οι πεδινές και οι πιο δραστήριες οικονομικά κοινότητες συγκεντρώνουν όλο και μεγαλύτερο πληθυσμό με την πάροδο των ετών, ενώ όσες από τις ορεινές κοινότητες εμφανίζουν κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας εμφανίζουν και μείωση του ποσοστού του πληθυσμού που διαμένει σε αυτές διαχρονικά.

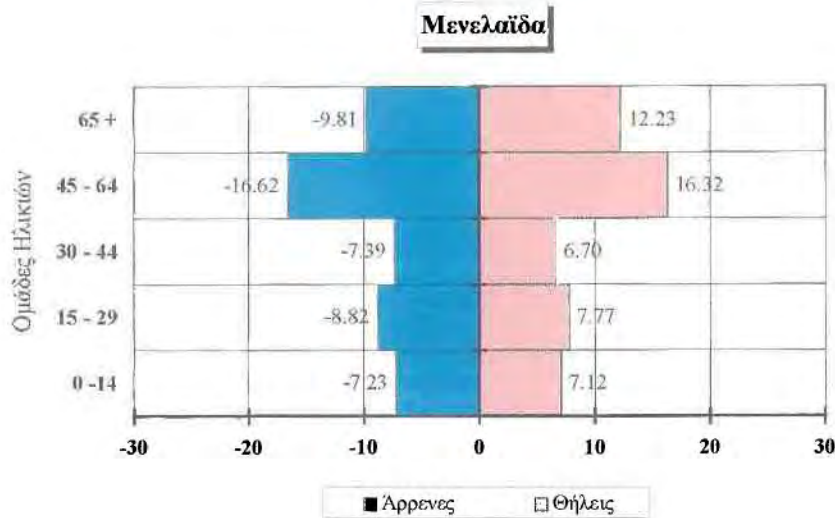
ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Συγκέντρωση του πληθυσμού

Κοινότητες	% στο σύνολο του πληθυσμού της Μενελαΐδας			
	1961	1971	1981	1991
<i>Αηδονοχώρι</i>	9.81	9.53	7.80	7.33
<i>Βαθύλακκος</i>	8.95	7.61	8.75	6.89
<i>Θραψίμι</i>	13.85	13.75	11.52	9.59
<i>Κέδρος</i>	21.69	26.81	28.04	27.85
<i>Λουτροπηγή</i>	16.03	17.30	17.10	20.19
<i>Λουτρό</i>	9.96	10.50	12.19	12.47
<i>Ρεντίνα</i>	19.70	14.51	14.60	15.68

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

Η Μενελαΐδα δεν διαφοροποιείται από τις άλλες ορεινές και μειονεκτικές περιοχές ούτε όσον αφορά τη **γήρανση** του πληθυσμού της (βλ. Παράρτημα I, Πίνακες 1α,β, σελ. 95 και Διαγράμματα σελ. 96-98). Όλες οι μορφές μετανάστευσης, παλιές και νέες, αποσπών τον ενεργό και αναπαραγωγικό πληθυσμό από τις περιοχές που πλήττονται. Αλλωστε, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία δύσκολα αφήνουν τον τόπο όπου πιθανότατα έζησαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους και τις ασχολίες τους για να μετακινηθούν σε νέο τόπο διαμονής. Επιπλέον, η μείωση της θνησιμότητας στις μεγάλες ηλικίες και η αύξηση του μέσου όρου ζωής οδήγησε και σε αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων ατόμων. Ενδεικτική είναι η πυραμίδα ηλικιών της Μενελαΐδας, η οποία διαθέτει όλα τα χαρακτηριστικά των τυπικών πυραμίδων των ορεινών περιοχών: αναστροφή της πυραμίδας με διόγκωση στις μεγάλες και συρρίκνωση στις νεαρές ηλικίες (βλ. Παράρτημα I, Διαγράμματα σελ. 96-98).

3.4.1.1 Η διαδοχή στις αγροτικές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις

Ενα κρίσιμο θέμα για τις περιοχές που χαρακτηρίζονται από δημογραφικές εξελίξεις όμοιες με αυτές της Μενελαΐδας αποτελεί η διαδοχή των αρχηγών στο εσωτερικό των αγροτικών οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, τόσο για λόγους δημογραφικούς όσο και οικονομικούς. Η πληθυσμιακή και οικονομική επιβίωση των Κοινοτήτων, η διατήρηση των τοπικών εξειδικεύσεων και των παραδοσιακών συστημάτων παραγωγής (των οποίων η σημασία για την ανάπτυξη “από τα κάτω” τονίστηκε ιδιαίτερα στα πρώτα κεφάλαια), είναι οι λόγοι που καθιστούν την ύπαρξη διαδόχων στις εκμεταλλεύσεις τόσο σημαντική.

Στον Πίνακα 7 φαίνεται η διάρθρωση των ηλικιών των αρχηγών και των άλλων μελών των εκμεταλλεύσεων στην υπό μελέτη περιοχή. Μπορεί κανείς να διακρίνει τη διαφοροποίηση ανάμεσα στις πιο δραστήριες οικονομικά Κοινότητες Λουτρού, Λουτροπηγής, Κέδρου, Ρεντίνας και στις γερασμένες ορεινές Κοινότητες Αηδονοχωρίου, Βαθυλάκκου, Θραψιμίου των οποίων τόσο οι αρχηγοί όσο και τα μέλη των εκμεταλλεύσεων εμφανίζουν υψηλά ποσοστά στις μεγαλύτερες κατηγορίες ηλικιών. Ενδεικτικό είναι το υψηλότερο ποσοστό του 90,9 % των αρχηγών στο σύνολο της περιοχής μελέτης, των οποίων η ηλικία υπερβαίνει τα 40 έτη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Διάρθρωση των ηλικιών των αρχηγών και των μελών των ΑΟΕ

Κοινότητες	Κατηγορίες ηλικιών των αρχηγών των ΑΟΕ			Κατηγορίες ηλικιών των άλλων μελών των ΑΟΕ			
	15 - 39	40 - 64	65+	10 - 14	15 - 39	40 - 64	65+
<i>Αηδονοχώρι</i>	3.90	58.80	37.30	0.00	4.30	74.00	21.70
<i>Βαθύλακκος</i>	5.90	64.70	29.40	0.00	27.30	63.60	9.10
<i>Θραψίμι</i>	4.00	52.60	43.40	0.00	9.30	64.00	26.70
<i>Κέδρος</i>	9.50	74.90	15.60	0.00	36.80	54.80	8.30
<i>Λουτρό</i>	15.00	78.70	6.30	2.20	44.10	48.40	5.40
<i>Λουτροπηγή</i>	9.30	67.50	23.30	4.40	45.90	33.20	16.60
<i>Ρεντίνα</i>	13.50	62.20	24.30	7.90	40.80	36.80	14.50
Μενελαΐδα	9.10	68.30	22.60	2.40	36.90	47.30	13.40

Πηγή: "La petite region de Menelaida: Programme NECTAR", 1996

Χαρακτηριστικά είναι τα αποτελέσματα μιας προσπάθειας διερεύνησης των δυνατοτήτων διαδοχής για ένα διάστημα 15 ετών, από το 1991 έως το 2005, που έγινε στη μελέτη «La petite region de Menelaida»(1996) και συνοψίζεται στον Πίνακα 8. Βασίζεται στον αριθμό των νέων αρχηγών (ηλικίας 15 -39 ετών το 1991), και του αριθμού των αγοριών από το σύνολο των παιδιών που υπάρχουν στις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, θεωρώντας τους ως εν δυνάμει διαδόχους. Σύμφωνα με το σκεπτικό που ακολουθήθηκε, το άθροισμα των δυο αυτών κατηγοριών αποτελεί την ομάδα των πιθανών μελλοντικών αρχηγών των εκμεταλλεύσεων το 2005, καθώς θα είναι ηλικίας από 15 έως 54 ετών. Διαιρώντας τον αριθμό των εκμεταλλεύσεων δια τον αριθμό αυτών των πιθανών αρχηγών, δίνει το ποσοστό διαδοχής των υπαρχόντων εκμεταλλεύσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Νέοι αρχηγοί και δυνατότητες διαδοχής των ΑΟΕ με ορίζοντα το 2005, ανά Κοινότητα και στο σύνολο της Μενελαΐδας

Κοινότητες	Αριθμός ΑΟΕ	Αρχηγοί 15 - 39 ετών	Παιδιά (σύνολο*)	Παιδιά (άρρενες)	B+Δ	A/E %
	A	B	Γ	Δ	E	ΣΤ
<i>Αηδονοχώρι</i>	51	2	0	0	2	4.00
<i>Βαθύλακκος</i>	34	2	1	1	3	8.80
<i>Θραψίμι</i>	76	3	6	4	7	9.20
<i>Κέδρος</i>	199	19	56	43	62	31.20
<i>Λουτρό</i>	80	12	23	16	28	35.00
<i>Λουτροπηγή</i>	129	12	101	54	66	51.20
<i>Ρεντίνα</i>	37	5	36	24	29	78.40
Μενελαΐδα	606	55	223	142	197	32.50

Πηγή: "La petite region de Menelaida: Programme NECTAR", 1996

* Ανεξάρτητα από την οικογενειακή τους κατάσταση

Το σκεπτικό αυτό είναι σχετικά απλό και βασίζεται σε πολλές παραδοχές, όμως δίνει μια ιδέα για το μέλλον των εκμεταλλεύσεων στην περιοχή που μελετάμε. Εύκολα διακρίνει κανείς και σε αυτόν τον Πίνακα τις δυο ομάδες Κοινοτήτων που έχουν προκύψει από τη μελέτη και άλλων μεγεθών σε προηγούμενες παραγράφους: την ομάδα των ορεινών Κοινοτήτων Αηδονοχωρίου, Βαθυλάκκου και Θραψιμίου όπου τα ποσοστά διαδοχής είναι μάλλον απογοητευτικά και την ομάδα των πιο δραστήριων Κοινοτήτων Κέδρου, Λουτροπηγής, Λουτρού και το Δήμο Ρεντίνας όπου με πρώτη ματιά η κατάσταση φαίνεται κάπως καλύτερη.

Αυτό που χρειάζεται, όμως, ιδιαίτερη προσοχή στην αξιολόγηση αυτών των στοιχείων και ειδικά στη δεύτερη ομάδα, είναι η συσχέτιση του ποσοστού διαδοχής με τον αρχικό αριθμό των υπαρχόντων εκμεταλλεύσεων. Έτσι, μπορεί η Ρεντίνα να εμφανίζει ένα εντυπωσιακό σε σχέση με τα υπόλοιπα ποσοστό της τάξης του 78,40%, όμως ξεκινάει από 37 εκμεταλλεύσεις. Με άλλα λόγια, το 2005 και με βάση το πιο αισιόδοξο σενάριο θα έχουν απομείνει σε ολόκληρο το Δ. Ρεντίνας 29 εκμεταλλεύσεις, τονίζοντας έτσι για άλλη μια φορά την ανάγκη για δραστηριοποίηση στην κατεύθυνση της ανάπτυξης, ώστε να διατηρηθεί το υπάρχον τουλάχιστον ανθρώπινο δυναμικό.

3.4.2 Μορφωτικό επίπεδο

Ένας από τους σημαντικούς παράγοντες επιτυχίας ενός σχεδίου ανάπτυξης “από τα κάτω” είναι η ενεργοποίηση του τοπικού δυναμικού με ανάληψη και στήριξη από μέρος του αναπτυξιακών πρωτοβουλιών και, κυρίως, η συνειδητοποίηση και ενίσχυση της τοπικής του ταυτότητας. Είναι φυσικό ότι το μορφωτικό επίπεδο μπορεί να γίνει σημαντικό εφόδιο του ανθρώπινου δυναμικού μιας περιοχής, ώστε το τελευταίο να μπορέσει να ανταποκριθεί στις παραπάνω απαιτήσεις.

Στην περίπτωση της Μενελαΐδας, το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων της περιοχής παρουσιάζεται χαμηλό, ανάλογο με αυτό των υπόλοιπων ορεινών περιοχών. Συγκεκριμένα, το μισό περίπου του συνολικού πληθυσμού της περιοχής (51,21%) είναι απόφοιτοι μόνο της στοιχειώδους εκπαίδευσης, ενώ το

άλλο μισό αποτελείται κυρίως από αγράμματους (15,82%) ή άτομα που δεν τελείωσαν τη στοιχειώδη εκπαίδευση, από απόφοιτους Λυκείου (10,7%) ή υποχρεωτικής εκπαίδευσης (9,04%). Ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση έχει λάβει μόνο το υπόλοιπο 1,72% του πληθυσμού. Η διαφοροποίηση στα ποσοστά ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες δεν είναι τόσο σημαντική όσο θα περίμενε κανείς (κυμαίνεται από 0 έως 2,5 ποσοστιαίες μονάδες κυρίως υπέρ των ανδρών), με μοναδικές εξαιρέσεις τους απόφοιτους στοιχειώδους εκπαίδευσης (άνδρες 28,12%, γυναίκες 23,9%) και τη σημαντική διαφορά των 10,4 ποσοστιαίων μονάδων (άνδρες 2,71%, γυναίκες 13,11%) στους αγράμματους (βλ. Παράρτημα Ι, Πίνακα 2, σελ. 99).

Αυτά αφορούν το παρόν του ανθρώπινου δυναμικού της Μενελαΐδας. Οσον αφορά το μέλλον του, ο αριθμός των μαθητών στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης φαίνεται στον Πίνακα 9 που ακολουθεί, μαζί με τον αριθμό των διδασκόντων, ενώ 26 άτομα (10 αγόρια και 16 κορίτσια) από την περιοχή μελέτης φοιτούσαν το 1991 που έχουμε τα τελευταία στατιστικά στοιχεία από την ΕΣΥΕ σε Ανώτατα, Ανώτερα ή Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (βλ. Παράρτημα Ι, Πίνακα 2, σελ. 99).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Αριθμός μαθητών και δασκάλων/καθηγητών ανά εκπαιδευτική βαθμίδα
για το σχολικό έτος 1996-1997

Κοινότητες	Νηπιαγωγείο		Δημοτικό		Γυμνάσιο		Λύκειο	
	Αριθμός μαθητών	Αριθμός δασκάλων	Αριθμός μαθητών	Αριθμός δασκάλων	Αριθμός μαθητών	Αριθμός καθηγητών	Αριθμός μαθητών	Αριθμός καθηγητών
Αηδονοχώρι	-	-	-	-	-	-	-	-
Βαθύλακκος	-	-	4	1	-	-	-	-
Θραψίμι	-	-	4	1	-	-	-	-
Κέδρος	16	1	42	3	74	10	57	8
Λουτρό	2	1	16	2	-	-	-	-
Λουτροπηγή	8	1	11	2	-	-	-	-
Ρεντίνα	2	1	9	9	-	-	-	-
Μενελαΐδα	28	4	86	18	74	10	57	8

Πηγή: Διεύθυνση 2-βάθμιας εκπαίδευσης ΝΑ Καρδίτσας, 2ο Γραφείο 1-βάθμιας εκπαίδευσης ΝΑ Καρδίτσας

*Το Γυμνάσιο και το Λύκειο Κέδρου εξυπηρετούν ολόκληρη την περιοχή μελέτης και επομένως ο αριθμός των μαθητών αντιστοιχεί στο σύνολο του ΣΠ Μενελαΐδας.

Αποκαλυπτική είναι η σύγκριση των στοιχείων του παραπάνω Πίνακα 9 με στοιχεία που συλλέχτηκαν το 1992, οπότε το σύνολο των μαθητών στα Νηπιαγωγεία, στα Δημοτικά, στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο ήταν 35, 138, 110 και 68 μαθητές αντίστοιχα. Το Γυμνάσιο τότε διέθετε 8 καθηγητές, ενώ ο

αντίστοιχος αριθμός για το Λύκειο ήταν 5 καθηγητές, οπότε δικαιολογείται να υποθέσει κάποιος ότι η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης βελτιώθηκε μαζί με την αναλογία καθηγητών-μαθητών.

3.4.3 Απασχόληση-εισόδημα

Η πολυαπασχόληση, η οποία κατά κύριο λόγο μεταφράζεται σε πολυπαραγωγική γεωργοκτηνοτροφική δραστηριότητα, είναι η κύρια μορφή απασχόλησης στο σύνολο της Μενελαΐδας, με μικρές διαφοροποιήσεις σε κάθε κοινότητα ανάλογα με το μέγεθος της εξειδίκευσής της σε γεωργία ή κτηνοτροφία. Άλλο σημαντικό κομμάτι της πολυδραστηριότητας αποτελεί ο τουρισμός για ένα μέρος της περιοχής μελέτης (Κ. Λουτροπηγής και Δ. Ρεντίνας), καθώς επίσης και η υλοτομία για τις ορεινές Κοινότητες που διαθέτουν δασικούς πόρους, πάντα όμως σε συνδυασμό με τη γεωργία.

Διαφωτιστικός είναι ο Πίνακας 10 που ακολουθεί, ο οποίος δείχνει την απασχόληση ανά Κοινότητα με βάση τη γεωργία. Στην πρώτη στήλη μπορεί κανείς να δει το μέσο όρο των ατόμων που απασχολούνται ανά εκμετάλλευση και επομένως τις πιο δραστήριες από τις Κοινότητες. Η δεύτερη στήλη δίνει τη γυναικεία απασχόληση, δηλαδή το ποσοστό που κατέχουν οι γυναίκες στον αριθμό της προηγούμενης στήλης. Στις υπόλοιπες τρεις παρουσιάζονται τα ποσοστά των ενεργών ατόμων της πρώτης στήλης τα οποία έχουν τη γεωργία ως πλήρη, κύρια και μερική απασχόληση αντίστοιχα, δηλαδή σε αυτές τις τρεις στήλες μπορεί κάποιος να ανιχνεύσει την πολυδραστηριότητα σε σχέση με τη γεωργία. Ενδιαφέρον έχει η διαφοροποίηση που παρουσιάζει η Κ. Λουτροπηγής λόγω της δραστηριοποίησης των κατοίκων στον τουρισμό. Για το σύνολο της Μενελαΐδας φαίνεται καθαρά η γεωργική, κατά βάση, οικονομία της (77% πλήρης απασχόληση).

Ελάχιστη είναι η συμμετοχή άλλων κατηγοριών απασχόλησης στη διαμόρφωση του εισοδήματος των κατοίκων, ενώ ένα σημαντικό του κομμάτι αποτελούν οι συντάξεις εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των ηλικιωμένων. Πολύ μικρή συνεισφορά στο εισόδημα έχει η παροχή υπηρεσιών, η οποία συγκεντρώνεται στην Κ. Κέδρου αφού αυτή διαθέτει όλες τις, υποτυπώδεις έστω, διοικητικές λειτουργίες της περιοχής μελέτης καθώς και η ενοικίαση

γης. Γενικά, η ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα με τη χρήση, όμως, απαρχαιωμένων μεθόδων παραγωγής (στις ορεινές και ημιορεινές, κυρίως, Κοινότητες) δεν αφήνει πολλά περιθώρια για την απόκτηση υψηλών εισοδημάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Διάρθρωση της απασχόλησης των μελών των ΑΟΕ

Κοινότητες	Μέσος όρος ενεργών μελών ανά εκμετάλλευση (αριθμός)	Συμμετοχή γυναικών στην εκμετάλλευση (%)	Μέλη με τη γεωργία σαν πλήρη απασχόληση (%)	Μέλη με τη γεωργία σαν κύρια απασχόληση (%)	Μέλη με τη γεωργία σαν μερική απασχόληση (%)
<i>Αηδονοχώρι</i>	1.45	40.00	94.60	2.70	2.70
<i>Βαθύλακκος</i>	1.65	39.30	91.10	8.90	-
<i>Θραψίμι</i>	2.00	50.30	81.50	14.60	3.90
<i>Κέδρος</i>	2.15	45.00	82.20	14.80	3.00
<i>Λουτρό</i>	2.16	46.80	80.30	14.50	5.20
<i>Λουτροπηγή</i>	2.80	51.10	60.90	2.00	37.10
<i>Ρεντίνα</i>	3.05	46.00	78.80	2.70	18.50
<i>Μενελαΐδα</i>	2.22	46.80	77.00	9.40	13.60

Πηγή: "La petite region de Menelaïda: Programme NECTAR", 1996

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ από την απογραφή πληθυσμού του 1991, το 52,62% του ενεργού πληθυσμού ασχολείται με τον Α'-γενή τομέα και ένα 20,48% είναι τεχνίτες, εργάτες και χειριστές μεταφορικών μέσων, ενώ το 75% των ανέργων ανδρών και το 89,47% των ανέργων γυναικών είναι νέοι (βλ. Παράρτημα Ι, Πίνακες 3-5, σελ. 101-105).

3.4.4. Φορείς οργάνωσης και συνεργασίας της τοπικής κοινωνίας²⁵

Στα Κεφάλαια που προηγήθηκαν τονίστηκε η σπουδαιότητα της ύπαρξης και δραστηριοποίησης τέτοιων φορέων σε μια περιοχή. Η Μενελαΐδα εμφανίζει μια αρκετά μεγάλη κινητικότητα σε αυτό το θέμα καθώς στα, μικρά σχετικά, όριά της δραστηριοποιείται ένας σημαντικός αριθμός τέτοιων φορέων, οι οποίοι ανάλογα με το αντικείμενό τους χωρίστηκαν σε 4 κατηγορίες. Αναλυτικά αυτοί είναι:

²⁵ Τα στοιχεία συλλέχτηκαν σε συνέντευξη με το Γραμματέα του Σ.Π. της 8^{ης} Εδαφικής Περιφέρειας του Ν. Καρδίτσας

- **Οικονομικοί Φορείς:**

Γεωργικός και Πιστωτικός Συνεταιρισμός Κέδρου,
Ενωση γεωργικών συνεταιρισμών Κέδρου,
Αγροτικός Συνεταιρισμός Λουτροπηγής
Αγροτικός Συνεταιρισμός Ρεντίνας
Δασικός Συνεταιρισμός Αηδονοχωρίου
Δασικός Συνεταιρισμός Βαθυλάκκου
Κοινοτική Επιχείρηση Εκμετάλλευσης Λουτρών Σμοκόβου

- **Πολιτιστικοί Φορείς:**

Μορφωτικός-Χορευτικός Σύλλογος Σμοκόβου (Λουτροπηγή)
Χορευτικός Σύλλογος “Αγ. Μαρίνα” (Βαθύλακκος)
Χορευτικός Σύλλογος Ρεντίνας (Ρεντίνα)
Χορευτικός Σύλλογος Κέδρου (Κέδρος)

- **Αθλητικοί Σύλλογοι:**

Ποδοσφαιρικό Σωματείο “Μενελαΐδα” (Λουτροπηγή)
Ποδοσφαιρικό Σωματείο “Νίκη” (Κέδρος)

- **Σύλλογοι αποδήμων:**

Όλες οι Κοινότητες και ο Δ. Ρεντίνας διαθέτουν συλλόγους των “απανταχού εβρισκομένων” δημοτών τους και όλοι έχουν τις έδρες τους στην Αθήνα, ενώ δεν υπάρχουν σύλλογοι αποδήμων του εξωτερικού.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην Κοινοτική Επιχείρηση Εκμετάλλευσης των Λουτρών Σμοκόβου, καθώς πρόκειται για μια ΜΜΕ με σχετικά έντονη δραστηριότητα. Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 1, οι επιχειρήσεις αυτές έχουν μεγάλη σημασία για την τοπική ανάπτυξη και η λειτουργία της, αν και προς το παρόν είναι η μόνη ΜΜΕ στην περιοχή που διερευνούμε, μπορεί υπό προϋποθέσεις να ενισχύσει την ανάπτυξη της Μενελαΐδας.

3.5. Υποδομές

Αποτελούν τη βάση των κοινωνικών και οικονομικών δομών και απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη. Δεν είναι τυχαίο το ενδιαφέρον της ΕΕ για τον εξοπλισμό των χωρών-μελών της με τις απαραίτητες υποδομές, στηρίζοντας οικονομικά την απόκτησή τους. Σε αυτήν την ενότητα εξετάζεται η επάρκεια τόσο των φυσικών όσο και των κοινωνικών υποδομών της περιοχής μελέτης.

3.5.1 Φυσικές υποδομές

Στις φυσικές υποδομές περιλαμβάνονται το οδικό, το τηλεπικοινωνιακό, το υδρευτικό, το αρδευτικό, το αποχετευτικό δίκτυο και η απορριμμάτευση.

3.5.1.1 Οδικό δίκτυο

Ως χαρακτηριστική ορεινή και μειονεκτική περιοχή, η Μενελαΐδα διαθέτει προβληματικό οδικό δίκτυο: κακή ποιότητα και μικρή πυκνότητα των χαράξεων, προβληματική σύνδεση με τα κέντρα είτε του Νομού Καρδίτσας είτε των γειτονικών Νομών. Αίτια όλων αυτών αποτελούν, κυρίως, το ανάμαλο ανάγλυφο της περιοχής και η συγκεκριμένη χωροθέτηση των οικισμών μαζί με την καθυστέρηση από το Κράτος εξοπλισμού της περιφέρειας με υποδομές. Αποτέλεσμά τους είναι τα επικοινωνιακά προβλήματα τόσο στο εσωτερικό της περιοχής όσο και εξωτερικά και η περαιτέρω ενίσχυση της απομόνωσης. Οι χιλιομετρικές αποστάσεις των κύριων οικισμών από την πόλη της Καρδίτσας φαίνονται στον Πίνακα 11, ενώ οι χρονοαποστάσεις είναι συνήθως μεγάλες καθώς απαιτείται να διανυθεί μεγάλο μήκος εθνικού δικτύου περιορισμένης μέσης ταχύτητας και δύσβατου ορεινού δικτύου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Χιλιομετρικές αποστάσεις των κύριων οικισμών από την πόλη της Καρδίτσας

Κοινότητες ->	Λουτρό	Κέδρος	Θραψίμι	Βαθύ- λακκος	Λουτρο- πηγή	Αηδο- νοχώρι	Ρεντίνα
<i>km</i>	18	20	29	42	43	54	56

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

Χαρακτηριστικό της ποιότητας του δικτύου είναι ότι σημαντικά κομμάτια του ασφαλτοστρώθηκαν πολύ πρόσφατα, μέσα στο 1997, ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν 7km χωματόδρομος στην οδό προς Αηδονοχώρι και 4-5km στην οδό για Βαθύλακκο. Η οδός που οδηγεί στο Θραψίμι παρουσιάζει πρόβλημα κατολισθήσεων σε δυο σημεία.

Η σύνδεση της περιοχής με τους γειτονικούς Νομούς Φθιώτιδας και Ευρυτανίας γίνεται μέσω Ρεντίνας. Με τη Φθιώτιδα συνδέεται με ασφαλτοστρωμένη οδό, αλλά υπάρχει και χωματόδρομος ο οποίος είναι πιο σύντομος και χρησιμοποιείται από τους κατοίκους μόνο κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού για προφανείς λόγους, ενώ δεν προβλέπεται η βελτίωσή του. Η οδός σύνδεσης της Μενελαΐδας με την Ευρυτανία είναι υπό κατασκευή, έχει ολοκληρωθεί το 50% περίπου του συνολικού έργου το οποίο είναι ενταγμένο στο ΠΕΠ Θεσσαλίας και θα ενώσει τη Ρεντίνα με το Δ. Φουρνάς του γειτονικού Νομού.

3.5.1.2 Τηλεπικοινωνιακή υποδομή²⁶

Το δίκτυο τηλεπικοινωνιών της περιοχής αποτελείται από ηλεκτρομαγνητικού τύπου (αναλογικό) δίκτυο, στην πλειονότητά του υπόγειο. Διαθέτει 3 κέντρα επικοινωνιών, εκ των οποίων τα δυο (Λουτροπηγής και Ρεντίνας) διαθέτουν ασύρματη επικοινωνία²⁷ με το κέντρο επικοινωνιών Σοφάδων, με αποτέλεσμα την υψηλή ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Το τρίτο κέντρο επικοινωνιών βρίσκεται στον Κέδρο και διαθέτει ενσύρματο σύστημα επικοινωνίας. Υπάρχουν περίπου 1300 συνδέσεις (εκ των οποίων οι 600 στον Κέδρο), ενώ έχει εγκατασταθεί ικανός αριθμός καρτοτηλεφώνων και τηλεφώνων δεικτών μονάδων. Σε μερικούς οικισμούς διατηρούνται ακόμα Τηλεφωνεία. Γενικά, η εκτίμηση στελεχών του ΟΤΕ είναι ότι οι συνδέσεις της περιοχής έχουν φτάσει σε “σημείο κόρου”, δηλαδή η κάλυψη της ζήτησης ανέρχεται σε ποσοστό που προσεγγίζει το 100%.

²⁶ Πηγή πληροφόρησης γι' αυτήν την ενότητα αποτέλεσε συνέντευξη με στέλεχος του Τηλεπικοινωνιακού Διαμερίσματος Καρδίτσας

²⁷ Υπάρχει και βοηθητικό σύστημα ενσύρματης επικοινωνίας για περιπτώσεις ανάγκης

3.5.1.3 Υδρευση

Όσον αφορά την ποσότητα της ύδρευσης, αυτή θεωρείται ικανοποιητική, καθώς σοβαρό πρόβλημα αντιμετωπίζει μόνο η Κ. Λουτρού, κυρίως το καλοκαίρι, το οποίο αντιμετωπίζει με χρήση για ύδρευση νερού που προορίζεται για άρδευση. Μικρότερο πρόβλημα επάρκειας εμφανίζει και ο Δ. Ρεντίνας κατά τους θερινούς μήνες και το αντιμετωπίζει με διακοπτόμενη υδροδότηση, κλιμάκωση του κοστολογίου και βελτίωση του δικτύου. Αναλυτικά οι πηγές υδροδότησης των Κοινοτήτων της περιοχής παρουσιάζονται στον Πίνακα 12 που ακολουθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12
Πηγές ύδρευσης και χωρητικότητα των υδραγωγείων
ανά κοινότητα

Κοινότητες	Φυσικές Πηγές (αριθμός)	Γεωτρήσεις (αριθμός)	Χωρητικότητα Υδραγωγείου (m ³)
Αηδονοχώρι	1	-	45
Βαθύλακκος	2	-	25 & 32
Θραψίμι	3	-	25 & 40
Κέδρος	2	1	250
Λουτρό	-	1	75
Λουτροπηγή	1	1	65
Ρεντίνα	10	-	140

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

Η ποιότητα, επίσης, του πόσιμου νερού της Μενελαΐδας θεωρείται ικανοποιητική αν και δε γίνονται συχνά χημικές αναλύσεις, ενώ στην πλειονότητα των Κοινοτήτων ακολουθείται διαδικασία χλωρίωσης. Μοναδικό, αλλά σοβαρό, πρόβλημα παρουσιάζεται στην Κ. Θραψιμίου όπου υπάρχουν ανεπιβεβαίωτες υποψίες για πιθανή μόλυνση μιας από τις πηγές εξαιτίας της ύπαρξης απορροφητικών βόθρων σε πολύ μικρή απόσταση από την πηγή (70m περίπου) και την ύπαρξη, συγχρόνως, καρστικών πετρωμάτων που επιτρέπουν την καθεισδυση.

Με μόνη εξαίρεση την Κ. Λουτροπηγής, οι υπόλοιπες Κοινότητες διαθέτουν προβληματικό εσωτερικό δίκτυο ύδρευσης καθώς, σε συνδυασμό ή κατά περίπτωση, χαρακτηρίζεται ανεπαρκές, κατασκευασμένο αυθαίρετα και χωρίς σχεδιασμό προκαλώντας προβλήματα στη συντήρηση, εμφανίζει φθορές από το χρόνο και κακή ποιότητα κατασκευής (στην Κ. Κέδρου οι σωλήνες είναι από αμίαντο).

3.5.1.4 Διαχείριση των υγρών αποβλήτων

Μόνο οι Κοινότητες Λουτροπηγής και Λουτρού διαθέτουν αποχετευτικό δίκτυο, ενώ οι υπόλοιπες Κοινότητες εξυπηρετούνται από απορροφητικούς βόθρους και ο Δ. Ρεντίνας από στεγανούς βόθρους. Η απόθεση των λυμάτων γίνεται σε ρέματα, με συνέπεια τη ρύπανσή τους και τον κίνδυνο μόλυνσης των επιφανειακών και των υπόγειων υδάτων. Προβλέψεις για τα όμβρια ύδατα έχουν γίνει μόνο στις Κοινότητες Λουτροπηγής, Κέδρου (υποτυπώδες δίκτυο αν και υπάρχει πρόβλημα πλημμύρων) και Λουτρού.

3.5.1.5 Άρδευση

Οι πηγές άρδευσης καθώς και ο τρόπος μεταφοράς του νερού παρουσιάζονται στους Πίνακες 13 και 14 που ακολουθούν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Πηγές άρδευσης ανά Κοινότητα

Κοινότητες	Πηγές άρδευσης		
	Φυσικές πηγές	Ρέματα	Γεωτρήσεις (αριθμός)
<i>Αηδονοχώρι</i>	-	X	-
<i>Βαθύλακκος</i>	-	X	-
<i>Κέδρος</i>	-	X (Ονώχονας)	89
<i>Λουτρό</i>	-	-	30
<i>Λουτροπηγή</i>	X	-	-
<i>Ρεντίνα</i>	-	X	-

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

Είδος γεώτρησης και μορφή αρδευτικού δικτύου ανά Κοινότητα

Κοινότητες	Είδος γεώτρησης	Δίκτυο άρδευσης
<i>Αηδονοχώρι</i>	-	Φράγμα, τσιμενταύλακες ή σωλήνες
<i>Βαθύλακκος</i>	-	τσιμενταύλακες ή χωμάτινα αυλάκια
<i>Κέδρος</i>	11 κρατικές 2 κοινοτικές 76 ιδιωτικές	Σωλήνες
<i>Λουτρό</i>	5 κρατικές 25 ιδιωτικές	Σωλήνες
<i>Λουτροπηγή</i>	-	Χωμάτινα αυλάκια ή σωλήνες
<i>Ρεντίνα</i>	-	Χωμάτινα αυλάκια ή τσιμενταύλακες

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

3.5.1.6 Διαχείριση των στερεών αποβλήτων

Σύστημα συλλογής απορριμμάτων λειτουργεί στις Κοινότητες Κέδρου και Λουτροπηγής (στην οποία ανήκει ο οικισμός Λουτρών Σμοκόβου με τις ιαματικές πηγές και την τουριστική κίνηση) και στο Δ. Ρεντίνας (μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες), από ιδιώτες που αναλαμβάνουν εργολαβικά τη διαδικασία συλλογής με μικρά (1tn) φορητά αυτοκίνητα. Η διάθεση γίνεται σε χώρους των οποίων η καταλληλότητα δεν έχει ελεγχθεί, με συνέπεια τη ρύπανση του περιβάλλοντος και κίνδυνο μόλυνσης των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων.

Στις υπόλοιπες Κοινότητες, όσες ποσότητες δεν καίγονται από τους ίδιους τους κατοίκους ή δεν χρησιμοποιούνται ως ζωτροφή (οργανικά απορρίμματα), απορρίπτονται είτε σε καθορισμένους από τις κοινοτικές αρχές χώρους (που συχνά δεν χρησιμοποιούνται) είτε, συνήθως, ανεξέλεγκτα σε ρέματα μέσα και έξω από τους οικισμούς με αποτέλεσμα τη διασπορά τη δική τους και μαζί της ρύπανσης που προκαλούν καθώς παρασύρονται από το νερό²⁸.

3.5.2 Κοινωνικές Υποδομές

Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 2, η επιτακτική ανάγκη για κάλυψη των αναγκών για κοινωνικές υποδομές που δημιουργήθηκαν στα αστικά κέντρα εξαιτίας της αστικοποίησης, έθεσαν σε δεύτερη μοίρα τον εξοπλισμό της υπαίθρου με τέτοιου είδους υποδομές και η περιοχή που μελετάμε δεν αποτέλεσε εξαίρεση όπως θα φανεί στη συνέχεια.

3.5.2.1 Εγκαταστάσεις εκπαίδευσης και αθλητισμού

Η πολιτική της συγκέντρωσης των σχολείων ήταν η λύση που εφαρμόστηκε για την αντιμετώπιση της μείωσης του αριθμού των μαθητών. Το αποτέλεσμα της εφαρμογής αυτής είναι η διάρθρωση των σχολείων στο εσωτερικό της Μενελαΐδας όπως φαίνεται στον Πίνακα 15.

²⁸ Χαρακτηριστική περίπτωση είναι αυτή των ιαματικών πηγών Σουλαντά όπου οι επισκέπτες αφήνουν τα απορρίμματά τους στις όχθες του ποταμού, λίγα μέτρα από τις πηγές

Εικόνα 2: Το γεωλογικό υπόβαθρο της Μενελαΐδας εμφανίζει μεγάλες κλίσεις

Εικόνα 3: Συχνά τα στερεά απόβλητα των οικισμών απορρίπτονται σε ρέματα

Βασικό μειονέκτημα της πολιτικής της συγκέντρωσης των σχολείων αποτελεί η μετακίνηση των μαθητών από και προς αυτά, πρόβλημα το οποίο αντιμετωπίζεται με τα τακτικά δρομολόγια των υπεραστικών συγκοινωνιών. Αποτέλεσμα είναι η απώλεια σημαντικού μέρους από το χρόνο των μαθητών πριν και μετά τα μαθήματα στις περιπτώσεις που τα δρομολόγια δεν συμπίπτουν με τα σχολικά ωράρια. Επιπλέον, οι δύσκολες καιρικές συνθήκες που επικρατούν κατά τη διάρκεια του χειμώνα δυσχεραίνουν έως καθιστούν αδύνατη τη μετακίνηση των μαθητών. Οι αποστάσεις, δε, που είναι αναγκασμένοι να διανύσουν οι μαθητές, κυρίως του Γυμνασίου και του Λυκείου, δεν είναι καθόλου ευκαταφρόνητες όπως φαίνεται στον Πίνακα 16.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Αριθμός εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων ανά κοινότητα

Κοινότητες	Νηπιαγωγεία (αριθμός)	Δημοτικά (αριθμός)	Γυμνάσια-Λύκεια (αριθμός)
Αηδονοχώρι	-	-	-
Βαθύλακκος	-	1	-
Θραψίμι	-	1	-
Κέδρος	1	1	1-1
Λουτρό	1	1	-
Λουτροπηγή	1	1	-
Ρεντίνα	1	1	-
Μενελαΐδα	4	6	1-1

Πηγή: Διεύθυνση Α'-βάθμιας & Β'-βάθμιας Εκπαίδευσης ΝΑ Καρδίτσας

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

Χιλιομετρικές αποστάσεις των Κοινοτήτων από το Γυμνάσιο και Λύκειο της περιοχής

Κοινότητες	Αηδονο- χώρι	Βαθύ- λακκος	Θραψίμι	Κέδρος	Λουτρό	Λουτρο- πηγή	Ρεντίνα
Km	23	20	7	0	3	18	31

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

Το πρόβλημα αυτό της μετακίνησης οξύνεται ακόμα περισσότερο από την εξάπλωση της παραπαιδείας. Τα φροντιστήρια που συχνά παρακολουθούν οι μαθητές μετά το τέλος των μαθημάτων στο σχολείο, απαιτούν την παραμονή τους εκτός των οικισμών που διαμένουν για αρκετές ώρες, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο πρόβλημα τόσο στους ίδιους όσο και στις οικογένειές τους.

Ως οργανωμένος χώρος άθλησης στην περιοχή, καταγράφεται μόνο το Στάδιο της Κ. Κέδρου, το οποίο διαθέτει γήπεδα για ενασχόληση και προπόνηση στο ποδόσφαιρο, στην καλαθοσφαίριση και στην χειροσφαίριση.

Στις Κοινότητες Λουτρού και Λουτροπηγής, η αθλητική υποδομή περιορίζεται στα γήπεδα των σχολείων για ποδόσφαιρο και καλαθοσφαίριση. Οι υπόλοιποι οικισμοί της περιοχής δεν διαθέτουν αθλητικούς χώρους.

3.5.2.2 Υγεία - Πρόνοια

Παντελώς ανύπαρκτες είναι οι υποδομές Πρόνοιας στην περιοχή μελέτης. Οσον αφορά τις υποδομές Υγείας, οι κάτοικοι της Μενελαΐδας εξυπηρετούνται από 3 Αγροτικά Ιατρεία (Ρεντίνας, Κέδρου και Λουτροπηγής), ενώ το πλησιέστερο Κέντρο Υγείας είναι αυτό των Σοφάδων. Χαρακτηριστικό της επικρατούσας κατάστασης είναι η ύπαρξη ενός και μοναδικού Φαρμακείου στον Κέδρο. Οι χιλιομετρικές αποστάσεις που θα πρέπει να διανύσουν οι κάτοικοι των Κοινοτήτων ώστε να μπορέσουν να εξυπηρετηθούν φαίνονται στον Πίνακα 17, ενώ δεν πρέπει να λησμονεί κανείς και την ποιότητα του οδικού δικτύου που θα πρέπει να διανυθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

Χιλιομετρικές αποστάσεις από τον πλησιέστερο τόπο παροχής υπηρεσιών Υγείας, ανά Κοινότητα

Εξυπηρετήσεις	Αηδονο- χώρι	Βαθύλακ- κος	Θραψίμι	Κέδρος	Λουτρό	Λουτρο- πηγή	Ρεντίνα
Φαρμακεία	20 km (Κέδρος)	20 km (Κέδρος)	7 km (Κέδρος)	X	3 km (Κέδρος)	18 km (Κέδρος)	31 km (Κέδρος)
Αγροτικά Ιατρεία	7 km (Ρεντίνα)	1/15 ημέρες	7 km (Κέδρος)	X	11 km (Κέδρος)	X	X
Κέντρα Υγείας	35 km (Σοφάδες)	25 km (Σοφάδες)	20 km (Σοφάδες)	20 km (Σοφάδες)	11 km (Σοφάδες)	40 km (Σοφάδες)	60 km (Σοφάδες)
Ιατρεία, Κλινικές, Νοσοκομεία	45 km (Καρδίτσα)	45 km (Καρδίτσα)	30 km (Καρδίτσα)	23 km (Καρδίτσα)	20 km (Καρδίτσα)	43 km (Καρδίτσα)	56 km (Καρδίτσα)

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

3.6. Τοπική παραγωγική δραστηριότητα και εξειδικεύσεις

Στην πολυπαραγωγική μορφή των εκμεταλλεύσεων οι οποίες έχουν ως βάση τη γεωργία που συμπληρώνεται από την κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών και την εκμετάλλευση των ιαματικών πηγών συνοψίζεται η παραγωγική δραστηριότητα των κατοίκων της υπό μελέτη περιοχής.

3.6.1 Χρήσεις γης

Το πρόβλημα που αναφέρθηκε στην εισαγωγή σχετικά με τα στατιστικά στοιχεία έγινε ιδιαίτερα αισθητό κατά τη μελέτη των στοιχείων για τη διάρθρωση των χρήσεων γης στη Μενελαΐδα. Συγκεκριμένα, οι απογραφές της ΕΣΥΕ εμφανίζουν σημαντικές διαφορές με τις απογραφές που διενεργούν οι ίδιες οι Κοινότητες όσον αφορά το μέγεθος των καλλιεργούμενων εκτάσεων και αυτό οφείλεται κατά πάσα πιθανότητα στο ότι η μεν ΕΣΥΕ απογράφει τις ιδιοκτησίες στον τόπο απογραφής του ιδιοκτήτη ανεξάρτητα από το που αυτές βρίσκονται. Αντίθετα οι Κοινότητες απογράφουν τις καλλιεργούμενες εκτάσεις που βρίσκονται στα όρια της επικράτειάς τους. Αυτός είναι ο λόγος που η ΕΣΥΕ εμφανίζει συνήθως μεγαλύτερο αριθμό καλλιεργούμενων εκτάσεων. Στην παρούσα εργασία θεωρούμε ως ορθότερη την απογραφή των Κοινοτήτων όμως, λόγω έλλειψης αυτών των στοιχείων για το σύνολο των χρήσεων γης, για την παρουσίαση της κατανομής των χρήσεων χρησιμοποιούνται τα στοιχεία της ΕΣΥΕ.

Ετσι, όπως δείχνει ο Πίνακας 18 και στο Διάγραμμα 3 της σελίδας 61, φαίνεται ότι το ορεινό ανάγλυφο της Μενελαΐδας οδήγησε στη συγκεκριμένη κατανομή καθώς τα δάση αποτελούν το υψηλότερο 50,11%, οι βοσκότοποι το 26,53% και η καλλιεργούμενη γη το 14,81% της συνολικής της έκτασης, δίνοντας μια πρώτη ιδέα για τη διάρθρωση των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πηγών της περιοχής.

Σύμφωνα με τις απογραφές της ΕΣΥΕ οι καλλιεργούμενες εκτάσεις μειώθηκαν τη δεκαετία '81-'91 από 35,8 σε 33,6 χιλιάδες στρέμματα, ενώ σύμφωνα με τις απογραφές των Κοινοτήτων οι ίδιες εκτάσεις αυξήθηκαν από 21,9 σε 29,4 χιλιάδες στρέμματα τη δεκαετία '86-'96, κυρίως λόγω της αύξησης της έκτασης που καλύπτουν οι αροτραίες καλλιέργειες (βλ. Παράρτημα ΙΙ, Πίνακες Ια,β, σελ. 107).

3.6.2 Εκμεταλλεύσεις

Οι μικτές γεωργοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι η κύρια μορφή εκμεταλλεύσεων ανά Κοινότητα και σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης αντιπροσωπεύοντας το 84% των

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

Κατανομή χρήσεων γης στη Μενελαΐδα

Χρήσεις εδάφους Έκταση ->	Μενελαΐδα	
	(Χιλ. στρέμ.)	(%)
Καλλιεργούμενες εκτάσεις	33,60	14,81
Βοσκότοποι	60,20	26,53
Δάση	113,70	50,11
Οικισμοί, Υδατα	16,40	7,23
Άλλες χρήσεις	3,00	1,32
ΣΥΝΟΛΟ	226,90	100,00

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή γεωργίας/κτηνοτροφίας 1981

Επεξεργασία: Βιργ. Αυγουστινάκη

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Κατανομή χρήσεων γης στη Μενελαΐδα

εκμεταλλεύσεων²⁹ στο σύνολο της Μενελαΐδας, με μοναδική εξαίρεση την Κ. Κέδρου όπου κυριαρχούν οι καθαρά γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Στον Πίνακα 19 που ακολουθεί παρουσιάζονται τα ποσοστά που κατέχουν τα διαφορετικά είδη εκμεταλλεύσεων ανά Κοινότητα

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

Διάρθρωση των τύπων των ΟΑΕ ανά Κοινότητα*

Τύπος εκμετάλλευσης	Αηδονο-χώρι	Βαθύ-λακκος	Θραψίμι	Κέδρος	Λουτρό	Λουτρο-πηγή	Ρεντίνα
<i>Μικτές</i>	66.60	91.10	78.90	21.60	67.50	77.50	100.00
<i>Αγροτικές</i>	33.40	3.10	6.70	76.90	31.30	22.50	-
<i>Κτηνοτροφικές</i>	-	5.80	14.40	1.50	1.20	-	-

Πηγή: "La petite region de Menelaida: Programme NECTAR", 1996

* Σαν ποσοστό στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων της αντίστοιχης Κοινότητας

Όσον αφορά το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων και σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας παρέχονται από το ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, η μέση έκταση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι μικρή: ο μεγαλύτερος μέσος κλήρος ανέρχεται σε 80 στρέμματα στην Κ. Κέδρου, ο μικρότερος είναι μόλις 10 στρέμματα ή και λιγότερο στις Κοινότητες Βαθυλάκκου και Αηδονοχωρίου, ενώ στις υπόλοιπες Κοινότητες κυμαίνεται από 20 έως 30 στρέμματα.

Παρόμοια εικόνα παρουσιάζουν και οι κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Οι πιο συνηθισμένες είναι οι μικτές εκμεταλλεύσεις αιγών και προβάτων με ένα ζωικό κεφάλαιο γύρω στα 20-50 άτομα και με τις αίγες να υπερισχύουν στα ορεινά ενώ τα πρόβατα στα πεδινά. Μεγάλες εκμεταλλεύσεις σύμφωνα με τα δεδομένα της περιοχής, θεωρούνται αυτές των 100 περίπου ατόμων και υπάρχουν μερικές στις Κοινότητες Αηδονοχωρίου, Βαθυλάκκου, Λουτρού και στο Δ. Ρεντίνας. Οι ελάχιστοι νομάδες (1-2 άτομα κατά περιοχή το 1993), ανεβάζουν τα κοπάδια τους στην Αργιθέα την περίοδο του καλοκαιριού.

²⁹ «La petite region de Menelaida: Programme NECTAR», 1996

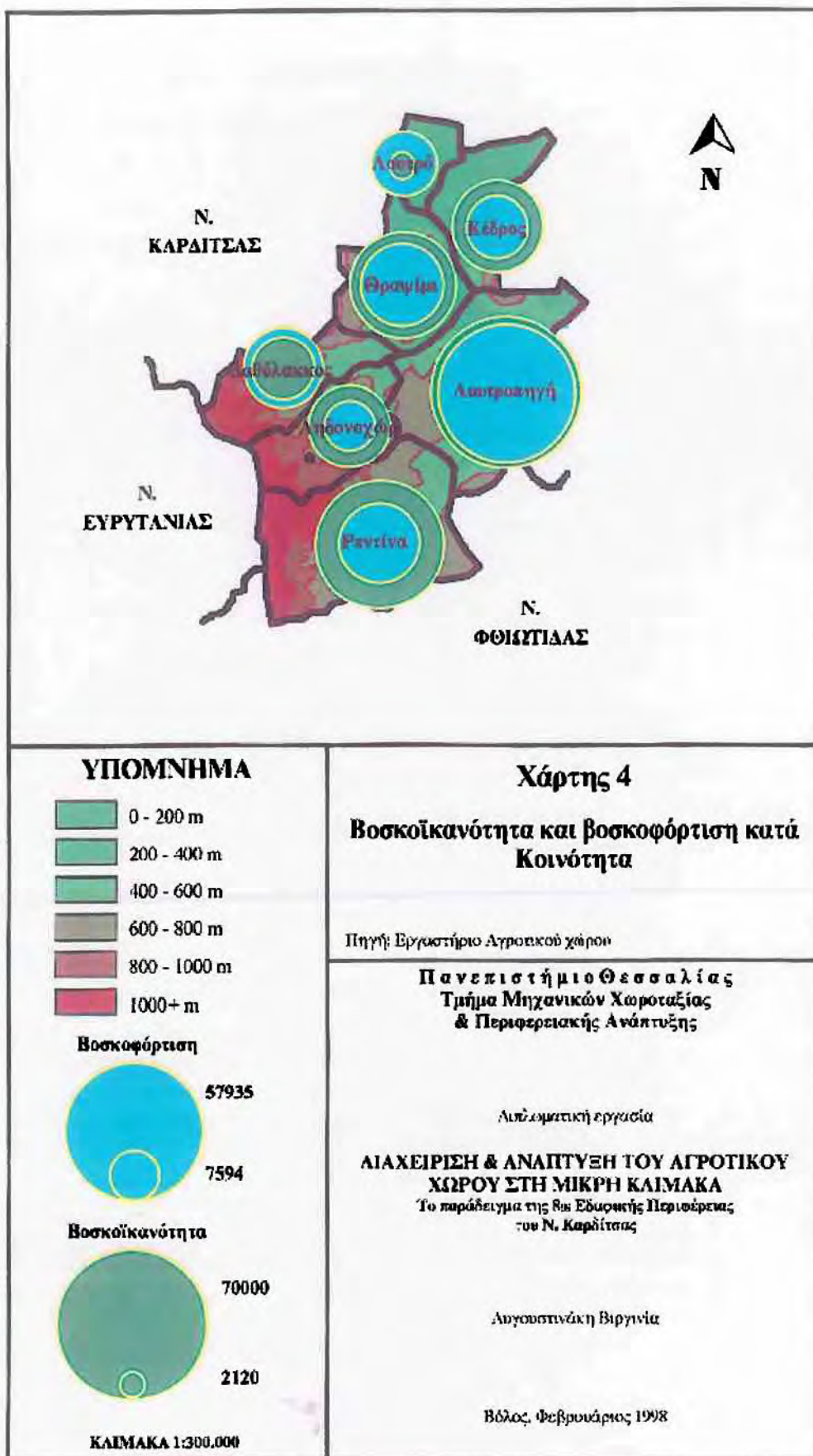
3.6.3 Συνθήκες βοσκής

Στο Χάρτη 4 στη σελίδα 64 παρουσιάζονται η βοσκοϊκανότητα και η βοσκοφόρτιση ανά Κοινότητα. Μπορεί κανείς να διακρίνει την υπερκορεσμένη Κ. Λουτρού και τις Κοινότητες Λουτροπηγής και Βαθυλάκκου που έχουν φτάσει σχεδόν σε σημείο κόρου δημιουργώντας πιέσεις σε άλλες χρήσεις όπως τα δάση ή ακόμα και οι καλλιέργειες, τη στιγμή που οι υπόλοιπες Κοινότητες της περιοχής παρουσιάζουν ένα περίσσευμα βοσκοτόπων το οποίο παραμένει ανεκμετάλλευτο.

Η υποδομή σε αποθηκευτικούς χώρους, στέγαστρα και ποτίστρες θεωρείται ανεπαρκής, ενώ το ίδιο ισχύει και για τις υπηρεσίες που παρέχονται στους κτηνοτρόφους (σφαγεία, κτηνιατρική υποστήριξη κτλ).

3.6.4 Παραγωγή

Η εξέλιξη της γεωργικής παραγωγής στη διάρκεια της δεκαετίας '86-'96 (βλ. Παράρτημα II, Πίνακες 2-11, σελ.108-118) εμφανίζει μια αυξητική τάση που οφείλεται στην αύξηση κυρίως των αροτραίων καλλιεργειών, οι οποίες για το 1996 αποτελούσαν το 89,92% της συνολικής παραγωγής καταλαμβάνοντας το 96,27% του συνόλου των καλλιεργούμενων της Μενελαΐδας. Όπως αναμενόταν, αυτή η αύξηση των αροτραίων οφείλεται στην εφαρμογή της τροποποίησης ΚΑΠ από την ΕΕ, καθώς είναι αποτέλεσμα της αύξησης της παραγωγής του σκληρού σιταριού που επιδοτείται από την ΕΕ, μαζί με την αύξηση της παραγωγής καλαμποκιού και τις αυξητικές τάσεις που εμφάνισαν η μηδική και τα κοφτολίβαδα για τον ίδιο λόγο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια πολύ μικρή αυξητική τάση των κηπευτικών μιας και θα κατέχουν ένα ιδιαίτερο ρόλο στις προτάσεις που θα ακολουθήσουν. Γενικά, η μη εφαρμογή σύγχρονων καλλιεργητικών μεθόδων και η μη εξειδίκευση των καλλιεργειών στα δικά τους δεδομένα από μέρους των ορεινών Κοινοτήτων, αλλά αντίθετα η υιοθέτηση των καλλιεργειών των πεδινών συνεπάγονται τη μικρή αποδοτικότητά τους. Όσον αφορά τη διάθεση των προϊόντων, η παραγωγή όλων των νωπών προϊόντων και των κτηνοτροφικών φυτών καλύπτει τις τοπικές ανάγκες ή πωλείται απ' ευθείας από τους παραγωγούς (κηπευτικά,

φρούτα) είτε σε επισκέπτες, είτε σε λαϊκές αγορές στα πεδινά της περιοχής Σοφάδων. Τα υπόλοιπα προϊόντα πωλούνται σε ιδιώτες εμπόρους.

Η **κτηνοτροφική παραγωγή** παρουσιάζει τάσεις μείωσης οι οποίες, όμως, εμφανίζονται λιγότερο σοβαρές αν συσχετιστούν με τη μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων. Αντίθετα μπορεί να υποστηρίξει κάποιος ότι υπάρχει αύξηση του αριθμού των ζώων ανά εκμετάλλευση, ενώ ιδιαίτερα ενθαρρυντική για την κτηνοτροφική παραγωγή είναι η αύξηση της παραγωγής των κτηνοτροφικών φυτών. Η παραγωγή γάλακτος, κρέατος και των άλλων προϊόντων προορίζεται κυρίως για κατανάλωση από τους ίδιους τους παραγωγούς, ενώ γάλα και κρέας προωθούνται σε κοντινές αγορές και μέχρι την πόλη της Καρδίτσας (βλ. Παράρτημα II, Πίνακες 12α-δ, σελ. 119).

Γενικά, οι δυο πιο ενδιαφέρουσες τάσεις που παρατηρούνται στην εξέλιξη της παραγωγής της Μενελαΐδας είναι αφ' ενός η διατήρηση και ενίσχυση της κτηνοτροφίας (με την υποστήριξη της ΕΕ), κυρίως μέσω της αύξησης της καλλιέργειας των κτηνοτροφικών φυτών και αφ' εταίρου η διατήρηση της παραγωγής των κηπευτικών προϊόντων σε μια προσπάθεια δημιουργίας ενός δεύτερου κυρίαρχου πόλου της παραγωγής στο εσωτερικό της μικτής εκμετάλλευσης³⁰.

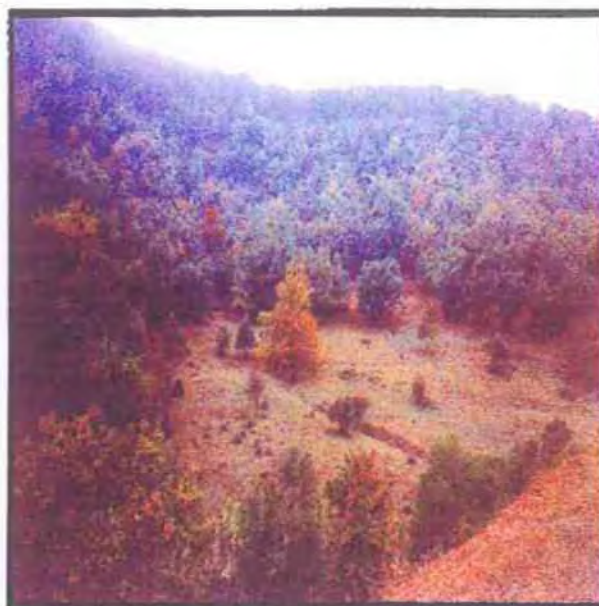
Ενα άλλο σημαντικό κομμάτι της παραγωγής του Α'-γενή τομέα για την υπό μελέτη περιοχή αποτελεί η **δασική παραγωγή**, που αποτελεί πηγή εισοδήματος για τις πιο περιθωριοποιημένες Κοινότητες της Μενελαΐδας τις Κοινότητες Αηδονοχωρίου, Βαθυλάκκου και Θραψιμίου, καθώς και για το Δ. Ρεντίνας (βλ. Παράρτημα II, Πίνακα 13, σελ. 120). Ιδιαίτερα ευνοϊκή εξέλιξη για τη δασική παραγωγή θεωρείται η κατασκευή του φράγματος στην περιοχή του Σμοκόβου, καθώς και η ύπαρξη Δασαρχείου και εργοστασίου ξηλείας στον γειτονικό Δ. Φουρνάς του Ν. Φθιώτιδας, τα οποία έχουν αναπτύξει έντονη δραστηριότητα στον τομέα του ξύλου.

Ασήμαντη είναι η παραγωγή από **εξορυκτικές δραστηριότητες** στην περιοχή, ενώ η επισήμανση σημαντικών κοιτασμάτων βρίσκεται ακόμα σε επίπεδο έρευνας.

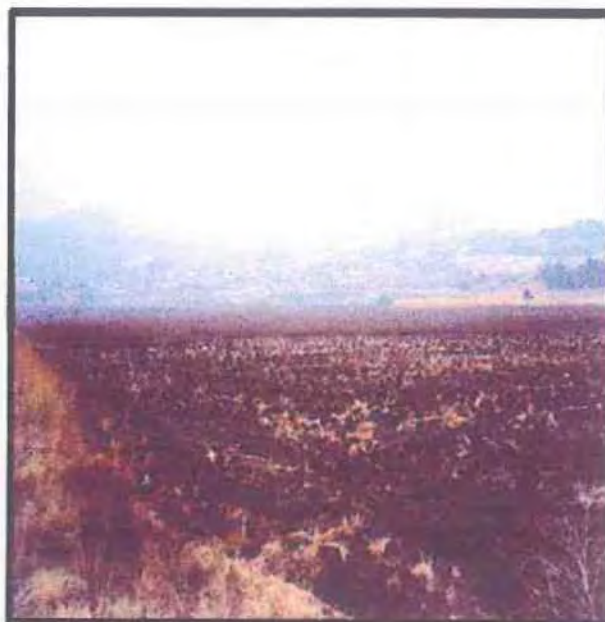
Ανύπαρκτη είναι η **παραγωγή του Β'-γενή τομέα**. Βιοτεχνία και μεταποίηση δεν απαντώνται πουθενά στην περιοχή μελέτης, ενώ ούτε λόγος δε γίνεται για βιομηχανία. Με αυτόν τον τρόπο εξάγεται η προστιθέμενη αξία

³⁰ «La petite region de Menelaida: Programme NECTAR», 1996

Εικόνα 4: Το δάσος δέχεται πιέσεις από άλλες χρήσεις

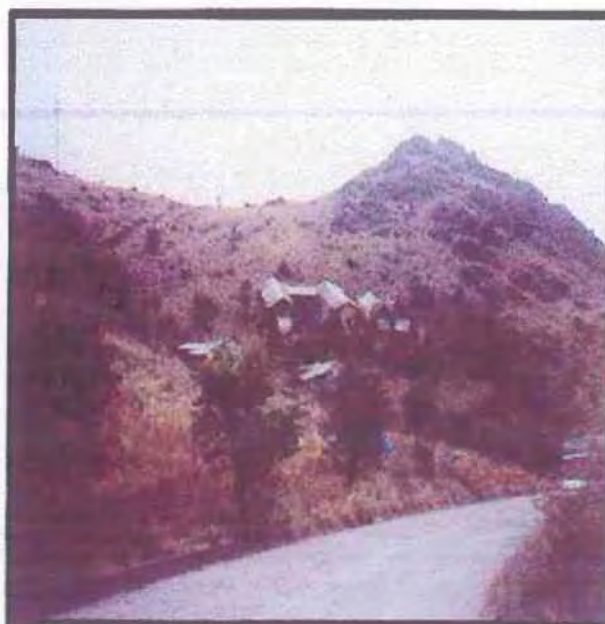
Εικόνα 5: Οι αροτραίες είναι το κυρίαρχο είδος καλλιεργειών

Εικόνα 6: Η κτηνοτροφία αποτελεί πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους

Εικόνα 3: Η κτηνοτροφική υποδομή δε βρίσκεται σε ιδιαίτερα ικανοποιητικό επίπεδο

της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής στους χώρους μεταποίησης των προϊόντων που βρίσκονται πάντα έξω από τα όρια της Μενελαΐδας.

Τέλος, όσον αφορά την **παραγωγή υπηρεσιών**, υπάρχει σε υποτυπώδη μορφή στις Κοινότητες Λουτροπηγής και Κέδρου χάριν της ύπαρξης στοιχειωδών κεντρικών λειτουργιών, ενώ οι **εμπορικές εξυπηρετήσεις** αφορούν αποκλειστικά καταστήματα τροφίμων, καφενεία, ζαχαροπλαστεία και ταβέρνες στον Κέδρο, τη Λουτροπηγή και τη Ρεντίνα εξ' αιτίας των κεντρικών λειτουργιών που προαναφέρθηκαν ή του τουρισμού. Στις υπόλοιπες Κοινότητες η μοναδική μορφή εμπορικών εξυπηρετήσεων που απαντάται είναι τα παραδοσιακά καφενεία-παντοπωλεία. Η **τουριστική δραστηριότητα** της Μενελαΐδας λόγω της πολύ μεγάλης σημασίας που έχει για την περιοχή, αναπτύσσεται στην επόμενη παράγραφο.

3.6.5 Τουρισμός - Το τοπικό συγκριτικό πλεονέκτημα

Οι ιαματικές θερμομεταλλικές πηγές μαζί με το ιδιαίτερο φυσικό κάλλος των ορεινών όγκων, το ιστορικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει ο Δ. Ρεντίνας και τα λίγα αρχαιολογικά ευρήματα στην περιοχή, αποτελούν τους τουριστικούς πόρους που διαθέτει η Μενελαΐδα, η εκμετάλλευση των οποίων μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την ανάκαμψη όλων των τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας στην περιοχή. Συνολικά στοιχεία για την κίνηση και τον αριθμό των καταλυμάτων δεν διαθέτει ο ΕΟΤ, εξαιτίας του ότι πολλά από τα καταλύματα δεν δηλώνονται επίσημα. Από την επιτόπια έρευνα του 1992 προέκυψε ο ακόλουθος Πίνακας 20 που αφορά μόνο τον των καταλυμάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

Τουριστική υποδομή της Μενελαΐδας

Κοινότητες	Είδος καταλύματος	Αριθμός μονάδων	Αριθμός κλινών	Απασχολούμενοι	Διάρκεια λειτουργίας
<i>Βαθύλακκος</i>	Ενοικ/να δωμάτια	4	200	4	1 / 5 - 30 / 10
<i>Λουτροπηγή</i>	Ξενοδοχεία	8	630	50	15 / 5 - 30 / 10
	Ενοικ/να δωμάτια	150	570	41	15 / 5 - 30 / 10
<i>Ρεντίνα</i>	Ξενώνας	1	15	2	συνεχής
	Ενοικ/να δωμάτια	10	20	5	συνεχής

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

3.6.5.1 Τα ιαματικά λουτρά³¹

Τα λουτρά αποτελούν τον κυριότερο τουριστικό πόρο της Μενελαΐδας με πολλά περιθώρια για περαιτέρω αξιοποίηση, κυρίως για τις πηγές Σουλαντά. Είναι ένας φυσικός πόρος ιδιαίτερης σημασίας για μια περιοχή ορεινή που οι υπόλοιπες παραγωγικές δραστηριότητες της βρίσκονται σε ύφεση, όπως η περιοχή που μελετάμε. Θερμομεταλλικές πηγές υπάρχουν σε δύο περιοχές: στον οικισμό Λουτρών Σμοκόβου της Κ. Λουτροπηγής και στην τοποθεσία Σουλαντά που βρίσκεται στα όρια των Κοινοτήτων Αηδονοχωρίου και Βαθυλάκκου.

3.6.5.1.1 Λουτρά Σμοκόβου

Σε απόσταση 35km από την πόλη της Καρδίτσας βρίσκονται οι ιαματικές πηγές Λουτρών Σμοκόβου που ανήκουν στην Κ. Λουτροπηγής η οποία έχει αναλάβει και την εκμετάλλευσή τους από το 1983, οπότε της παραχωρήθηκαν από τον ΕΟΤ, μέσω της Κοινοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης Λουτρών Σμοκόβου που ιδρύθηκε γι' αυτό το λόγο. Από τον ΕΟΤ έχουν χαρακτηριστεί ως "τουριστικής σημασίας με σημαντική κίνηση πανελλαδικά" και απασχολούν περίπου 150 εργαζόμενους.

Οι εγκαταστάσεις βρίσκονται σε δασώδη περιοχή 1,5km από τον οικισμό της Λουτροπηγής και αποτελούνται από υδροθεραπευτήριο με 50 λουτήρες και εγκαταστάσεις για εισπνοθεραπεία, ρινοπλύσεις και ομαδικό ατμόλουτρο. Οσον αφορά τα καταλύματα για τους λουόμενους, η Κοινοτική Επιχείρηση διαθέτει 5 ξενοδοχεία και 3 ξενώνες, ενώ λειτουργούν άλλο ένα ξενοδοχείο και 13 επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων από ιδιώτες³²

Τα ιαματικά νερά αναβλύζουν από τρεις πηγές (Σ1 - Εστιατόριο ή Αλής, Σ2 - Φούρος ή Μαχμούτ, Σ9 - Μικρή Βουλή, Σ11 - Πλατάνι) και δυο γεωτρήσεις (Γ1, Γ2) που έγιναν για τις ανάγκες της λουτρόπολης. Η μέση φυσική παροχή των πηγών είναι περίπου 14 m³/h, ενώ των γεωτρήσεων είναι περίπου 25 m³/h. Τα νερά χαρακτηρίζονται "βασικά" (υψηλές τιμές pH) και ως

³¹ ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993, Σύνδεσμος Δήμων & Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, 1995

³² Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Διευθυντή της Κοινοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης Λουτρών Σμοκόβου, λειτουργούν 13 επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων, ενώ σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα του 1992 λειτουργούσαν 150 τέτοιες επιχειρήσεις. Η διαφορά στον αριθμό πιθανότατα οφείλεται στο ότι η επιτόπια έρευνα κατέγραψε όλες τις μονάδες, όσο μικρής δυναμικότητας και αν ήταν (ακόμα και αν διαθέτουν μόνο ένα δωμάτιο για ενοικίαση), ενώ στην εκτίμηση του Διευθυντή συμπεριλήφθηκαν οι σημαντικότερες.

προς το χημισμό τους “υδροθειούχα-ανθρακικά-αλκαλικών γαιών με ιχνοστοιχεία F⁻”. Οσον αφορά τις θεραπευτικές τους ιδιότητες, τα νερά ενδείκνυνται για ρευματισμούς, αρθριτικά, οσφυαλγίες, ισχιαλγίες, νευραλγίες, δερματοπάθειες, χρόνιες γυναικολογικές παθήσεις και παθήσεις του αναπνευστικού συστήματος.

Η κίνηση των λουτρών για το 1996 φαίνεται στον ακόλουθο Πίνακα 21 και είναι αρκετά σημαντική, δεδομένου ότι οι εγκαταστάσεις λειτουργούν μόνο για το διάστημα από 01/06 έως 15/10.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21

Τουριστική κίνηση λουτρών & Κοινοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης Λουτρών Σμοκόβου

Παρεχόμενη υπηρεσία	Αριθμός εισιτηρίων
Λούσεις (κανονικές & δωρεάν)	58,371
Λούσεις υδρομασάζ	9,716
Ατομικές εισπνοθεραπείες	25,449
Ομαδικές εισπνοθεραπείες	1,300
Ρινοπλύσεις	4,483
Υδροθεραπείες	6,551
Αφίξεις*	3,312
Διανυκτερεύσεις*	36,109

Πηγή: Κοινοτική Επιχείρηση Εκμετάλλευσης Λουτρών
Σμοκόβου

* Αριθμός ατόμων και όχι εισιτηρίων

Οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις του Πίνακα 21 αφορούν μόνο τα καταλύματα της Κοινοτικής Επιχείρησης. Συνολικά εκτιμάται ότι σε κάθε λουτρική περίοδο εξυπηρετούνται συνολικά γύρω στα 15.000-20.000 άτομα σε 150.000-160.000 διανυκτερεύσεις³³.

Οι εγκαταστάσεις και τα καταλύματα θεωρείται ότι χρίζουν ανακαίνισης.

3.6.5.1.2 Λουτρά Σουλαντά

Απέχουν 35 km από την πόλη της Καρδίτσας και βρίσκονται δίπλα στο ρέμα Μπανίσκος στα όρια των Κοινοτήτων Αηδονοχωρίου και Βαθυλάκκου, γεγονός που έχει προκαλέσει διαμάχη ανάμεσα στις δύο Κοινότητες για την παραχώρηση της εκμετάλλευσής τους από τον ΕΟΤ. Αποτέλεσμα αυτής της

³³ ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας, 1993

διαμάχης είναι η μη αξιοποίηση των πηγών μέχρι σήμερα. Είναι ιαματικές πηγές “τοπικής σημασίας με μικρές δυνατότητες” σύμφωνα με το χαρακτηρισμό του ΕΟΤ.

Τρεις λάκκοι σκεπασμένοι με πρόχειρες κατασκευές από ξύλο και νάιλον εντός των οποίων εκτελούνται οι λούσεις αποτελούν τις “εγκαταστάσεις” των λουτρών, ενώ υπάρχουν 4 ιδιωτικοί ξενώνες για διαμονή των λουόμενων δυναμικότητας 200 κλινών, με 4 απασχολούμενους συνολικά. Η μέση διάρκεια παραμονής των επισκεπτών είναι περίπου 10 ημέρες.

Τα θερμομεταλλικά νερά αναβλύζουν από τέσσερα σημεία που βρίσκονται σε πολύ μικρή απόσταση μεταξύ τους και κοντά στην κοίτη του υδατορεύματος Μπανίσκος. Η συνολική φυσική παροχή των πηγών είναι περίπου 13m³/h, τιμή οριακή για τη λειτουργία υδροθεραπευτηρίου (όριο τα 15 m³/h). Η ποιότητα των υδάτων είναι εφάμιλλη αυτής των Λουτρών Σμοκόβου, αλλά με χαμηλότερη θερμοκρασία, και χαρακτηρίζονται “βασικά” (υψηλές τιμές pH) και ως προς το χημισμό τους “υδροθειούχα-ανθρακικά-αλκαλικών γαιών με ιχνοστοιχεία F⁻”. Διατρέχουν, όμως, μεγάλο κίνδυνο από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος χώρου, όπως αναφέρθηκε ήδη στην ενότητα για τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων.

Σημαντικό βήμα για την αξιοποίηση των πηγών Σουλαντά αποτελεί μια μελέτη που εκπονείται με χρηματοδότηση 4 εκατ. δρχ. από το ΥΠΕΔΔΑ και αφορά την ποσοτική και ποιοτική διερεύνηση των ιαματικών νερών, ενώ γίνονται σκέψεις για τη μεταφορά των υδάτων και τη δημιουργία εγκαταστάσεων σε άλλο χώρο.

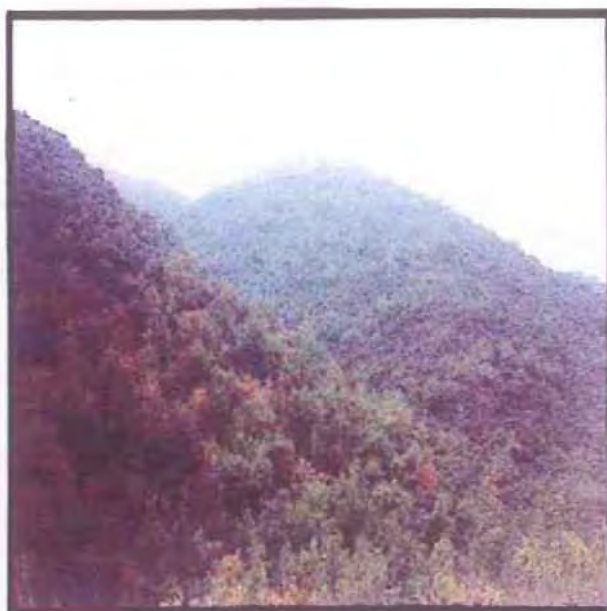
3.6.5.2 Φυσικά θέλητρα

Οι εκτεταμένοι δασοσκεπείς ορεινοί όγκοι, που στο σύνολο της Μενελαΐδας φτάνουν να καλύπτουν το 50,11% της συνολικής της έκτασης, εκτός από τα οικονομικά οφέλη που αποδίδουν στους κατοίκους από την άμεση εκμετάλλευσή τους, αποτελούν και ένα θαυμάσιο τουριστικό πόρο, τόσο με την πλούσια χλωρίδα³⁴ όσο και με την πανίδα τους³⁵. Οι νέες, ήπιες μορφές

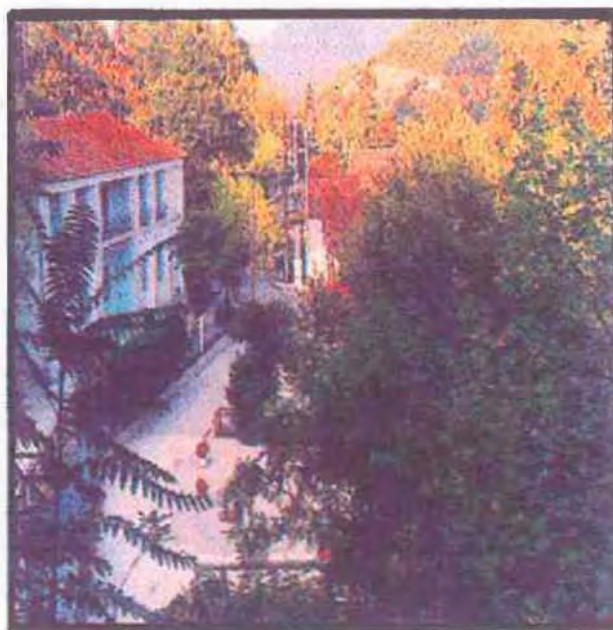
³⁴ Ελατα, δρυς, καρυδιές, καστανιές, φτελιές, πλατάνια, λεύκες, ιτιές κ.ά.

³⁵ Λαγοί, αλεπούδες, λίγα αγριογούρουνα, σπανίως ζαρκάδια καθώς επίσης αποδημητικά πουλιά και κυρίως η ορεινή πέρδικα

Εικόνα 8: Το δάσος αποτελεί για πολλούς λόγους πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους της Μενελαΐδας

Εικόνα 8: Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν την κυριότερη πλουτοπαραγωγική πηγή της περιοχής

τουρισμού που ολοένα κερδίζουν έδαφος στις προτιμήσεις των τουριστών, προσδίδουν νέα διάσταση στην αξιοποίηση τέτοιου είδους φυσικών πόρων.

Υπάρχουν αρκετές ενδιαφέρουσες ορεινές δασικές περιοχές που έχουν αξιοποιηθεί ή θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε μια προσπάθεια αναβάθμισης του τουριστικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν. Οι κυριότερες από αυτές είναι:

- Στην **Κ. Λουτρού** η τοποθεσία *Αγ. Γεώργιος*, ένα αλσύλλιο 500 στρ., σε μέρος του οποίου έχουν γίνει διαμορφώσεις από το Δασαρχείο και εγκαταστάσεις αναψυχής για τους επισκέπτες (τραπέζια, παγκάκια κτλ). Επιπλέον, υπάρχει μέσα στον οικισμό η θέση *Παλιόβρυση* με τρεχούμενα νερά και πλατάνια.
- Στην **Κ. Αηδοχωρίου** ανήκει το ύψωμα *Κουζάρφα* το οποίο προσφέρει πανοραμική θέα στη γύρω περιοχή.
- Στην **Κ. Κέδρου** υπάρχει η περιοχή *Αγ. Νικολάου* με άλσος, στο οποίο έχουν γίνει διαμορφώσεις βάσει μελέτης της ΤΥΔΚ, και αρχαιολογικά ευρήματα. Στην ίδια Κοινότητα και στο άκρο του ομώνυμου οικισμού υπάρχει η περιοχή *Δέλτα* που προσφέρεται για διαμόρφωση χώρου αναψυχής.
- Στην **Κ. Ρεντίνας** υπάρχει η θέση *Ζαχαράκι* που έχει αρκετές δυνατότητες για δημιουργία χώρων αναψυχής. Επιπλέον, βρίσκεται δίπλα στην οδό σύνδεσης της Μενελαΐδας με το Ν. Ευρυτανίας, μια διαδρομή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και τουριστικά αξιοποιήσιμη.

3.6.5.3 Αρχαιολογικό και Ιστορικό ενδιαφέρον

Η υπό μελέτη περιοχή αποτελούσε κομμάτι της αρχαίας Δολοπίας, η οποία αναφέρεται για πρώτη φορά στην *Ιλιάδα* του Ομήρου (*Ιλιάδα* I, 484) και εξαφανίζεται από την Ιστορία ως χώρα την εποχή του Αύγουστου Καίσαρα, όμως πριν να γίνει αυτό, είχε περάσει περιόδους ακμής που άφησαν τα σημάδια τους στην περιοχή.

Με το Κάστρο κοντά στον οικισμό Θρασιμίου θα μπορούσε να ταυτιστεί σύμφωνα με ερευνητές η αρχαία Μενελαΐδα (εξ ου και η ονομασία του Αναπτυξιακού Συνδέσμου και του νέου Δήμου).

«Στην κοντινή περιφέρεια της Ρεντίνας Βρίσκονται τα ερείπια από 2 πολίσματα. Μισή ώρα ποδαρόδρομο, στα νοτιοανατολικά του χωριού, στο βάθος της κοιλάδας, και κοντά στην πηγή Βρωμόβρυση, όπου είναι το ξωκλήσι “Παναγία”, πάνω στο λόφο (719 m) που έχει ισοπεδωμένη την κορυφή του, βρίσκονται τα ερείπια ενός πολισματος και ενός πολυγωνικού τείχους, με 3,20m πάχος και 200m περίμετρο, που είναι ατημέλητα χτισμένο. Αλλα ερείπια βρίσκονται αμέσως στα δυτικά του χωριού (βλ. Tafel, VII, 2). Εδώ, ανάμεσα στις ρωγμές που δημιουργήθηκαν από τα τρεχούμενα νερά, υψώνεται ένας λόφος σε 3 βαθμίδες ... Στη βόρεια χαμηλή ράχη, σύμφωνα με πληροφορίες του δάσκαλου Αναστασόπουλου, βρέθηκαν μερικοί τάφοι με σιδερένια ακόντια και υπόλοιπα από ξίφη, καθώς και αγγεία. Στη β' βαθμίδα, υπάρχει ένας συλημένος κιβωτιόσχημος τάφος από πλάκες. Το τρίτο και ψηλότερο πλάτωμα (933m), περικλείνει ένα κακοδιατηρημένο έμπληκτο τείχος, με πάχος 2,7 m και με περίμετρο 216m ... Οπως ανέφερε ο Αναστασόπουλος, όταν γκρεμίστηκε ένα τμήμα του τείχους, στα θεμέλιά του βρήκαν ένα νόμισμα που παρίστανε έναν ιπέα των μακεδονικών χρόνων. Επομένως το τείχος χρονολογείται από το εύρημα αυτό και από τον τρόπο της κατασκευής του, γύρω στο έτος 300 πΧ ... Τα ερείπια αυτά αντιστοιχούν σε μια από τις 2 κυριότερες πόλεις της Δολοπίας, στην Αγγεία ...

Κοντά στα σύνορα της Δολοπίας, στην περιοχή νοτιοδυτικά του Σμοκόβου, υπήρχε ένα ιερό της Ομφάλης, με αυτόχθονη λατρεία της ... Το Σμόκοβο (πιθανόν από το ρωσικό smokwa=συκιά) βρίσκεται πάνω σε ένα ορεινό όγκο, με περίμετρο 900 m, που είναι ορατός από μακριά. Οι πλαγιές του βουνού αυτού καλύπτονται με πυκνό δάσος από βαλανιδιές, ενώ η κορυφή του σχηματίζει οδοντωτή ασβεστολιθική κορώνα. Η πρόσβαση στην κορυφή φράζεται στα μέσα του βουνού από 2 τεράστιους βράχους και από ένα κακοδιατηρημένο τείχος.

Τα ερείπια της πάνω πόλης περιλαμβάνουν τις 2 βραχώδικες κορυφές και τη ράχη που είναι ανάμεσά τους, πάνω στο ξωκλήσι “Αϊ-Λιάς” και μια δεξαμενή δίπλα του³⁶. Το μεγαλύτερο τμήμα του οχυρωμένου χώρου (περίμετρος 550m) προστατευόταν με ένα ακανόνιστο πολυγωνικό τείχος (πλάτος 2,30m, και με απότομους γκρεμούς. Η βόρεια κορυφή χωρίζεται από τον

³⁶ Στους ντόπιους είναι γνωστή ως “της Κυράς το πηγάδι”

υπόλοιπο χώρο με διατείχισμα (με την τεχνική του έμπληχτου, με πάχος 2,20m με πύλη και με πύργο)»³⁷.

Όσον αφορά μνημεία από μεταγενέστερες ιστορικές περιόδους, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο παραδοσιακός οικισμός της Ρεντίνας με το Βυζαντινό Μουσείο και την Ιερά Μονή Ρεντίνας. Μικρότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και άλλες εκκλησίες και μοναστήρια στην περιοχή της Μενελαΐδας.

3.6.6 Ποιότητα περιβάλλοντος

Η φύση και η Ιστορία προίκισαν με αρκετά στοιχεία την περιοχή της Μενελαΐδας, όμως η ανθρώπινη δραστηριότητα τείνει να τα αλλοιώσει.

- Η τσιμεντοποίηση της δεκαετίας του '80, γενικό φαινόμενο της Ελληνικής υπαίθρου υποβαθμίζει αισθητικά τόσο το εσωτερικό των οικισμών όσο και το φυσικό περιβάλλον.
- Η ανεξέλεγκτη βόσκηση (ιδιαίτερα στην ελάτη) και υλοτόμηση προκαλούν άμεσα σοβαρά προβλήματα στις δασικές εκτάσεις και υποθηκεύουν το μέλλον των εδαφών που απογυμνώνονται. Επιπλέον, οι Κοινότητες δεν αναλαμβάνουν τις απαραίτητες εργασίες αναδάσωσης οι οποίες, όταν γίνονται, θα πρέπει να σέβονται τα υπάρχοντα οικοσυστήματα και την αυτοφυή χλωρίδα.
- Η ανεξέλεγκτη θήρα απειλεί ορνιθοπανίδα και χερσαία πανίδα σε δάση και υγροβιότοπους (ποταμοί Καλέντζης και Φαρσαλιώτης).
- Η ανεξέλεγκτη απόθεση απορριμμάτων και λυμάτων εκτός από την αισθητική υποβάθμιση του τοπίου προκαλεί ρύπανση και σε μερικές περιπτώσεις απειλεί με μόλυνση τα ιαματικά και μη ύδατα. Ο ίδιος κίνδυνος υπάρχει και από τα λύματα του μοναδικού σφαγείου της περιοχής στον Κέδρο όπου προκαλούνται σοβαρά προβλήματα λόγω του μεγάλου ρυπαντικού φορτίου.

---

³⁷ Θεσσαλικό Ημερολόγιο (1985)

- Από τις εκπλύσεις των γεωργικών φαρμάκων απειλούνται τόσο τα επιφανειακά όσο και τα υπόγεια ύδατα.

3.7. Οι Κοινότητες

Αν τα δημογραφικά και παραγωγικά δεδομένα που στις προηγούμενες ενότητες τα είδαμε στο σύνολο της περιοχής μελέτης εξειδικευτούν σε επίπεδο Κοινότητας, μας οδηγούν στα ακόλουθα συμπεράσματα που αφορούν το δυναμικό και τις προοπτικές κάθε Κοινότητας χωριστά:

- Οι Κοινότητες Αηδονοχωρίου, Βαθυλάκκου και Θραψιμίου συγκεντρώνουν μόλις το 23,81% του πληθυσμού της Μενελαΐδας σε ένα σύνολο 623 ατόμων, ενώ εμφάνισαν τις μεγαλύτερες μειώσεις πληθυσμού την τριακονταετία '61-'91 (από 48,25%-53,53%) και τις χειρότερες επιδόσεις στις προβλέψεις για τη διαδοχή στο εσωτερικό των αγροτικών οικογενειακών εκμεταλλεύσεων. Κατέχοντας, όμως, το 38,43% των δασικών εκτάσεων και το σημαντικότερο 45,35% των βοσκοτόπων στο σύνολο της Μενελαΐδας, αφήνουν περιθώρια για δράσεις σε αυτούς τους τομείς, που πιθανόν να φέρουν κάποια αναζωογόνηση στις τρεις αυτές Κοινότητες.
- Οι Κοινότητες Κέδρου και Λουτρού με τη βοήθεια του αγροτικού χαρακτήρα της οικονομικής τους δραστηριότητας (κατέχουν το 63,09% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης και το 73,6% της συνολικής γεωργικής παραγωγής της Μενελαΐδας) που στις προηγούμενες δυο δεκαετίες αποτελούσε πλεονέκτημα για μια περιοχή, κατάφεραν να εμφανίσουν τη μικρότερη μείωση πληθυσμού από τις Κοινότητες της περιοχής και να συγκεντρώνουν το 1991 το 40,32% του συνολικού πληθυσμού. Παρολαυτά, μικρές αναδιαρθρώσεις της παραγωγής, αναζήτηση αγοράς στο εσωτερικό της Μενελαΐδας και μεταποίηση είναι βήματα τα οποία θα πρέπει να γίνουν από τους παραγωγούς.

- Ο Δ. Ρεντίνας, είναι τρίτος σε πληθυσμό στην περιοχή μελέτης αν και έχασε το 46,54% κατά την τριακονταετία '61-'91. Με ιστορικό ενδιαφέρον, φυσικό κάλλος, μικρή δραστηριοποίηση στον τουρισμό και συγκεντρώνοντας το 24,09% και το 27,975 του συνόλου των βοσκοτόπων και του συνόλου των δασών της Μενελαΐδας αντίστοιχα, διαθέτει αρκετές πλουτοπαραγωγικές πηγές για να βασίσει τις αναπτυξιακές του προσπάθειες. Ο διοικητικός διαχωρισμός του από την υπόλοιπη περιοχή σύμφωνα με τις προβλέψεις του Προγράμματος "Ι. Καποδίστριας" λειτουργεί περισσότερο ως εμπόδιο παρά ωφελεί το μέλλον του.
- Η Κ. Λουτροπηγής, αν και ευνοημένη από την ύπαρξη και εκμετάλλευση των ιαματικών πηγών, δεν απέφυγε τη μείωση του πληθυσμού όμως δείχνει ενθαρρυντικά σημάδια στη διάρθρωση των ηλικιών των κατοίκων της. Συγχρόνως, διαθέτει το 18,94% του συνόλου των βοσκοτόπων και το 26,39% του συνόλου των δασών της Μενελαΐδας ενισχύοντας ακόμα περισσότερο τη θέση της τόσο στο εσωτερικό της περιοχής μελέτης όσο και έξω από αυτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1. Εισαγωγή

Όπως φάνηκε από τη μελέτη της υφιστάμενης κατάστασης, η Μενελαΐδα διαθέτει μερικούς αξιόλογους φυσικούς πόρους, αλλά εμφανίζει προβλήματα στη διαχείρισή τους, καθώς η εφαρμογή της ΚΑΠ από την ΕΕ και η δημογραφική εξέλιξη της περιοχής διατάραξαν την ισορροπία που είχε επέλθει διαχρονικά από την εφαρμογή συγκεκριμένων παραδοσιακών συστημάτων παραγωγής και διαχείρισης των πόρων αυτών. Ξεκομμένοι από τις εξελίξεις δεν είχαν καταφέρει να εκσυγχρονιστούν και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, με αποτέλεσμα οι προβλέψεις της ΚΑΠ να έχουν αρνητικές επιπτώσεις πάνω τους αφού έχει σχεδιαστεί για σύγχρονες αγροτικές οικονομίες.

Για να είναι επιτυχής μια αναπτυξιακή προσπάθεια σε αυτό το επίπεδο επιβάλλεται η αξιοποίηση των φυσικών πόρων, του ενδογενούς δυναμικού και της τεχνογνωσίας μέσα από διεργασίες και δράσεις που θα λάβουν χώρα στο εσωτερικό της περιοχής. Έτσι, με βάση τους υφιστάμενους πόρους και τις

δυνατότητες αξιοποίησής τους και λαμβάνοντας υπ' όψη τη σημερινή κατάσταση του πληθυσμού καθώς και τις τάσεις εξέλιξής του, γίνεται προσπάθεια να προσδιοριστεί ένα νέο σύστημα διαχείρισης του χώρου με σκοπό τη βελτίωση των αποδόσεων με μια πιο ορθολογική διαχείριση των πόρων και έμμεσα την προστασία του περιβάλλοντος.

Σε αυτό το πνεύμα κινούνται οι προτάσεις που ακολουθούν, αφορούν όλα τα επίπεδα που προαναφέρθηκαν και συνοψίζονται σε:

- 1) Επαναχωροθέτηση των Υπηρεσιών στην περιοχή μελέτης και της Έδρας του νέου Δήμου Μενελαΐδας.
- 2) Αναδιανομή των ρόλων των Κοινοτήτων στα πλαίσια του παραγωγικού συστήματος της περιοχής μελέτης.
- 3) Δημιουργία θεσμικής επάρκειας στην περιοχή μελέτης.

5.2. Επαναχωροθέτηση των Υπηρεσιών - Έδρα του νέου Δήμου

Όπως φάνηκε από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, η χωροθέτηση των υπηρεσιών και κυρίως των σχολείων στον Κέδρο, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία προβλημάτων στους κατοίκους των ορεινών και απομακρυσμένων οικισμών. Θεωρείται, λοιπόν, απαραίτητη η μεταφορά τους σε σημείο στο εσωτερικό της περιοχής ώστε να διευκολύνονται όλοι οι κάτοικοί της.

Η επιλογή του Κέδρου ως έδρας του ΣΠ παλιότερα και πρόσφατα του νέου Δ. Μενελαΐδας, ακολουθεί τη λογική της κατάτμησης του χώρου σε διοικητικές ενότητες και συγκεκριμένα σε Νομούς. Η επιθυμία για συγκέντρωση των εξουσιών και έλεγχο της περιφέρειας από την κεντρική εξουσία, ώθησε στην ενίσχυση της πρωτεύουσας του κάθε Νομού ώστε να αποτελεί έναν ισχυρότατο πόλο έλξης για την ενδοχώρα της και την αποφυγή δημιουργίας μικρότερων πόλων στο εσωτερικό του. Έτσι, οι υπόλοιπες Α' -βάθμιες διοικητικές μονάδες όφειλαν να ενσωματωθούν τόσο διοικητικά όσο και οικονομικά στην πρωτεύουσα, να ενταχθούν στο καθιερωμένο σύστημα οργάνωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων και να μην επιδιώξουν οριζόντιες σχέσεις με τις υπόλοιπες διοικητικές μονάδες του ίδιου επιπέδου. Η

Κ. Κέδρου, ευνοημένη από τη θέση της μέσα στην περιοχή (εγγύτητα στην πόλη της Καρδίτσας) και από το πληθυσμιακό της μέγεθος επιλέχθηκε σαν έδρα του ΣΠ, αφού την κεντρική εξουσία την απασχολεί η δική της εύκολη πρόσβαση στα περιφερειακά αγροτικά κέντρα και όχι του πληθυσμού σε αυτά. Επιπλέον, ο καθαρά αγροτικός χαρακτήρας της οικονομικής της δραστηριότητας συμβάδιζε καλύτερα με το χαρακτήρα, τις ανάγκες και τις υπηρεσίες που μπορούσε να προσφέρει η πρωτεύουσα. Αντίθετα, η Κ. Λουτροπηγής και ο Δ. Ρεντίνας που αποτελούσαν τις εναλλακτικές προτάσεις για την έδρα του ΣΠ, αν και τα πληθυσμιακά τους μέγεθη προσεγγίζουν τον Κέδρο, εν τούτοις λόγω της χωροθέτησής τους θα μπορούσαν να συσπειρώσουν γύρω τους τις υπόλοιπες Κοινότητες και να τις αποπροσανατολίσουν από την Καρδίτσα, ενώ και οι παραγωγικές τους δραστηριότητες (δάση και τουρισμός) διαφοροποιούνται από αυτές της πρωτεύουσας.

Η επιλογή δεν θα ήταν η ίδια, αν θεωρούνταν η Μενελαΐδα όχι ως κομμάτι του Νομού όπου την ενσωμάτωσαν με κριτήρια τα οποία επιδέχονται κριτική³⁸, αλλά σαν μια γεωγραφική ενότητα. Τότε η έδρα τόσο του ΣΠ όσο και του νέου Δήμου Μενελαΐδας θα έπρεπε να είναι το φυσικό κέντρο της περιοχής, δηλαδή η Κ. Λουτροπηγής. Η επιλογή της συγκεκριμένης Κοινότητας ενισχύεται και από άλλα πλεονεκτήματα που διαθέτει. Συγκεκριμένα:

- Όπως προαναφέρθηκε, βρίσκεται στο κέντρο βάρους της περιοχής και οι υπόλοιπες Κοινότητες βρίσκονται σε μια ακτίνα όχι μεγαλύτερη των 10 km από αυτήν. Με αυτόν τον τρόπο η εξυπηρέτηση των κατοίκων στο θέμα των υπηρεσιών γίνεται σαφώς ευκολότερη, ενώ για παράδειγμα ευνοούνται ιδιαίτερα οι μαθητές της Β'-βάθμιας Εκπαίδευσης, οι οποίοι αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στη μετακίνησή τους από και προς τα σχολεία τους κατά τη χειμερινή περίοδο.
- Το κριτήριο του πληθυσμού που έδωσε το προβάδισμα στον Κέδρο κατά την επιλογή της έδρας, αντιστρέφεται υπέρ της Λουτροπηγής από επιτόπια έρευνα όπως φάνηκε στο Κεφάλαιο 3, αφού τα

---

³⁸ Βλ. «La petite region de Menelaïda: Programme NECTAR», 1996

πραγματικά μεγέθη του πληθυσμού είναι σχεδόν ισοδύναμα. Αλλωστε, αν είχε επιλεγεί από την αρχή σαν έδρα η Κ. Λουτροπηγής, θα μπορούσε να έχει εξελιχθεί σε περιφερειακό αγροτικό κέντρο για την περιοχή βασισμένη στη δραστηριότητα που έχει αναπτύξει σε όλους τους τομείς ακόμα και χωρίς να αποτελεί κέντρο και να έχει θέλξει ακόμα περισσότερο πληθυσμό. Σε μια τέτοια περίπτωση τα στοιχεία των απογραφών κατά πάσα πιθανότητα θα ήταν διαφορετικά από αυτά που παρουσιάζει η Λουτροπηγή σήμερα.

- Οι 15.000 περίπου τουρίστες που υποδέχεται η Λουτροπηγή κατά την περίοδο λειτουργίας των λουτρών δημιουργούν μια περαιτέρω ανάγκη παροχής υπηρεσιών για την εξυπηρέτησή του.
- Η διαχείριση της Κοινοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης των λουτρών από την Κ. Λουτροπηγής, καθώς και η φιλοξενία της Γραμματείας του ΣΠ από την Γραμματεία της Κοινότητας παρέχουν μια οργανωτική και διαχειριστική εμπειρία στη Λουτροπηγή που θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη και στο νέο Δήμο.
- Πρόκειται για μια δραστήρια οικονομικά Κοινότητα με δραστηριότητες που προσομοιάζουν με τις οικονομικές δραστηριότητες των υπόλοιπων Κοινοτήτων, ώστε να έχει γνώση και εμπειρία για την ανάληψη πρωτοβουλιών σε διάφορους τομείς.
- Στις προτάσεις που θα ακολουθήσουν, η Λουτροπηγή αποτελεί τη βάση για τη διάχυση της ανάπτυξης στις γύρω Κοινότητες, επομένως θα πρέπει να διαθέτει τόσο τους φορείς όσο και την οργάνωση για να αντεπεξέλθει σε αυτό το ρόλο.

5.3. Αναδιανομή των ρόλων των Κοινοτήτων στα πλαίσια του παραγωγικού συστήματος της περιοχής μελέτης

Η πρόταση αυτή σκοπεύει στην ορθολογικότερη εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών της περιοχής, οι οποίες συνοψίζονται στην καλλιεργούμενη γη (γεωργία), στα δάση (υλοτομία, θήρα), στους βοσκότοπους και τέλος στις θερμομεταλλικές πηγές και το τοπίο (τουρισμός). Η γενική ιδέα είναι η εξειδίκευση κάθε Κοινότητας στην παραγωγή ενός προϊόντος ή υπηρεσίας ανάλογα με τους φυσικούς πόρους και την τεχνογνωσία που διαθέτει, μέσω της αξιοποίησης παραδοσιακών συστημάτων παραγωγής και διαχείρισης. Η άρθρωση αυτή της παραγωγής θα έχει ως βάση το τουριστικό δυναμικό της Λουτροπηγής και θα στοχεύει:

- 1) στην ενίσχυση της πολυδραστηριότητας και της διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων,
- 2) στην περαιτέρω αξιοποίηση των φυσικών πόρων ώστε να αυξηθεί το εισόδημα των κατοίκων,
- 3) στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας της παραγωγής και την προσπάθεια για συγκράτησή της στην περιοχή ώστε να την καρπώνονται οι ίδιοι οι κάτοικοι και όχι να μεταφέρεται σε άλλα κέντρα μέσω της μεταποίησης των προϊόντων όπως γινόταν μέχρι σήμερα,
- 4) στην ενίσχυση της απασχόλησης στο εσωτερικό της περιοχής με απώτερο στόχο
- 5) την συγκράτηση του πληθυσμού και την αντιστροφή της φθίνουσας δημογραφικής εξέλιξης της περιοχής και
- 6) στην προστασία του περιβάλλοντος μέσα από την ορθότερη διαχείρισή του.

Σύμφωνα με τη στοχοθέτηση που προηγήθηκε και με βάση την ανάλυση που έγινε στο Κεφάλαιο 3, προκύπτουν τα εξής για την κάθε Κοινότητα:

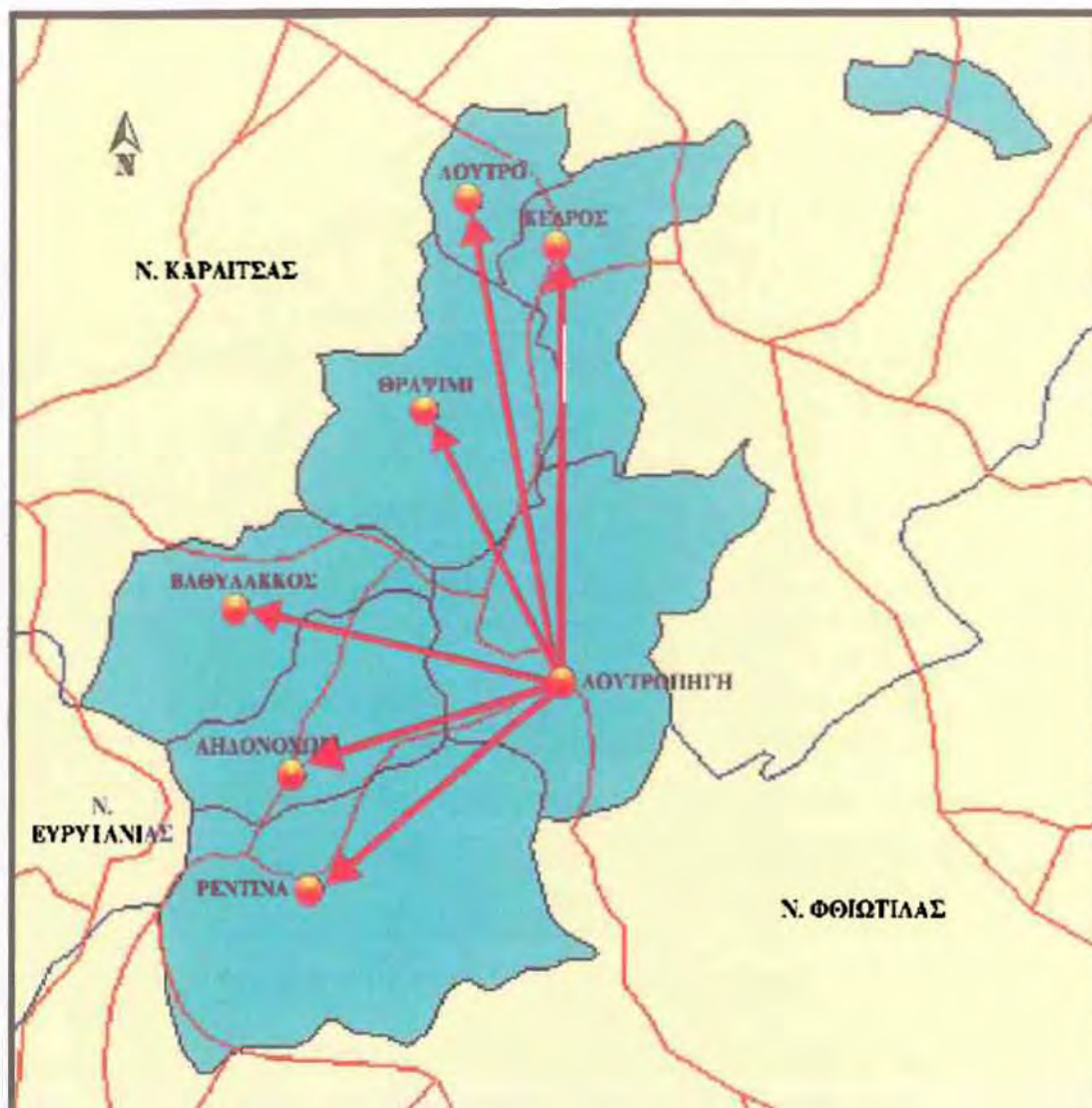
- Οι ορεινές Κοινότητες Αηδονοχωρίου, Θραψιμίου, Βαθυλάκκου και ρ. Δ. Ρεντίνας προτείνεται να στραφούν κατά κύριο λόγο στην κτηνοτροφία βάσει ενός ενιαίου συστήματος διαχείρισης των βοσκοτόπων (ώστε να αποφευχθούν οι ακραίες καταστάσεις

υπερβόσκησης ή εγκατάλειψης των βοσκοτόπων που παρατηρούνται σήμερα), στα δάση και σε ήπιες μορφές τουρισμού. Ειδικά οι Κοινότητες Βαθυλάκκου και Αηδονοχωρίου έχουν την ευχέρεια να αξιοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τα Λουτρά Σουλαντά επωφελούμενες από την ήδη υπάρχουσα τουριστική κίνηση των Λουτρών Σμοκόβου, ενώ ο Δ. Ρεντίνας μπορεί να βασίσει μια προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης στο φυσικό κάλλος και στην ιστορική αξία της περιοχής.

- Οι Κοινότητες Κέδρου και Λουτρού προτείνεται να ασχοληθούν με τη γεωργική παραγωγή, αναπροσανατολίζοντας μέρος της προς την παραγωγή ειδών διατροφής τα οποία θα διατίθενται για την κάλυψη των αναγκών της τοπικής αγοράς.
- Η Κ. Λουτροπηγής προτείνεται να ενισχύσει ποιοτικά το λουτρικό τουρισμό και να αναβαθμίσει την παροχή υπηρεσιών γενικότερα, ανεξάρτητα από το αν η έδρα του νέου Δήμου Μενελαΐδας ορίστηκε τελικά στον Κέδρο.

Όσον αφορά τη γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή, αυτή προβλέπεται να καλύπτει τις ανάγκες των κατοίκων και των τουριστών, αρχικά σε πρωτογενή μορφή με προοπτική τη μεταποίηση των προϊόντων στο μέλλον. Η ζήτηση που προκαλούν στην τοπική αγορά οι επισκέπτες μπορεί να ενισχυθεί από μια οργανωμένη προβολή που θα έχει ως στόχο αυτούς ακριβώς τους υποψήφιους καταναλωτές. Μέσα από αυτήν την προσπάθεια θα επιδιώκεται η γνωριμία των τουριστών με τα τοπικά προϊόντα και η κατανάλωση του συνόλου της παραγωγής μέσα στα όρια της Μενελαΐδας, αφού έχουν προηγηθεί μέτρα για τη βελτίωση της ποιότητας και του τρόπου διάθεσής τους.

Η πρόταση της ανάληψης πρωτοβουλιών από τις ορεινές Κοινότητες σε θέματα τουρισμού αφορά ήπιες μορφές του (οικοτουρισμός, αγροτουρισμός, περιπατητικός κτλ), έχει ως βάση την περαιτέρω αξιοποίηση του τουριστικού δυναμικού των λουτρών και αναλύεται σε δυο συνιστώσες. Πρώτον, την εξυπηρέτηση των λουόμενων όσον αφορά τα καταλύματα (η δημογραφική εξέλιξη της περιοχής της έχει κληροδοτήσει ένα αριθμό κενών κτισμάτων τα οποία θα μπορούσαν με αυτόν τον τρόπο να αξιοποιηθούν και να συντηρηθούν)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Όριο Νομού
- Όριο Κοινότητας
- Οδικό δίκτυο
- Οικισμός - Έδρα Κοινότητας/δήμου
- ▭ Περιοχή μελέτης
- ➔ Πορεία διάχυσης της ανάπτυξης

ΚΑΙΜΑΚΑ 1 : 200.000

Χάρτης 5

**Η κεντροβαρική θέση της Κ. Λουτροπηγής
στην περιοχή μελέτης και ο ρόλος της
ως κέντρο διάχυσης της ανάπτυξης**

Υπόβαθρο: Εργαστήριο αγροτικού χώρου - Μονάδα Τηλεπισκόπησης
Επεξεργασία: Αυγουστινάκη Βιργ.

**Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας &
Περιφερειακής Ανάπτυξης**

Διπλωματική εργασία
**ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ
ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΑΙΜΑΚΑ**
Το παραδειγμα της 8ης Εδαφικής Περιφέρειας
του Ν. Καρδίτσας

Αυγουστινάκη Βιργινία

Βόλος, Φεβρουάριος 1998

και δεύτερον την αξιοποίηση των τοπίων για την προσέλκυση τουριστών είτε ως συμπλήρωμα του λουτρικού τουρισμού (μέσω οργανωμένων εκδρομών στις γύρω από τα λουτρά περιοχές), είτε ανεξάρτητα από αυτόν. Προϋποθέσεις για να ευοδωθούν αυτές οι προσπάθειες αποτελούν η βελτίωση των ήδη παρεχόμενων υπηρεσιών και η επίτευξη υψηλής ποιότητας για τις νέες υπηρεσίες, αλλά και η ένταξη του συνόλου της τουριστικής δραστηριότητας της περιοχής και κυρίως της Κοινοτικής Επιχείρησης Εκμετάλλευσης Λουτρών Σμοκόβου σε κατάλληλα δίκτυα προβολής και προώθησης. Στόχος αυτής της ενέργειας θα είναι η προσέλκυση τουριστών τόσο από το Νομό Καρδίτσας όσο και έξω από αυτόν. Αλλωστε, η σημασία της οικοδόμησης κάθετων και οριζόντιων σχέσεων και η αποφυγή του εγκλωβισμού στο εσωτερικό της περιοχής τονίστηκαν ιδιαίτερα κατά την παρουσίαση στα πρώτα Κεφάλαια του θεωρητικού πλαισίου που κινούμαστε.

Η πρόταση για την περαιτέρω αξιοποίηση του δασικού πλούτου από τις ορεινές Κοινότητες αποκτά ιδιαίτερη σημασία αν συνδυαστεί με την ύπαρξη του Δασαρχείου και του Δασικού Συνεταιρισμού στη γειτονική Φουρνά, τα οποία όπως αναφέρθηκε έχουν αναπτύξει μια πολύ αξιόλογη δραστηριότητα.

5.4. Δημιουργία θεσμικής επάρκειας

Η ύπαρξη των κατάλληλων φορέων αποτελεί προϋπόθεση τόσο για τη στήριξη όσο και για το συντονισμό των προτεινόμενων δράσεων. Γι' αυτό το λόγο, η δημιουργία νέων ή η ενίσχυση υπαρχόντων φορέων στην περιοχή μελέτης πρέπει να προηγηθεί οποιασδήποτε άλλης ενέργειας. Συγκεκριμένα, οι προτάσεις σε αυτό το επίπεδο είναι:

- Δημιουργία ενιαίου Δασικού Συνεταιρισμού μέσα από την ενοποίηση των ήδη υπαρχόντων, ο οποίος θα αναλάβει τη διαχείριση και εκμετάλλευση των δασών και συγχρόνως θα κάνει τις απαιτούμενες ενέργειες ώστε να υπάρξει μια στενή συνεργασία με τους σχετικούς φορείς της Φουρνάς. Στο ίδιο πνεύμα, αυτό της ενοποίησης, θα πρέπει να κινηθούν και όλα τα άλλα είδη Συνεταιρισμών που υπάρχουν στην περιοχή (βλ. Κεφάλαιο 3, σελ. 51), ώστε να διευκολυνθεί η ενιαία

αντιμετώπιση τυχών προβλημάτων και, κυρίως, η εφαρμογή μιας κοινής πολιτικής για τη διαχείριση τόσο της γης όσο και των προϊόντων.

- Δημιουργία Διαδημοτικής Επιχείρησης, αρχικά ανάμεσα στους Δήμους Μενελαΐδας και Ρεντίνας εξ' αιτίας του διαχωρισμού τους από το "Πρόγραμμα Ι. Καποδίστριας" και αργότερα με τις διοικητικές μονάδες Α' Βαθμού του φυσικού χώρου στον οποίο ανήκει η περιοχή μελέτης, των Αγράφων, οι οποίες υπάγονται στους γειτνιάζοντες Νομούς Ευρυτανίας και Φθιώτιδας. Η Διαδημοτική Επιχείρηση είναι προς το παρόν η μόνη μορφή φορέα που μπορεί να υπερβεί τα υφιστάμενα όρια των Νομών και με αυτόν τον τρόπο επιτρέπει τη συνεργασία Α'-βάθμιων διοικητικών οργανισμών που υπάγονται σε διαφορετικούς Νομούς.

Έδρα της Επιχείρησης αυτής προτείνεται να είναι η Κ. Λουτροπηγής για τους ίδιους λόγους που θα προτεινόταν και για έδρα του νέου Δήμου.

Η Διαδημοτική Επιχείρηση αποτελεί μια ευέλικτη επιχειρησιακή δομή διαχείρισης με δυνατότητα παρέμβασης μέσω της ανάλυσης ή στήριξης τοπικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών, Προβλέπεται να αποτελεί τον επικοινωνιακό κόμβο της περιοχής με το εξωτερικό κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον (Νομός, Περιφέρεια, υπόλοιπος Ελληνικός χώρος, ΕΕ), τον εισαγωγέα γνώσης και τεχνολογίας και έναν ενδιάμεσο φορέα μεταξύ των συμμετεχόντων στην Επιχείρηση και στα ανώτερα διοικητικά επίπεδα ή τους ιδιωτικούς φορείς. Αλλωστε, η πραγματοποίηση της πρότασης που έγινε για την αναδιοργάνωση του παραγωγικού συστήματος απαιτεί την ύπαρξη κάποιου φορέα που θα αναλάβει να συντονίσει τις διαφορετικές δράσεις. Η σύνδεση μιας δράσης όπως η παραγωγή προϊόντων υψηλών προδιαγραφών με μια αγροτουριστική δραστηριοποίηση δεν είναι τόσο απλή. Όλες οι προσπάθειες απαιτούν το συντονισμό τοπικών με υπερ-τοπικούς φορείς, την εισαγωγή οργανωτικής τεχνολογίας και την εξασφάλισή της αποδοχής και της συμμετοχής των κατοίκων και η Διαδημοτική Επιχείρηση που προτείνεται αποτελεί ένα σχήμα που μπορεί να παίξει το ρόλο του

ενδιάμεσου φορέα - συντονιστή όλων αυτών των δράσεων σε αυτήν την πρώτη φάση.

Η ένωση της Μενελαΐδας με τις άλλες διοικητικές μονάδες των Αγράφων σε μια δεύτερη φάση, ξεκινώντας από τη θεσμοθέτηση μιας ζώνης ορεινής ανάπτυξης και συνεχίζοντας με τη διεύρυνση των ορίων της Διαδημοτικής Επιχείρησης στους υπόλοιπους Δήμους που ανήκουν στον ίδιο φυσικό χώρο, θα δώσει τη δυνατότητα σε όλες αυτές τις περιοχές που παρουσιάζουν τα ίδια κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά και τις ίδιες γεωμορφολογικές και διοικητικές ιδιαιτερότητες, να συμβάλουν στην από κοινού εξεύρεση και εφαρμογή πρακτικών για την αντιμετώπιση των κοινών τους προβλημάτων σε θέματα παραγωγής και διαχείρισης και όχι μόνον. Πάνω απ' όλα τους δίνεται η ευχέρεια να διαφυλλάξουν τον ορεινό όγκο των Αγράφων υπερπηδώντας τους προβληματικούς διοικητικούς διαχωρισμούς που βάζουν εμπόδια σε τέτοιου είδους προσπάθειες.

Αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό είναι ότι δεν προτείνεται άλλη μια Αναπτυξιακή Εταιρεία καθώς, ούτε η Μενελαΐδα διαθέτει το κρίσιμο μέγεθος για να τη στηρίξει αλλά ούτε και χρειάζεται, αφού υπάρχει η ΑΝ.ΚΑ. για το Ν. Καρδίτσας και αντίστοιχες Εταιρείες στους γειτονικούς Νομούς. Πρόκειται για έναν ενδιάμεσο φορέα που θα συνδέει τους κατοίκους και τις Κοινότητες με την ΑΝ.ΚΑ. και τα ανώτερα διοικητικά επίπεδα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στις πρώτες σελίδες αυτής της εργασίας αναφέρθηκε ότι μέσα από αυτήν θα γινόταν προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν το μέλλον της Μενελαΐδας, και κατά συνέπεια και άλλων περιοχών που παρουσιάζουν παρόμοια χαρακτηριστικά. Με την ολοκλήρωση της μελέτης και μετά την παρουσίαση των προτάσεων μπορούμε συμπερασματικά να αναφέρουμε ότι η 8^η Εδαφική Περιφέρεια του Ν. Καρδίτσας με την πρώτη ματιά δίνει την εντύπωση μιας χαρακτηριστικής ορεινής περιοχής, η οποία εμφανίζει τάσεις συρρίκνωσης και γήρανσης του πληθυσμού και εγκατάλειψης των τοπικών παραγωγικών συστημάτων που έχουν σαν αποτέλεσμα τον κίνδυνο εμφάνισης περιβαλλοντικών προβλημάτων. Διαθέτει, όμως, ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα, τις θερμομεταλλικές ιαματικές πηγές, το οποίο μπορεί με την κατάλληλη αξιοποίηση να αποτελέσει τον ακρογωνιαίο λίθο σε μια αναπτυξιακή προσπάθεια. Μια προσπάθεια που σύμφωνα με τις θεωρίες της “από τα κάτω” ανάπτυξης έχει πιθανότητες επιτυχίας, αν

στηριχτεί στην αποδοχή της από το τοπικό κοινωνικό σύνολο, το οποίο θα πρέπει επιπλέον να αξιοποιήσει κάθε ικανότητα που διαθέτει, ενώ όλα αυτά θα πρέπει να γίνονται μέσα σε πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης.

Η ύπαρξη επομένως ενός δραστήριου και αλληλέγγυου τοπικού δυναμικού σε συνδυασμό με την ύπαρξη ενός αξιόλογου φυσικού πόρου και ενός επαρκούς θεσμικού πλαισίου μπορούν να καθορίσουν το μέλλον της Μενελαΐδας. Προϋποθέτει, όμως, σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στο σύστημα διαχείρισης τόσο του ίδιου του χώρου όσο και των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα σε αυτόν. Η αναδιανομή των ρόλων των Κοινοτήτων και η εννιαία διαχείριση του χώρου από ένα φορέα που θα αφορά το σύνολο της περιοχής μελέτης και θα διαθέτει τις αρμοδιότητες, τα μέσα και το έμπυχο δυναμικό για να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις που εμπεριέχει αυτός ο ρόλος που του αποδίδεται, είναι οι αλλαγές που προτάθηκαν και η απάντηση στο ερώτημα για το μέλλον της περιοχής. Εφόσον υπάρχουν οι φυσικοί πόροι, κάτω από την καθοδήγηση της ΑΝ.ΚΑ. που διαθέτει την οργανωτική εμπειρία σε αντίθεση με άλλους μηχανισμούς όπως οι Υπηρεσίες της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, και με χρηματοδότηση που θα προέρχεται από αυτές τις Υπηρεσίες, ο φορέας αυτός θα αναλάβει την αξιοποίησή τους. Αυτό ακριβώς είναι το οργανωτικό σχήμα που προτείνεται. Επιπλέον, η ευελιξία ενός φορέα αυτής της μορφής ώστε να μπορεί να συνεργαστεί με άλλους γειτονικούς ή μη χώρους που εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά με την περιοχή της επικράτειάς του, μπορεί να ανοίξει νέους ορίζοντες ακόμα και σε μια τόσο μικρή και ορεινή περιοχή όπως αυτή που μελετήσαμε.

Τελειώνοντας, εκφράζεται η ελπίδα, αν ποτέ γίνει νέος καθορισμός διοικητικών ορίων και κυρίως αυτών των Νομών, να ληφθούν υπ' όψη τέτοιες ιδιαιτερότητες που μπορούν να παίξουν και παίζουν καθοριστικό ρόλο στη χωρική, κοινωνική και οικονομική συνοχή και εξέλιξη των περιοχών. Σε περίπτωση όμως που η ελπίδα αυτή αποδειχτεί φρούδα, ένα θέμα το οποίο θα πρέπει να απασχολήσει τόσο τους ειδικούς όσο και τους αρμόδιους αποτελεί το διοικητικό επίπεδο (Νομαρχιακό ή Περιφερειακό) που θα πρέπει τελικά να αναλάβει την ευθύνη για την έξοδο από το περιθώριο και την ανάπτυξη περιοχών σαν αυτή που διερευνήθηκε σε αυτήν την εργασία, ποιο διαθέτει τα περισσότερα μέσα και την πείρα ώστε να μπορεί να φέρει σε πέρας τέτοιες προσπάθειες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

- ΕΕΚ** (1989), «*Οδηγός για τη μεταρρύθμιση των Κοινοτικών Διαρθρωτικών Ταμείων*», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο
- ΕΕΚ** (1991), «*Οι περιφέρειες κατά τη δεκαετία του '90. Τέταρτη περιοδική έκθεση για την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση και την ανάπτυξη των περιφερειών της Κοινότητας*», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο
- ΕΕΚ** (1992), «*Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση*», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο
- ΕΕΚ** (1995), «*Ευρώπη 2000+. Συνεργασία για τη χωροταξία στην Ευρώπη*», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο
- Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας** (1995), «*Οδηγός ιαματικών πηγών και λουτροπόλεων Ελλάδας*», Εκδοση του Συνδέσμου Δήμων & Κοινοτήτων ιαματικών πηγών Ελλάδας, Θεσσαλονίκη
- ΥΠΕΔΔΑ** (1997), «*Πρόγραμμα "Ι. Καποδίστριας" για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Πρόταση για την ανασυγκρότηση της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*», Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα

B. ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

- Αθανασούλη-Ρογκάκου Αθ.** (1995), «*Η ανθρώπινη διάσταση στη συνολική περιβαλλοντική αλλαγή. Ο ρόλος του Τοπικού Παράγοντα. Ειδική αναφορά στα Συμβούλια Περιοχής*», Πρακτικά Συνεδρίου «Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης», Τόμος III, Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων-ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών, Αθήνα, σελ.109-117

- Ανδρικοπούλου Ελ.** (1994), «*Περιφερειακή πολιτική στη δεκαετία του 1980 και προοπτικές*», στο Γετίμης Παν., Καυκαλάς Γρ., Μαραβέγιας Ναπ. (επιμ), «*Αστική και περιφερειακή ανάπτυξη, Θεωρία, ανάλυση και πολιτική*», Εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, σελ. 347-383
- Ανδρικοπούλου Ελ.** (1995), «*Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη Συνθήκη της Ρώμης έως το Maastricht*», Εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Βιβλιοθήκη των Ευρωπαϊκών Θεμάτων, Αθήνα
- Γετίμης Παν., Καυκαλάς Γρ.** (1990), «*Τοπική ανάπτυξη και μορφές κρατικής ρύθμισης*», ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών, Τόμος 1/90, Αθήνα, σελ. 3-20
- Γκέσκου Ιφ.** (1997), «*Η χωρική διάσταση της ανάπτυξης*», διάλεξη στα πλαίσια του μαθήματος «*Τοπική Ανάπτυξη και Ανθρώπινοι Πόροι*», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Γούσιος Δημ.** (1997), «*Τοπική Ανάπτυξη και Ανθρώπινοι Πόροι*», σημειώσεις για το μάθημα «*Τοπική Ανάπτυξη και Ανθρώπινοι Πόροι*», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Ζαχαρόπουλος Αθ.** (1995), «*Ο Ρόλος των Αναπτυξιακών Εταιριών στην Περιφερειακή και Τοπική Ανάπτυξη*», Πρακτικά Συνεδρίου «*Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης*», Τόμος Ι, Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων-ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών, Αθήνα, σελ.271-284
- Κουτάκος Χρ., Παπουτσής Χρ.** (1996), «*Ρόλος και προοπτικές των Συμβουλιών Περιοχής. Το παράδειγμα της Θεσσαλίας*», Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Κωστόπουλος Γρ.** (1995), «*Ευρώπη των Περιφερειών και η Αρχή της Επικουρικότητας*», Πρακτικά Συνεδρίου «*Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης*», Τόμος Ι, Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων-ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών, Αθήνα, σελ. 117-122

- Λυμπεράκη Αντ.** (1992), «*Η πρόκληση της ανάπτυξης σε μικρή κλίμακα: οικονομική ευελιξία και κοινωνικές δυσκαμψίες*», Εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Βιβλιοθήκη των Επιχειρήσεων, Αθήνα
- Μαρδάκης Πρ.** (1995), «*Ενδογενής δυναμικότητα και τοπική ανάπτυξη. Το παράδειγμα της Επαρχίας Αλμυρού*», Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Ματθαίου Ι. Παν.** (1995), «*Ο Ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.) κατά τη Διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης*», Πρακτικά Συνεδρίου «Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης», Τόμος ΙΙ, Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων-ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών, Αθήνα, σελ. 101-120
- Πετράκος Γεωρ.** (1996), «*Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική*», σημειώσεις για το μάθημα «Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Ποταμιάνος Γερ.** (1991), «*Η προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στην ευρωπαϊκή κοινότητα και τα κράτη μέλη. Στρατηγικές και μέσα ενεργοποίησης των τοπικών αγορών εργασίας*», ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών, Τόμος 3/91, Αθήνα, σελ. 119-139
- Χατζημιχάλης Κωστ.** (επιμ.-εισαγωγή) (1992), «*Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική. Κείμενα από τη διεθνή εμπειρία*», Εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα
- Barquero A. V.** (1991), «*Τοπική Ανάπτυξη. Μια στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης*», Εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα
- Stahlin Fr.** (μεταφρ. Αλεξόπουλος Τόμης) (1985), «*Η Θεσσαλιώτιδα και η Δολοπία*», ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ Ετήσια πολιτιστική έκδοση, Τόμος Η', Εκδ. ΣΠΑΝΟΣ ΚΩΣΤΑΣ, Λάρισα, σελ. 86-90

Γ. ΜΕΛΕΤΕΣ

«*Μελέτη-έρευνα του αγροτικού χώρου. Επιτόπια έρευνα. Ζώνη ορεινών, ημιορεινών περιοχών*», (1997), Γούσιος, Δημ., ΥΠΕΧΩΔΕ, Πανεπιστήμιο

Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης,
Αθήνα

«Συνενώσεις Δήμων και Κοινοτήτων στις διανομαρχιακές ζώνες. Το παράδειγμα των ορεινών και ημιορεινών περιοχών των ΣΠ Φαρσάλων, Αλμυρού και Δομοκού», (1997), Εισηγήσεις ημερίδας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος

«Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα (ΤΑΠ) Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας», (1993), ΑΝ.ΚΑ., Καρδίτσα

TERRA «Κοινή Ευρωπαϊκή Χωροταξική και Αναπτυξιακή πολιτική των ορεινών περιοχών του Νότου. Πίνδος-Αλπεις-Πυρηναία-Απέρινα-Σιέρα Μορένα», (1996), Ανέκδοτη εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ΑΝ.ΚΑ., Βόλος

«**La petite region de Menelaida: Programme NECTAR**», (1996), *Goussios D., Tsimboukas C.*, Ed. CIHEAM

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Ανθρώπινο δυναμικό

ΠΙΝΑΚΑΣ 1α

Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών

Κοινότητες	Αμφοτέρων των φύλων	ΑΡΡΕΝΕΣ						ΘΗΛΕΙΣ					
		Σύνολο	0 - 14	15 - 29	30 - 44	45 - 64	65 +	Σύνολο	0 - 14	15 - 29	30 - 44	45 - 64	65 +
<i>Αηδονοχώρι</i>	267	131	9	20	19	42	41	136	18	20	16	42	40
<i>Βαθόλακκος</i>	251	131	24	25	20	31	31	120	17	21	18	29	35
<i>Θραψίμι</i>	350	168	18	22	15	65	48	182	20	18	21	74	49
<i>Κέδρος</i>	1.017	513	80	90	72	180	91	504	64	87	67	170	116
<i>Λουτροπηγή</i>	734	371	57	81	62	111	60	363	66	67	52	114	64
<i>Λουτρό</i>	448	220	39	37	36	75	33	228	35	35	39	62	57
<i>Ρεντίνα</i>	573	281	36	46	45	101	53	292	39	35	31	103	84
Μενελαΐδα	3.640	1.815	263	321	269	605	357	1.825	259	283	244	594	445
<i>Ν. Καρδίτσας</i>	126.854	63.287	12.760	11.860	12.182	17.196	9.289	63.567	12.024	11.583	10.765	17.258	11.937
<i>Ορεινές περιοχές</i>	23.086	11.869	1.785	2.207	1.968	3.463	2.446	11.217	1.687	1.732	1.553	3.411	2.834
<i>Αγροτικές περιοχές</i>	76.155	38.469	6.862	7.072	6.936	11.145	6.454	37.686	6.385	6.378	5.610	11.117	8.196

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 1991

ΠΙΝΑΚΑΣ 1β

Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών, σαν ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού της αντίστοιχης Κοινότητας / Περιοχής

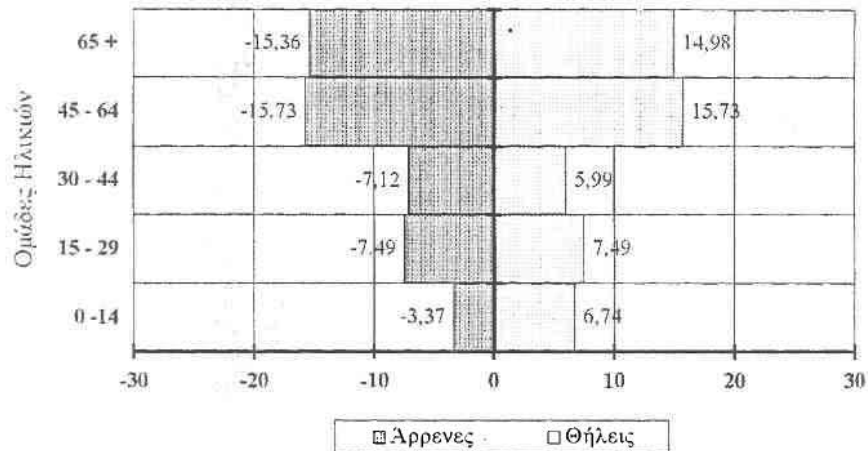
Κοινότητες	Αμφοτέρων των φύλων*	ΑΡΡΕΝΕΣ						ΘΗΛΕΙΣ					
		Σύνολο	0 - 14	15 - 29	30 - 44	45 - 64	65 +	Σύνολο	0 - 14	15 - 29	30 - 44	45 - 64	65 +
<i>Αηδονοχώρι</i>	267	49,06	3,37	7,49	7,12	15,73	15,36	50,94	6,74	7,49	5,99	15,73	14,98
<i>Βαθόλακκος</i>	251	52,19	9,56	9,96	7,97	12,35	12,35	47,81	6,77	8,37	7,17	11,55	13,94
<i>Θραψίμι</i>	350	48,00	5,14	6,29	4,29	18,57	13,71	52,00	5,71	5,14	6,00	21,14	14,00
<i>Κέδρος</i>	1.017	50,44	7,87	8,85	7,08	17,70	8,95	49,56	6,29	8,55	6,59	16,72	11,41
<i>Λουτροπηγή</i>	734	50,54	7,77	11,04	8,45	15,12	8,17	49,46	8,99	9,13	7,08	15,53	8,72
<i>Λουτρό</i>	448	49,11	8,71	8,26	8,04	16,74	7,37	50,89	7,81	7,81	8,71	13,84	12,72
<i>Ρεντίνα</i>	573	49,04	6,28	8,03	7,85	17,63	9,25	50,96	6,81	6,11	5,41	17,98	14,66
Μενελαΐδα	3.640	49,86	7,23	8,82	7,39	16,62	9,81	50,14	7,12	7,77	6,70	16,32	12,23
<i>Ν. Καρδίτσας</i>	126.854	49,89	10,06	9,35	9,60	13,56	7,32	50,11	9,48	9,13	8,49	13,60	9,41
<i>Ορεινές περιοχές</i>	100	51,41	7,73	9,56	8,52	15,00	10,60	48,59	7,31	7,50	6,73	14,78	12,28
<i>Αγροτικές περιοχές</i>	76.155	50,51	9,01	9,29	9,11	14,63	8,47	49,49	8,38	8,38	7,37	14,60	10,76

* Αριθμός ατόμων

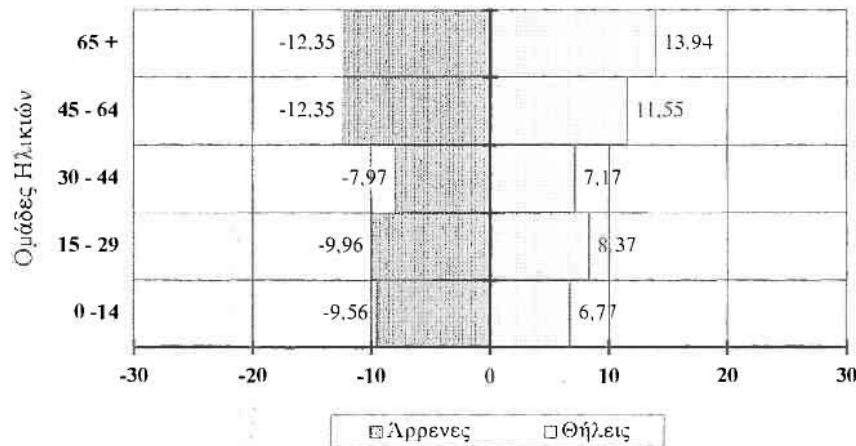
Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 1991

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

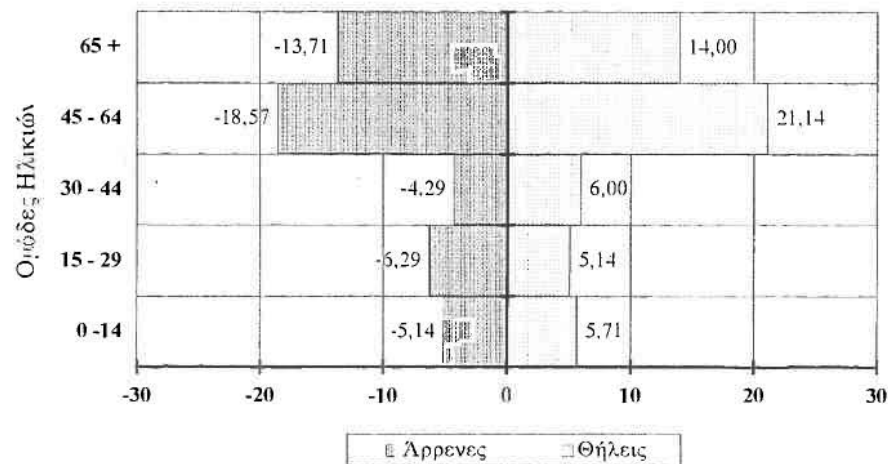
Κοινότητα Αηδονοχωρίου

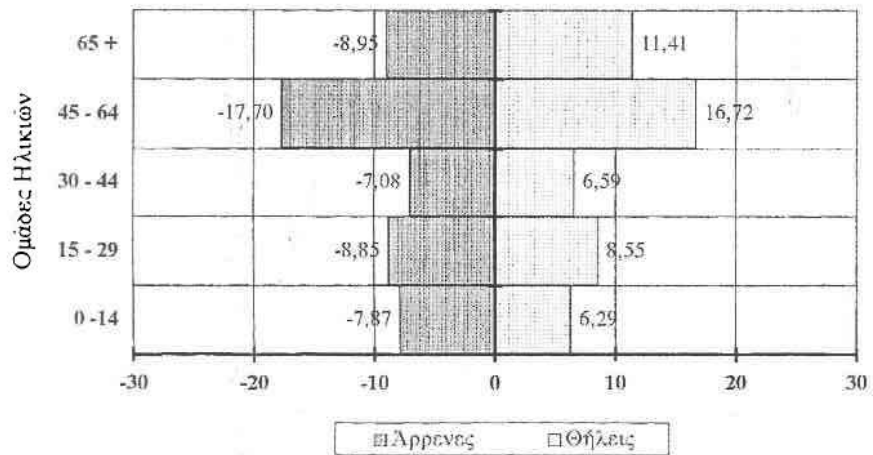
Κοινότητα Βαθυλάκκου

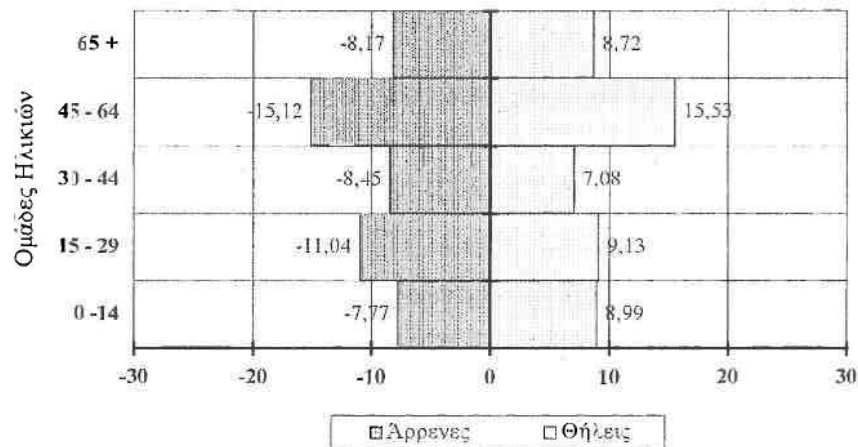
Κοινότητα Θραψιμίου

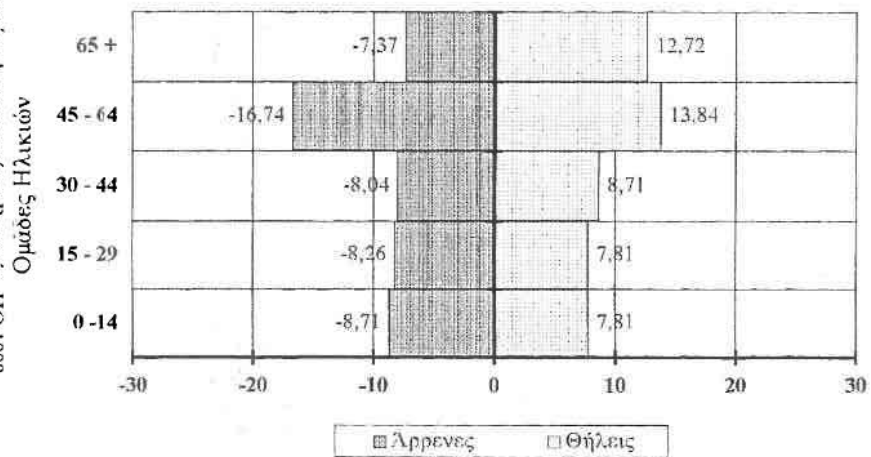
Κοινότητα Κέδρου

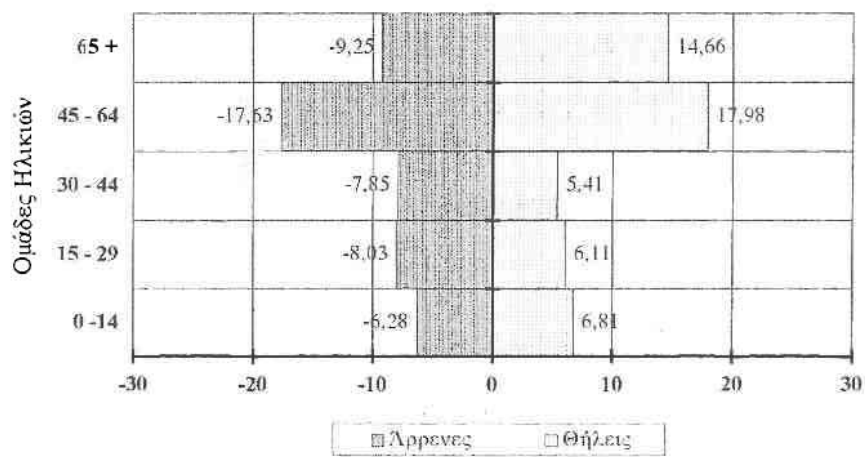
Κοινότητα Λουτροπηγής

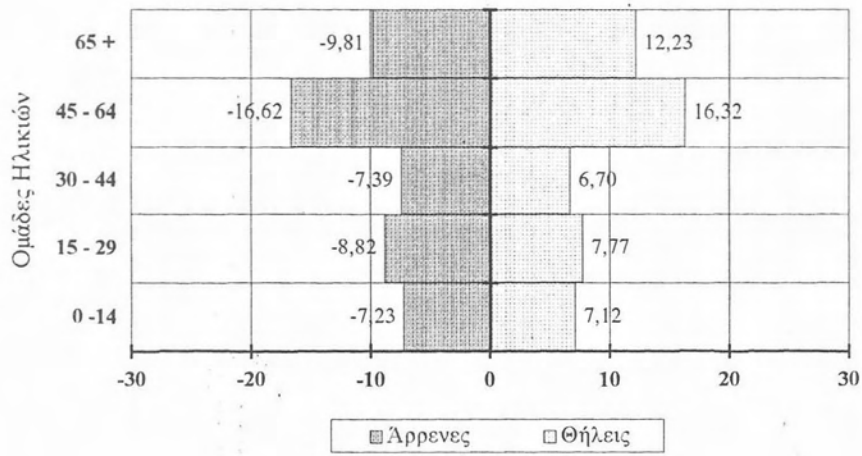
Κοινότητα Λουτρού

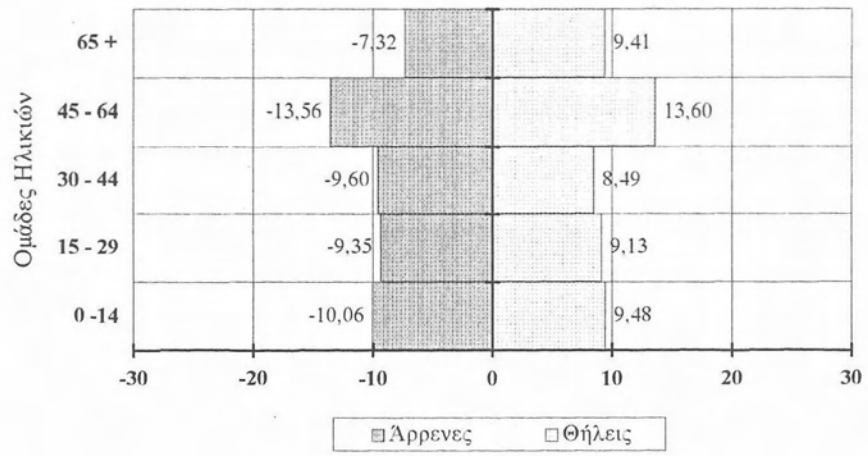
Κοινότητα Ρεντίνας

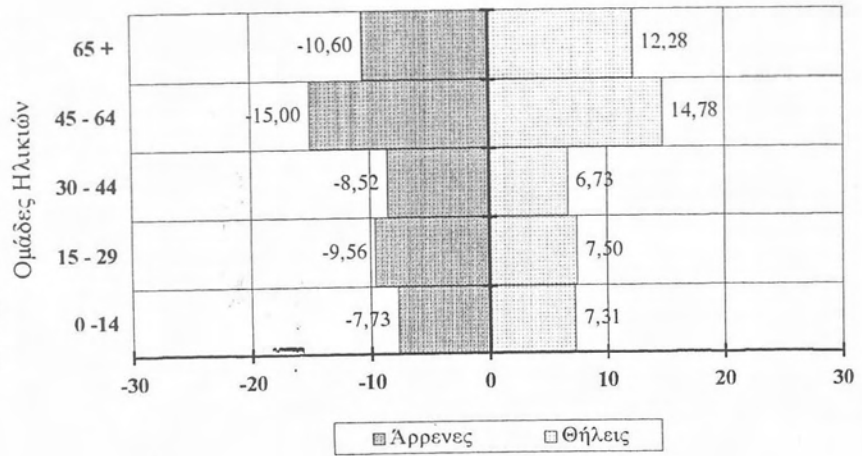
Μενελαΐδα

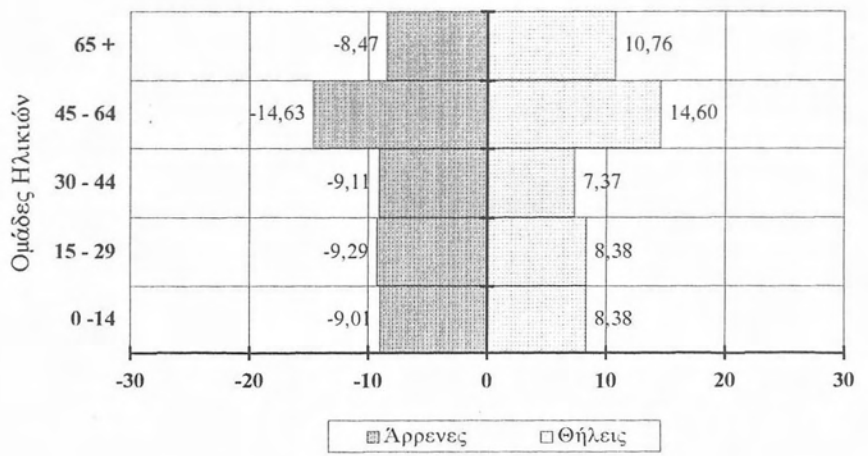
Ν Καρδίτσα

Ορεινές Περιοχές Ν Καρδίτσας

Αγροτικές Περιοχές Ν Καρδίτσας

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Πληθυσμός ηλικίας 10 ετών και άνω, κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης

Κοινότητες Φύλο	Σύνολο	Κατέχοντες μεταπτυχιακό τίτλο		Πτυχιούχοι ΑΕΙ		Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)		Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών		Φοιτούν σε ΑΕΙ, ΤΕΙ ή Ανώτερη Σχολή		Απόφοιτοι Μέσης Εκπ/σης		Απόφοιτοι Γ' τάξης Γυμνασίου		Απόφοιτοι Στοιχει- ώδους Εκπ/σης		Δεν τελεί- ωσαν τη στοι- χειώδη Εκπ/ση		Αγράμμα- τοι	
		Άτομα	% *	Άτομα	% *	Άτομα	% *	Άτομα	% *	Άτομα	% *	Άτομα	% *	Άτομα	% *	Άτομα	% *	Άτομα	% *	Άτομα	% *
		Αηδονοχώρι	252	0	0,00	3	1,19	0	0,00	0	0,00	1	0,40	20	7,94	22	8,73	129	51,19	33	13,10
Άρρενες	124	0	0,00	3	1,19	0	0,00	0	0,00	0	0,00	11	4,37	12	4,76	76	30,16	14	5,56	8	3,17
Θήλειες	128	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,40	9	3,57	10	3,97	53	21,03	19	7,54	36	14,29
Βαθόλακκος	222	0	0,00	1	0,45	2	0,90	0	0,00	0	0,00	21	9,46	22	9,91	129	58,11	17	7,66	30	13,51
Άρρενες	111	0	0,00	1	0,45	1	0,45	0	0,00	0	0,00	11	4,95	17	7,66	70	31,53	6	2,70	5	2,25
Θήλειες	111	0	0,00	0	0,00	1	0,45	0	0,00	0	0,00	10	4,50	5	2,25	59	26,58	11	4,95	25	11,26
Θραψίμι	327	0	0,00	1	0,31	0	0,00	1	0,31	3	0,92	16	4,89	25	7,65	142	43,43	42	12,84	97	29,66
Άρρενες	155	0	0,00	1	0,31	0	0,00	0	0,00	2	0,61	13	3,98	14	4,28	83	25,38	23	7,03	19	5,81
Θήλειες	172	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,31	1	0,31	3	0,92	11	3,36	59	18,04	19	5,81	78	23,85
Κέδρος	923	0	0,00	14	1,52	6	0,65	2	0,22	7	0,76	114	12,35	89	9,64	478	51,79	104	11,27	109	11,81
Άρρενες	456	0	0,00	9	0,98	3	0,33	1	0,11	2	0,22	67	7,26	60	6,50	258	27,95	42	4,55	14	1,52
Θήλειες	467	0	0,00	5	0,54	3	0,33	1	0,11	5	0,54	47	5,09	29	3,14	220	23,84	62	6,72	95	10,29
Λουτροπηγή	661	1	0,15	13	1,97	1	0,15	0	0,00	10	1,51	75	11,35	65	9,83	310	46,90	96	14,52	90	13,62
Άρρενες	335	1	0,15	7	1,06	1	0,15	0	0,00	5	0,76	46	6,96	38	5,75	169	25,57	52	7,87	16	2,42
Θήλειες	326	0	0,00	6	0,91	0	0,00	0	0,00	5	0,76	29	4,39	27	4,08	141	21,33	44	6,66	74	11,20
Λουτρό	409	0	0,00	1	0,24	1	0,24	2	0,49	4	0,98	35	8,56	38	9,29	220	53,79	46	11,25	62	15,16
Άρρενες	199	0	0,00	1	0,24	0	0,00	1	0,24	0	0,00	25	6,11	25	6,11	110	26,89	26	6,36	11	2,69
Θήλειες	210	0	0,00	0	0,00	1	0,24	1	0,24	4	0,98	10	2,44	13	3,18	110	26,89	20	4,89	51	12,47
Ρεντίνα	524	0	0,00	8	1,53	0	0,00	0	0,00	1	0,19	53	10,11	39	7,44	291	55,53	39	7,44	93	17,75
Άρρενες	263	0	0,00	6	1,15	0	0,00	0	0,00	1	0,19	34	6,49	20	3,82	167	31,87	18	3,44	17	3,24
Θήλειες	261	0	0,00	2	0,38	0	0,00	0	0,00	0	0,00	19	3,63	19	3,63	124	23,66	21	4,01	76	14,50

Μενελαΐδα	3.318	1	0,03	41	1,24	10	0,30	5	0,15	26	0,78	334	10,07	300	9,04	1.699	51,21	377	11,36	525	15,82
Αρρενες	1.643	1	0,03	28	0,84	5	0,15	2	0,06	10	0,30	207	6,24	186	5,61	933	28,12	181	5,46	90	2,71
Θήλειες	1.675	0	0,00	13	0,39	5	0,15	3	0,09	16	0,48	127	3,83	114	3,44	766	23,09	196	5,91	435	13,11
Ν Καρδίτσας	111.630	45	0,04	4.224	3,78	907	0,81	245	0,22	1.333	1,19	12.430	11,13	10.354	9,28	49.312	44,17	13.654	12,23	19.126	17,13
Αρρενες	55.422	33	0,03	2.408	2,16	438	0,39	173	0,15	663	0,59	7.115	6,37	6.102	5,47	27.571	24,70	6.843	6,13	4.076	3,65
Θήλειες	56.208	12	0,01	1.816	1,63	469	0,42	72	0,06	670	0,60	5.315	4,76	4.252	3,81	21.741	19,48	6.811	6,10	15.050	13,48
Ορεινές περιοχές	21.019	4	0,02	452	2,15	100	0,48	22	0,10	180	0,86	1.977	9,41	1.813	8,63	9.620	45,77	2.832	13,47	4.019	19,12
Αρρενες	10.807	3	0,01	307	1,46	60	0,29	16	0,08	95	0,45	1.289	6,13	1.159	5,51	5.721	27,22	1.532	7,29	625	2,97
Θήλειες	10.212	1	0,00	145	0,69	40	0,19	6	0,03	85	0,40	688	3,27	654	3,11	3.899	18,55	1.300	6,18	3.394	16,15
Αγροτικές περιοχές	68.072	14	0,02	1.070	1,57	292	0,43	77	0,11	515	0,76	5.625	8,26	5.744	8,44	32.390	47,58	9.297	13,66	13.048	19,17
Αρρενες	34.263	13	0,02	672	0,99	164	0,24	58	0,09	255	0,37	3.464	5,09	3.510	5,16	18.818	27,64	4.803	7,06	2.506	3,68
Θήλειες	33.809	1	0,00	398	0,58	128	0,19	19	0,03	260	0,38	2.161	3,17	2.234	3,28	13.572	19,94	4.494	6,60	10.542	15,49

* Ποσοστό στο σύνολο του πληθυσμού άνω των 10 ετών της αντίστοιχης Κοινότητας / Περιοχής

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 1991

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός κατά φύλο

Κοινότητες	Αρρένες								Θήλειες							
	Οικονομικά ενεργοί							Οικονομικά μη ενεργοί (Ατομα)	Οικονομικά ενεργές							Οικονομικά μη ενεργές (Ατομα)
	Σύνολο (Ατομα)	Απασχο- λούμενοι		Ανεργοί					Σύνολο	Απασχο- λούμενες		Ανεργές				
		Ατομα	B/A %	Ατομα	Δ/A %	Ατομα	ΣΤ/Δ %			Ατομα	I/Θ %	Ατομα	ΙΒ/Θ %	Ατομα	ΙΔ/ΙΒ %	
	A	B	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Z	H	Θ	I	ΙΑ	ΙΒ	ΙΓ	ΙΔ	ΙΕ	ΙΣΤ
<i>Αηδοναχώρι</i>	81	74	91,36	7	8,64	6	85,71	43	20	18	90,00	2	10,00	2	100,00	108
<i>Βαθόλακκος</i>	66	62	93,94	4	6,06	4	100,00	45	13	9	69,23	4	30,77	4	100,00	98
<i>Θραψίμι</i>	90	90	100,00	0	0,00	0	0,00	64	10	10	100,00	0	0,00	0	0,00	162
<i>Κέδρος</i>	307	297	96,74	10	3,26	8	80,00	147	152	146	96,05	6	3,95	4	66,67	315
<i>Λουτροπηγή</i>	230	221	96,09	9	3,91	5	55,56	104	86	83	96,51	3	3,49	3	100,00	240
<i>Λουτρό</i>	125	123	98,40	2	1,60	2	100,00	74	37	35	94,59	2	5,41	2	100,00	173
<i>Ρεντίνα</i>	142	138	97,18	4	2,82	2	50,00	120	13	11	84,62	2	15,38	2	100,00	248
Μενελαΐδα	1.041	1.005	96,54	36	3,46	27	75,00	597	331	312	94,26	19	5,74	17	89,47	1.344
<i>N Καρδίτσας</i>	35.067	33.238	94,78	1.829	5,22	1.161	3,31	20.097	9.848	8.604	87,37	1.244	12,63	902	9,16	46.358
<i>Ορεινές περιοχές</i>	6.611	6.242	94,42	369	5,58	213	3,22	4.162	1.636	1.519	92,85	117	7,15	88	5,38	8.576
<i>Αγροτικές περιοχές</i>	22.144	21.230	95,87	914	4,13	576	2,60	11.993	5.268	4.833	91,74	435	8,26	340	6,45	28.540

* Ποσοστό στο σύνολο της Κοινότητας των οικονομικά ενεργών του αντίστοιχου φύλου

** Ποσοστό στο σύνολο των ανέργων του φύλου της αντίστοιχης Κοινότητας

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 1991

Επεξεργασία: Β. Αυγουστίνακη

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Οικονομικώς ενεργός πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ατομικών επαγγελμάτων

Κοινότητες Φύλο	Σύνολο	Ομάδες ατομικών επαγγελμάτων																			
		Ασκούντες επιστημονικά & ελευθέρια επαγγέλματα		Διευθυντές & ανώτερα διοικητικά στελέχη		Υπάλληλοι γραφείου κλπ.		Έμποροι & πωλητές		Απασχο- λούμενοι σε παροχή Υπηρεσιών		Γεωργοί, κτην/φοι υλοτόμοι, αλιείς κλπ.		Τεχνίτες, εργάτες & χειριστές μεταφ. μέσων		Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμα		Νέοι άνεργοι		Δεν δήλωσαν επάγγελμα	
		0/1		2		3		4		5		6		7/8/9		X2		X1		X3	
		Ατομα	% *	Ατομα	% *	Ατομα	% *	Ατομα	% *	Ατομα	% *	Ατομα	% *	Ατομα	% *	Ατομα	% *	Ατομα	% *	Ατομα	% *
Αηδονοχώρι	101	4	3,96	0	0,00	1	0,99	3	2,97	5	4,95	57	56,44	22	21,78	0	0,00	8	7,92	1	0,99
Άρρενες	81	4	3,96	0	0,00	1	0,99	3	2,97	5	4,95	39	38,61	22	21,78	0	0,00	6	5,94	1	0,99
Θήλειες	20	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	18	17,82	0	0,00	0	0,00	2	1,98	0	0,00
Βαθύλακκος	79	4	5,06	0	0,00	4	5,06	4	5,06	6	7,59	28	35,44	24	30,38	0	0,00	8	10,13	1	1,27
Άρρενες	66	1	1,27	0	0,00	2	2,53	4	5,06	5	6,33	27	34,18	23	29,11	0	0,00	4	5,06	0	0,00
Θήλειες	13	3	3,80	0	0,00	2	2,53	0	0,00	1	1,27	1	1,27	1	1,27	0	0,00	4	5,06	1	1,27
Θραψίμι	100	4	4,00	0	0,00	5	5,00	3	3,00	3	3,00	63	63,00	22	22,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Άρρενες	90	2	2,00	0	0,00	3	3,00	3	3,00	3	3,00	60	60,00	19	19,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Θήλειες	10	2	2,00	0	0,00	2	2,00	0	0,00	0	0,00	3	3,00	3	3,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Κέδρος	459	17	3,70	1	0,22	25	5,45	17	3,70	31	6,75	316	68,85	35	7,63	0	0,00	12	2,61	5	1,09
Άρρενες	307	9	1,96	1	0,22	19	4,14	8	1,74	20	4,36	209	45,53	30	6,54	0	0,00	8	1,74	3	0,65
Θήλειες	152	8	1,74	0	0,00	6	1,31	9	1,96	11	2,40	107	23,31	5	1,09	0	0,00	4	0,87	2	0,44
Λουτροπηγή	316	12	3,80	2	0,63	22	6,96	13	4,11	69	21,84	96	30,38	90	28,48	0	0,00	8	2,53	4	1,27
Άρρενες	230	6	1,90	1	0,32	15	4,75	11	3,48	21	6,65	82	25,95	85	26,90	0	0,00	5	1,58	4	1,27
Θήλειες	86	6	1,90	1	0,32	7	2,22	2	0,63	48	15,19	14	4,43	5	1,58	0	0,00	3	0,95	0	0,00
Λουτρό	162	4	2,47	0	0,00	9	5,56	1	0,62	2	1,23	113	69,75	29	17,90	0	0,00	4	2,47	0	0,00
Άρρενες	125	3	1,85	0	0,00	9	5,56	1	0,62	0	0,00	83	51,23	27	16,67	0	0,00	2	1,23	0	0,00
Θήλειες	37	1	0,62	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	1,23	30	18,52	2	1,23	0	0,00	2	1,23	0	0,00
Ρεντίνα	155	3	1,94	2	1,29	14	9,03	9	5,81	15	9,68	49	31,61	59	38,06	0	0,00	4	2,58	0	0,00
Άρρενες	142	3	1,94	2	1,29	11	7,10	8	5,16	14	9,03	44	28,39	58	37,42	0	0,00	2	1,29	0	0,00
Θήλειες	13	0	0,00	0	0,00	3	1,94	1	0,65	1	0,65	5	3,23	1	0,65	0	0,00	2	1,29	0	0,00

Μενελαΐδα	1.372	48	3,50	5	0,36	80	5,83	50	3,64	131	9,55	722	52,62	281	20,48	0	0,00	44	3,21	11	0,80
Άρρνες	1.041	28	2,04	4	0,29	60	4,37	38	2,77	68	4,96	544	39,65	264	19,24	0	0,00	27	1,97	8	0,58
Θήλειες	331	20	1,46	1	0,07	20	1,46	12	0,87	63	4,59	178	12,97	17	1,24	0	0,00	17	1,24	3	0,22
Ν Καρδίτσας	44.915	4.247	9,46	234	0,52	2.770	6,17	3.144	7,00	3.072	6,84	19.734	43,94	8.566	19,07	96	0,21	2.063	4,59	989	2,20
Άρρνες	35.067	2.294	5,11	213	0,47	1.813	4,04	2.405	5,35	2.195	4,89	16.104	35,85	8.106	18,05	80	0,18	1.161	2,58	696	1,55
Θήλειες	9.848	1.953	4,35	21	0,05	957	2,13	739	1,65	877	1,95	3.630	8,08	460	1,02	16	0,04	902	2,01	293	0,65
Ορεινές περιοχές	8.247	508	6,16	33	0,40	520	6,31	369	4,47	734	8,90	3.747	45,43	1.809	21,94	16	0,19	301	3,65	210	2,55
Άρρνες	6.611	339	4,11	30	0,36	392	4,75	283	3,43	560	6,79	2.883	34,96	1.722	20,88	13	0,16	213	2,58	176	2,13
Θήλειες	1.636	169	2,05	3	0,04	128	1,55	86	1,04	174	2,11	864	10,48	87	1,05	3	0,04	88	1,07	34	0,41
Αγροτικές περιοχές	27.412	1.245	4,54	65	0,24	1.144	4,17	1.013	3,70	1.577	5,75	16.429	59,93	4.522	16,50	36	0,13	916	3,34	465	1,70
Άρρνες	22.144	774	2,82	58	0,21	849	3,10	788	2,87	1.193	4,35	13.216	48,21	4.287	15,64	29	0,11	576	2,10	374	1,36
Θήλειες	5.268	471	1,72	7	0,03	295	1,08	225	0,82	384	1,40	3.213	11,72	235	0,86	7	0,03	340	1,24	91	0,33

* Ποσοστό στο σύνολο των απασχολούμενων της αντίστοιχης Κοινότητας / Περιοχής

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 1991

Επεξεργασία: Β. Αυγουστήκη

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά θέση στο επάγγελμα και ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας

Κοινότητες Θέση στο επάγγελμα	Συνολο	Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας										
		Γεωργία, Κτηνοτροφία, θήρα, δάση, & αλιεία	Ορυχεία και λατομεία	Μεταποιητι- κες βιομηχανίες	Παροχή ηλεκ. ρεζύματος, φυσ. αερίου & νερού	Κατασκευές	Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία, εστιατόρια	Μεταφορές, αποθηκεύσεις και επικοινωνίες	Ενδιάμεσοι Χρηματοπι- στωτικοί οργανισμοί	Λοιπές υπηρεσίες	Νέοι	Δε δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας
		A-B	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Z-H	Θ	Ι	Κ-Π	ΧΙ	Χ9
Αηδονοχώρι	101	57	0	5	0	9	6	5	0	9	8	2
Αυτοαπασχολούμενοι	54	46	0	0	0	5	1	1	0	0	0	1
Μισθωτοί	28	1	0	5	0	4	5	4	0	9	0	0
Συμβοηθούντα μέλη	19	10	0	0	0	0	0	0	0	0	8	1
Βαθύλακκος	79	28	0	0	0	17	8	3	2	11	8	2
Αυτοαπασχολούμενοι	50	22	0	0	0	11	7	3	2	5	0	0
Μισθωτοί	15	1	0	0	0	5	1	0	0	6	0	2
Συμβοηθούντα μέλη	14	5	0	0	0	1	0	0	0	0	8	0
Θραψίμι	100	63	0	10	0	9	6	2	1	8	0	1
Αυτοαπασχολούμενοι	64	59	0	1	0	0	3	1	0	0	0	0
Μισθωτοί	35	3	0	9	0	9	3	1	1	8	0	1
Συμβοηθούντα μέλη	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Κέδρος	459	314	0	16	3	9	37	13	2	44	12	9
Αυτοαπασχολούμενοι	253	215	0	6	0	1	22	2	0	7	0	0
Μισθωτοί	83	0	0	8	3	8	10	11	2	37	0	4
Συμβοηθούντα μέλη	123	99	0	2	0	0	5	0	0	0	12	5
Λουτροπηγή	316	96	0	16	0	59	45	13	2	73	8	4
Αυτοαπασχολούμενοι	147	91	0	3	0	26	17	6	0	4	0	0
Μισθωτοί	152	1	0	13	0	32	28	7	2	69	0	0
Συμβοηθούντα μέλη	17	4	0	0	0	1	0	0	0	0	8	4
Λουτρό	162	112	0	8	2	13	3	5	0	14	4	1
Αυτοαπασχολούμενοι	98	81	0	5	0	7	3	1	0	1	0	0
Μισθωτοί	29	0	0	3	2	6	0	4	0	13	0	1
Συμβοηθούντα μέλη	35	31	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0
Ρεντίνα	155	49	0	7	1	44	13	13	6	18	4	0
Αυτοαπασχολούμενοι	69	35	0	3	0	16	8	6	0	1	0	0
Μισθωτοί	69	1	0	4	1	28	5	7	6	17	0	0
Συμβοηθούντα μέλη	17	13	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0

Μενελαΐδα	1.372	719	0	62	6	160	118	54	13	177	44	19
Αυτοαπασχολούμενοι	735	549	0	18	0	66	61	20	2	18	0	1
Μισθωτοί	411	7	0	42	6	92	52	34	11	159	0	8
Συμβοηθούντα μέλη	226	163	0	2	0	2	5	0	0	0	44	10

Πηγή: ΕΣΥΕ. Απογραφή πληθυσμού 1991

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

**Τοπική παραγωγική δραστηριότητα
& εξειδικεύσεις**

ΠΙΝΑΚΑΣ 1α

Κατανομή χρήσεων γης στην περιοχή μελέτης

Κοινότητες	Σύνολο		Καλλιεργούμενες		Βοσκότοποι**		Δάση		Υδατα		Οικισμοί		Άλλες	
	(Χιλ. στρέμ.)	Χιλ. στρέμ.	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	
<i>Αηδονοχώρι</i>	26,70	0,40	1,50	6,10	22,85	15,70	58,80	0,40	1,50	3,90	14,61	0,20	0,75	
<i>Βαθύλακκος</i>	25,60	0,90	3,52	2,40	9,38	20,50	80,08	0,50	1,95	1,30	5,08	0,00	0,00	
<i>Θραψίμι</i>	30,90	3,60	11,65	18,80	60,84	7,50	24,27	0,40	1,29	0,40	1,29	0,20	0,65	
<i>Κέδρος</i>	27,60	14,10	51,09	4,00	14,49	8,20	29,71	0,80	2,90	0,50	1,81	0,00	0,00	
<i>Λουτρό</i>	48,60	3,80	7,82	11,40	23,46	30,00	61,73	1,50	3,09	0,40	0,82	1,50	3,09	
<i>Λουτροπηγή</i>	10,50	7,10	67,62	3,00	28,57	0,00	0,00	0,00	0,00	0,40	3,81	0,00	0,00	
<i>Ρεντίνα</i>	57,00	3,70	6,49	14,50	25,44	31,80	55,79	3,10	5,44	2,80	4,91	1,10	1,93	
Μενελαίδα	226,90	33,60	14,81	60,20	26,53	113,70	50,11	6,70	2,95	9,70	4,28	3,00	1,32	

Πηγή: ΕΣΥΕ, Γεωργική απογραφή 1991

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

* Ποσοστό στο Σύνολο της αντίστοιχης Κοινότητας

** Κοινοτικοί και ιδιωτικοί

ΠΙΝΑΚΑΣ 1β

Κατανομή χρήσεων γης στην περιοχή μελέτης

Κοινότητες	Σύνολο		Καλλιεργούμενες		Βοσκότοποι**		Δάση		Υδατα		Οικισμοί		Άλλες	
	(Χιλ. στρέμ.)	Χιλ. στρέμ.	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	(Χιλ. στρέμ.)	(%)*	
<i>Αηδονοχώρι</i>	26,70	0,40	1,19	6,10	10,13	15,70	13,81	0,40	5,97	3,90	40,21	0,20	6,67	
<i>Βαθύλακκος</i>	25,60	0,90	2,68	2,40	3,99	20,50	18,03	0,50	7,46	1,30	13,40	0,00	0,00	
<i>Θραψίμι</i>	30,90	3,60	10,71	18,80	31,23	7,50	6,60	0,40	5,97	0,40	4,12	0,20	6,67	
<i>Κέδρος</i>	27,60	14,10	41,96	4,00	6,64	8,20	7,21	0,80	11,94	0,50	5,15	0,00	0,00	
<i>Λουτρό</i>	48,60	3,80	11,31	11,40	18,94	30,00	26,39	1,50	22,39	0,40	4,12	1,50	50,00	
<i>Λουτροπηγή</i>	10,50	7,10	21,13	3,00	4,98	0,00	0,00	0,00	0,00	0,40	4,12	0,00	0,00	
<i>Ρεντίνα</i>	57,00	3,70	11,01	14,50	24,09	31,80	27,97	3,10	46,27	2,80	28,87	1,10	36,67	
Μενελαίδα	226,90	33,60	100,00	60,20	100,00	113,70	100,00	6,70	100,00	9,70	100,00	3,00	100,00	

Πηγή: ΕΣΥΕ, Γεωργική απογραφή 1991

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

* Ποσοστό στο αντίστοιχο Σύνολο της Μενελαίδας

** Κοινοτικοί και ιδιωτικοί

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Διάρθρωση της γεωργικής παραγωγής κατά είδος καλλιέργειας

Είδος καλλιιεργειών	1986				1988				1990			
	Έκταση		Παραγωγή		Έκταση		Παραγωγή		Έκταση		Παραγωγή	
	Στρέμματα	% του συνόλου	Τόνοι	% του συνόλου	Στρέμματα	% του συνόλου	Τόνοι	% του συνόλου	Στρέμματα	% του συνόλου	Τόνοι	% του συνόλου
<i>Σύνολο αροτραίων</i>	20643	94,14	6589,7	82,42	22616	95,60	7182,2	83,70	20555	94,52	6820	83,76
<i>Σύνολο κηπευτικών</i>	257	1,17	647,2	8,09	280	1,18	666,8	7,77	264	1,21	786,3	9,66
<i>Σύνολο αμπέλων</i>	478	2,18	442,5	5,53	468	1,98	432	5,03	438	2,01	245	3,01
<i>Δενδρόνες</i>	549	2,50	315,7	3,95	293	1,24	300	3,50	489	2,25	291	3,57
<i>Ποτιστικές καλλιέργειες</i> <i>Αγροαναπαύσεις</i>												
<i>Σύνολο καλλιιεργειών</i>	21927	100	7995,1	100	23657	100	8581	100	21746	100	8142,3	100

Είδος καλλιιεργειών	1992				1994				1996			
	Έκταση		Παραγωγή		Έκταση		Παραγωγή		Έκταση		Παραγωγή	
	Στρέμματα	% του συνόλου	Τόνοι	% του συνόλου	Στρέμματα	% του συνόλου	Τόνοι	% του συνόλου	Στρέμματα	% του συνόλου	Τόνοι	% του συνόλου
<i>Σύνολο αροτραίων</i>	28443	96,16	8908,15	89,43	28187	96,07	9671,31	91,76	28329	96,27	8704,1	89,92
<i>Σύνολο κηπευτικών</i>	215	0,73	456	4,58	246	0,84	424,5	4,03	270	0,92	503,55	5,20
<i>Σύνολο αμπέλων</i>	432	1,46	357,2	3,59	428	1,46	270,5	2,57	418	1,42	251	2,59
<i>Δενδρόνες</i>	489	1,65	131,7	1,32	478	1,63	80,75	0,77	411	1,40	73,9	0,76
<i>Ποτιστικές καλλιέργειες</i>	10281	34,76	0	0,00	16485	56,19	0	0,00	14370	48,83	0	0,00
<i>Αγροαναπαύσεις</i>	3897	13,17	0	0,00	3411	11,63	0	0,00	3251	11,05	0	0,00
<i>Σύνολο καλλιιεργειών</i>	29579	100	9961,43	100	29339	100	10539,9	100	29428	100	9679,95	100

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας (1993), ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992, 1994, 1996)

Επεξεργασία: Βιργ. Αυγουστίνακη

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
Διάρθρωση της γεωργικής παραγωγής κατά είδος καλλιέργειας
και κατά Κοινότητα το 1996

α. Έκταση

Κοινότητες	Αροτραίες		Κηπευτικά		Άμπελοι		Δενδρώνες	
	Έκταση (στρεμ.)	% του συνόλου	Έκταση (στρεμ.)	% του συνόλου	Έκταση (στρεμ.)	% του συνόλου	Έκταση (στρεμ.)	% του συνόλου
Αηδονοχώρι	305	1,08	5	1,85	0	0,00	72	17,52
Βαθύλακκος	165	0,58	19	7,04	8	1,91	5	1,22
Θραψίμι	2438	8,61	36	13,33	40	9,57	0	0,00
Κέδρος	13577	47,93	55	20,37	360	86,12	6	1,46
Λουτρό	7028	24,81	35	12,96	10	2,39	22	5,35
Λουτροπηγή	2976	10,51	60	22,22	0	0,00	196	47,69
Ρεντίνα	1840	6,50	60	22,22	0	0,00	110	26,76
Μεγελαίδα	28329,00	100,00	270,00	100,00	418,00	100,00	411,00	100,00

Κοινότητες	Ποτιστικές		Αγροναπαύσεις		Σύνολο Καλλιεργειών	
	Έκταση (στρεμ.)	% του συνόλου	Έκταση (στρεμ.)	% του συνόλου	Έκταση (στρεμ.)	% του συνόλου
Αηδονοχώρι	302	2,10	0	0,00	382	1,30
Βαθύλακκος	123	0,86	0	0,00	197	0,67
Θραψίμι	56	0,39	1084	33,34	2514	8,54
Κέδρος	8323	57,92	70	2,15	13998	47,57
Λουτρό	4725	32,88	0	0,00	7095	24,11
Λουτροπηγή	631	4,39	410	12,61	3232	10,98
Ρεντίνα	210	1,46	1687	51,89	2010	6,83
Μεγελαίδα	14370,00	100,00	3251,00	100,00	29428,00	100,00

β. Παραγωγή

Κοινότητες	Αροτραίες		Κηπευτικά		Άμπελοι	
	Παραγωγή (τόνοι)	% του συνόλου	Παραγωγή (τόνοι)	% του συνόλου	Παραγωγή (τόνοι)	% του συνόλου
Αηδονοχώρι	355	4,08	7,5	1,49	0	0,00
Βαθύλακκος	100	1,15	12,2	2,42	4	1,59
Θραψίμι	550,2	6,32	19,5	3,87	22	8,76
Κέδρος	4938,5	56,74	190,7	37,87	210	83,67
Λουτρό	1624,4	18,66	187	37,14	15	5,98
Λουτροπηγή	673,6	7,74	34,1	6,77	0	0,00
Ρεντίνα	462,4	5,31	52,55	10,44	0	0,00
Μεγελαίδα	8704,10	100,00	503,55	100,00	251,00	100,00

Κοινότητες	Δενδρώνες		Διάσπαρτα δέντρα		Σύνολο Καλλιεργειών	
	Παραγωγή (τόνοι)	% του συνόλου	Παραγωγή (τόνοι)	% του συνόλου	Παραγωγή (τόνοι)	% του συνόλου
Αηδονοχώρι	20,1	27,20	25	16,96	407,6	4,21
Βαθύλακκος	0	0,00	2,4	1,63	118,6	1,23
Θραψίμι	0	0,00	9,25	6,28	600,95	6,21
Κέδρος	1	1,35	41,25	27,99	5381,5	55,59
Λουτρό	5,8	7,85	10,7	7,26	1842,9	19,04
Λουτροπηγή	7	9,47	0	0,00	714,7	7,38
Ρεντίνα	40	54,13	58,8	39,89	613,75	6,34
Μεγελαίδα	73,90	100,00	147,40	100,00	9680,00	100,00

Πηγή: ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992,1994,1996)

Επεξεργασία: Βιργ. Αυγουστινάκη

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Εξέλιξη της γεωργικής παραγωγής

Είδος καλλιέργειών	1986		1988		1990		1992		1994		1996	
	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)
Αροτραίες καλλιέργειες												
Σιτηρά για καρπό												
Σιτάρι μαλακό	1920	484,2	909	265,4	695	201	1054	306	1000	267,5	950	261,8
Σιτάρι σκληρό	6156	2066	5505	1841,4	6726	2234	6440	1974,25	8000	2325	8350	2325
Κριθάρι	110	329,5	988	242,7	664	156,3	595	158	715	144,5	220	47,6
Βρώμη	530	109	639	133,1	320	66	295	62	308	63,8	135	29,5
Σύνολο	8716	2988,7	8041	2482,6	8405	2657,3	8384	2500,25	10023	2800,8	9655	2663,9
Οσπρια βρώσιμα												
Φασόλια	525	35,7	430	32,1	400	43,8	295	127,2	298	127,7	293	111,2
Φακή	15	0,6	5	0,1	5	0,1	5	0,1	5	0,01		
Σύνολο	540	36,3	435	32,2	405	43,9	300	127,3	303	127,71	293	111,2
Βιομηχανικά φυτά												
Καλαμπόκι	498	322,8	337	228,2	255	122	279	164	280	217	1697	496
Καπνός	335	82,2	315	75,2	250	60	380	56,6	145	41	130	33
Βαμβάκι	12142	3055,5	14208	3751,9	13220	3721	13184	2615	11953	3491,3	11578	2901
Σύνολο	12975	3460,5	14860	4055,3	13725	3903	13843	2835,6	12378	3749,3	13405	3430
Κτηνοτροφικά φυτά												
Βίκος-Βρώμη (σανό)	167	44,6	165	83,1	192	94,7	190	78,5	185	100	133	87,5
Μηδική	2126	1945	2131	1891	1851	1611	1700	1528	1580	1408	1325	1228
Κοφτολίβαδα	3791	629,1	3891	578,5	3567	581,4	3492	1030,5	3262	953,5	3048	718,5
Κριθάρι - διάφορα	101	0	106	3	106	4	101	7	60	6	75	35
Σύνολο	6185	2618,7	6293	2555,6	5716	2291,1	5483	2644	5087	2467,5	4581	2069
Μποστανικά, πατάτες												
Καρπούζια	28	18	30	110	25	250	45	450	48	184	48	96
Πεπόνια	11	12,2	10	20	5	10	5	20	8	23	7	14
Πατάτες	374	335	349	276	359	256	383	331	340	319	340	320
Σύνολο	413	365,2	389	406	389	516	433	801	396	526	395	430
Σύνολο αροτραίων	20643	6589,7	22616	7182,2	20555	6820	28443	8908,15	28187	9671,31	28329	8704,1

Κηπευτικά												
Ντομάτες	118	182	118	165,3	120	234,3	110	325	118	222	117	197,5
Ντομάτες βιομ.	55	410	70	430	76	532	10	40	20	100	30	180
Κρεμύδια	34	42,5	40	58	15	10	43	47,5	54	61,4	59	81,5
Φασολάκια	17	12,7	18	13,5	15	10	20	14	21	9,7	20	8,2
Διάφορα	33	0	34	0	38	0	32	29,5	33	31,4	44	36,35
Σύνολο κηπευτικών	257	647,2	280	666,8	264	786,3	215	456	246	424,5	270	503,55
Αμπελοι												
Οινοπαραγωγή	115	57,5	115	57,5	115	88	123	91	143	126,5	123	92
Επιτραπέζιοι	363	385	353	374,5	323	157	309	266,2	285	144	295	159
Σύνολο αμπέλων	478	442,5	468	432	438	245	432	357,2	428	270,5	418	251
Δενδρώνες	549	315,7	293	300	489	291	489	131,7	478	80,75	411	73,9
Διάσπαρτα δένδρα*							17068	108,38	16623	92,83	15150	147,4
Ποτιστικές καλλιέργειες							10281	0	16485	0	14370	0
Αγροαναπαύσεις							3897	0	3411	0	3251	0
Σύνολο καλλιεργειών	21927	7995,1	23657	8581	21746	8142,3	29579	9961,43	29339	10539,9	29428	9679,95

Πηγή: ΤΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας (1993), ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992, 1994, 1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστίνικη

*Αριθμός δένδρων και όχι έκταση καλλιεργειών

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
Γεωργική παραγωγή Αηδονοχωρίου

Είδος καλλιιεργειών	1992		1994		1996	
	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)
Αροτραίες καλλιέργειες						
Σιτηρά για καρπό						
Σιτάρι μαλακό						
Σιτάρι σκληρό						
Κριθάρι						
Βρώμη						
Σύνολο	0	0	0	0	0	0
Οσπρια βρώσιμα						
Φασόλια	60	70	60	70	60	70
Φακή						
Σύνολο	60	70	60	70	60	70
Βιομηχανικά φυτά						
Καλαμπόκι	10	10	10	10	5	5
Καπνός						
Βαμβάκι						
Σύνολο	10	10	10	10	5	5
Κτηνοτροφικά φυτά						
Βίκος-Βρώμη (σανό)	10	20	10	20	10	20
Μηδική	35	35	35	35	30	40
Κοφτολίβαδα	75	20	75	15	60	20
Κριθάρι - διάφορα						
Σύνολο	120	75	120	70	100	80
Μποστανικά, πατάτες						
Καρπούζια						
Πεπόνια						
Πατάτες	140	200	140	200	140	200
Σύνολο	140	200	140	200	140	200
Σύνολο αροτραίων	330	355	330	350	305	355
Κηπευτικά						
Ντιμάιες	3	5	3	5	3	3,5
Ντιμάιες βιομ.						
Κρεμμύδια	1	1	1	1	1	1,5
Φυουλάκια	1	3	1	1	1	2,5
Διάφορα						
Σύνολο κηπευτικών	5	9	5	7	5	7,5
Αμπελοι						
Οινοπαραγωγής						
Επιτραπέζιοι						
Σύνολο αμπέλων	0	0	0	0	0	0
Δενδρώνες	85	50,5	85	10,15	72	20,1
Διάσπαρτα δένδρα*	5060	21,2	5060	11,2	5000	25
Ποτιστικές καλλιέργειες	335		335		302	
Αγροαναυσεις						
Σύνολο καλλιιεργειών	420	435,7	420	378,35	382	407,6

Πηγή: ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992,1994,1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

*Αριθμός δένδρων και όχι έκταση καλλιιεργειών

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
Γεωργική παραγωγή Βαθυλάκκου

Είδος καλλιέργειών	1992		1994		1996	
	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)
Αροτραίες καλλιέργειες						
Σιτηρά για καρπό						
Σιτάρι μαλακό						
Σιτάρι σκληρό						
Κριθάρι						
Βρώμη						
Σύνολο	0	0	0	0	0	0
Οσπρια βρώσιμα						
Φασόλια	17	4	20	4,5	20	8
Φακή						
Σύνολο	17	4	20	4,5	20	8
Βιομηχανικά φυτά						
Καλαμπόκι	34	15	30	14	20	14
Καπνός						
Βαμβάκι						
Σύνολο	34	15	30	14	20	14
Κτηνοτροφικά φυτά						
Βίκος-Βρώμη (σανό)	30	9	20	8	20	8
Μηδική	100	50	25	40	25	40
Κοφτολίβαδα	270	30	40	10	40	10
Κριθάρι - διάφορα						
Σύνολο	400	89	85	58	85	58
Μποστανικά, πατάτες						
Καρπούζια						
Πεπόνια						
Πατάτες	88	35	40	20	40	20
Σύνολο	88	35	40	20	40	20
Σύνολο αροτραίων	539	143	175	96,5	165	100
Κηπευτικά						
Ντομάτες	4	2	7	3	7	3
Ντομάτες βιομ.						
Κρεμύδια	1	1	4	3	4	3
Φασολάκια						
Διάφορα	7	4	8	6,2	8	6,2
Σύνολο κηπευτικών	12	7	19	12,2	19	12,2
Αμπελοι						
Οινοπαραγωγής	8	3	8	2,5	8	4
Επιτραπέζιοι						
Σύνολο αμπέλων	8	3	8	2,5	8	4
Δενδρώνες	17	7	9	6	5	0
Διάσπαρτα δένδρα*	820	9,4	280	2,9	230	2,4
Ποτιστικές καλλιέργειες	268		138		123	
Αγροναπαύσεις	10					
Σύνολο καλλιεργειών	576	169,4	211	120,1	197	118,6

Πηγή: ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992,1994,1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

*Αριθμός δένδρων και όχι έκταση καλλιεργειών

ΠΙΝΑΚΑΣ 7
Γεωργική παραγωγή Θραυσιμίου

Είδος καλλιιεργειών	1992		1994		1996	
	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)
Αροτραίες καλλιέργειες						
Σιτηρά για καρπό						
Σιτάρι μαλακό	134	40	150	22,5	100	20
Σιτάρι σκληρό	485	145	550	82,5	700	120
Κριθάρι	90	31	100	20	50	10
Βρώμη	20	6	33	6,3	20	5
Σύνολο	729	222	833	131,3	870	155
Οσπρια βρώσιμα						
Φασόλια	20	1,2	20	1,2	20	1,2
Φακή						
Σύνολο	20	1,2	20	1,2	20	1,2
Βιομηχανικά φυτά						
Καλαμπόκι					400	150
Καπνός						
Βαμβάκι	204	40	253	37,3	48	7
Σύνολο	204	40	253	37,3	448	157
Κτηνοτροφικά φυτά						
Βίκος-Βρώμη (σανό)	45	16	50	18	60	21
Μηδική	20	8	20	8	20	8
Κοφολίβαδα	1000	200	1000	200	1000	200
Κριθάρι - διάφορα						
Σύνολο	1065	224	1070	226	1080	229
Μποστανικά, πατάτες						
Καρπούζια						
Πεπόνια						
Πατάτες	40	16	30	12	20	8
Σύνολο	40	16	30	12	20	8
Σύνολο αροτραίων	2058	503,2	2206	407,8	2438	550,2
Κηπευτικά						
Ντομάτες	25	10	25	10	25	12
Ντομάτες βιομ.						
Κρεμύδια	6	6	6	6	6	6
Φασολάκια	5	1,5	5	1,5	5	1,5
Διάφορα						
Σύνολο κηπευτικών	36	17,5	36	17,5	36	19,5
Αμπελοι						
Οινοπαραγωγής	15	8	15	8	15	8
Επιτραπέζιοι	25	14	25	14	25	14
Σύνολο αμπέλων	40	22	40	22	40	22
Δενδρώνες						
Διάσπαρτα δένδρα*	1920	9,25	1920	9,25	1900	9,25
Ποτιστικές καλλιέργειες	56		116		56	
Αγραναυύσεις	1464		1318		1084	
Σύνολο καλλιιεργειών	2134	551,95	2282	456,55	2514	600,95

Πηγή: ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992,1994,1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

*Αριθμός δένδρων και όχι έκταση καλλιιεργειών

ΠΙΝΑΚΑΣ 8
Γεωργική παραγωγή Κέδρου

Είδος καλλιιεργειών	1992		1994		1996	
	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)
Αροτραίες καλλιέργειες						
Σιτηρά για καρπό						
Σιτάρι μαλακό	650	195	650	195	700	210
Σιτάρι σκληρό	3200	1000	4650	1395	4600	1380
Κριθάρι						
Βρώμη						
Σύνολο	3850	1195	5300	1590	5300	1590
Οσπρια βρώσιμα						
Φασόλια	140	28	140	28	140	28
Φακή						
Σύνολο	140	28	140	28	140	28
Βιομηχανικά φυτά						
Καλαμπόκι	130	65	130	130	130	130
Καπνός	150	36	20	4	10	3
Βαμβάκι	8240	2443	6920	2076	6930	2079
Σύνολο	8520	2544	7070	2210	7070	2212
Κτηνοτροφικά φυτά						
Βίκος-Βρώμη (σανό)						
Μηδική	1000	1000	1000	1000	1000	1000
Κοφτολίβαδα	17	8,5	17	8,5	17	8,5
Κριθάρι - διάφορα						
Σύνολο	1017	1008,5	1017	1008,5	1017	1008,5
Μποστανικά, πατάτες						
Καρπούζια	45	450	45	180	45	90
Πεπόνια	5	20	5	20	5	10
Πατάτες						
Σύνολο	50	470	50	200	50	100
Σύνολο αροτραίων	13577	5245,5	13577	5036,5	13577	4938,5
Κηπευτικά						
Ντομάτες	35	245	35	145	35	145
Ντομάτες βιομ.						
Κρεμμύδια	15	16	15	21	15	36
Φασολάκια						
Διάφορα	5	5,2	5	6,7	5	9,7
Σύνολο κηπευτικών	55	266,2	55	172,7	55	190,7
Αμπελοι						
Οινοπαραγωγής	100	80	100	80	100	80
Επιτραπέζιοι	260	230	260	130	260	130
Σύνολο αμπέλων	360	310	360	210	360	210
Δενδρώνες	6	1	6	1	6	1
Διάσπαρτα δένδρα*	4600	41	4650	41,25	4650	41,25
Ποτιστικές καλλιέργειες	8193		8323		8323	
Αγροναπαύσεις	70		70		70	
Σύνολο καλλιεργειών	13998	5863,7	13998	5461,45	13998	5381,45

Πηγή: ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992,1994,1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστίνακη

*Αριθμός δένδρων και όχι έκταση καλλιεργειών

ΠΙΝΑΚΑΣ 9
Γεωργική παραγωγή Λουτρού

Είδος καλλιιεργειών	1992		1994		1996	
	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)
Αροτραίες καλλιέργειες						
Σιτηρά για καρπό						
Σιτάρι μαλακό	70	21	50	15	20	5,8
Σιτάρι σκληρό	1855	649,25	1950	682,5	2150	645
Κριθάρι	5	2	15	4,5	30	9,6
Βρώμη	5	2	5	1,5	15	4,5
Σύνολο	1935	674,25	2020	703,5	2215	664,9
Οσπρια βρώσιμα						
Φασόλια						
Φακή						
Σύνολο	0	0	0	0	0	0
Βιομηχανικά φυτά						
Καλαμπόκι	10	12			30	30
Καπνός	230	20,6	125	37	120	30
Βαμβάκι	4740	132	4780	1378	4600	815
Σύνολο	4980	164,6	4905	1415	4750	875
Κτηνοτροφικά φυτά						
Βίκος-Βρώμη (σανό)	25	12,5	30	35	23	34,5
Μηδική	70	105	50	85		
Κοφτολίβαδα					15	10
Κριθάρι - διάφορα					20	30
Σύνολο	95	117,5	80	120	58	74,5
Μποστανικά, πατάτες						
Καρπούζια			3	4	3	6
Πεπόνια			3	3	2	4
Πατάτες	10	30	5	13		
Σύνολο	10	30	11	20	5	10
Σύνολο αροτραίων	7020	986,35	7016	2258,5	7028	1624,4
Κηπευτικά						
Ντομάτες	3	6	3	8	2	4
Ντομάτες βιομ.	10	40	20	100	30	180
Κρεμύδια	1	1,5	2	3,5	2	2
Φασολάκια	1	1	1	1		
Διάφορα	3	2,8	5	3,8	1	1
Σύνολο κηπευτικών	18	51,3	29	116,3	35	187
Αμπέλοι						
Οινοπαραγωγής			20	36		
Επιτραπέζιοι	24	22,2			10	15
Σύνολο αμπέλων	24	22,2	20	36	10	15
Δενδρώνες	25	12,2	22	11,6	22	5,8
Διάσπαρτα δένδρα*	328	5,13	373	5,83	560	10,7
Ποτιστικές καλλιέργειες	631		6775		4725	
Αγροναπαύσεις	320					
Σύνολο καλλιιεργειών	7087	1077,18	7087	2428,23	7095	1842,9

Πηγή: ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992,1994,1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

*Αριθμός δένδρων και όχι έκταση καλλιιεργειών

ΠΙΝΑΚΑΣ 10
Γεωργική παραγωγή Λουτροπηγής

Είδος καλλιέργειών	1992		1994		1996	
	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)
Αροτραίες καλλιέργειες						
Σιτηρά για καρπό						
Σιτάρι μαλακό	200	50	150	35	130	26
Σιτάρι σκληρό	900	180	850	165	900	180
Κριθάρι	500	125	600	120	140	28
Βρώμη	270	54	270	56	100	20
Σύνολο	1870	409	1870	376	1270	254
Οσπρια βρώσιμα						
Φασόλια	25	1,5	25	1,5	18	1,6
Φακή	5	0,1	5	0,01		
Σύνολο	30	1,6	30	1,51	18	1,6
Βιομηχανικά φυτά						
Καλαμπόκι	60	46	60	46	1052	150
Καπνός						
Βαμβάκι						
Σύνολο	60	46	60	46	1052	150
Κτηνοτροφικά φυτά						
Βίκος-Βρώμη (σανό)	60	15	60	15	10	1
Μηδική	400	280	400	200	200	100
Κοφτολίβαδα	530	452	530	400	316	150
Κριθάρι - διάφορα	101	7	60	6	50	5
Σύνολο	1091	754	1050	621	576	256
Μποστανικά, πατάτες						
Καρπούζια						
Πεπόνια						
Πατάτες	65	2	65	2	60	12
Σύνολο	65	2	65	2	60	12
Σύνολο αροτραίων	3116	1212,6	3075	1046,51	2976	673,6
Κηπευτικά						
Ντομάτες	30	45	30	36	30	15
Ντομάτες βιομ.						
Κρεμμύδια	11	10	11	9,9	11	9
Φασολάκια	10	7	10	5	10	3
Διάφορα	9	8,5	9	5,7	9	7,1
Σύνολο κηπευτικών	60	70,5	60	56,6	60	34,1
Αμπελοι						
Οινοπαραγωγής						
Επιτραπέζιοι						
Σύνολο αμπέλων	0	0	0	0	0	0
Δενδρώνες	196	18	196	9	196	7
Διάσπαρτα δένδρα*						
Ποτιστικές καλλιέργειες	631		631		631	
Αγραναπαύσεις	320		310		410	
Σύνολο καλλιεργειών	3372	1301,1	3331	1112,11	3232	714,7

Πηγή: ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992,1994,1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

*Αριθμός δένδρων και όχι έκταση καλλιεργειών

ΠΙΝΑΚΑΣ 11
Γεωργική παραγωγή Ρεντίνας

Είδος καλλιέργειών	1992		1994		1996	
	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)	Εκταση (Στρεμ.)	Παρ / γή (Τόνοι)
Αροτραίες καλλιέργειες						
Σιτηρά για καρπό						
Σιτάρι μαλακό						
Σιτάρι σκληρό						
Κριθάρι						
Βρώμη						
Σύνολο	0	0	0	0	0	0
Οσπρια βρώσιμα						
Φασόλια	33	22,5	33	22,5	35	2,4
Φακή						
Σύνολο	33	22,5	33	22,5	35	2,4
Βιομηχανικά φυτά						
Καλαμπόκι	35	16	50	17	60	17
Καπνός						
Βαμβάκι						
Σύνολο	35	16	50	17	60	17
Κτηνοτροφικά φυτά						
Βίκος-Βρώμη (σανό)	20	6	15	4	10	3
Μηδική	75	50	50	40	50	40
Κοφτολίβαδα	1600	320	1600	320	1600	320
Κριθάρι - διάφορα					5	0
Σύνολο	1695	376	1665	364	1665	363
Μποστανικά, πατάτες						
Καρπούζια						
Πεπόνια						
Πατάτες	40	48	60	72	80	80
Σύνολο	40	48	60	72	80	80
Σύνολο αροτραίων	1803	462,5	1808	475,5	1840	462,4
Κηπευτικά						
Ντομάτες	10	12	15	15	15	15
Ντομάτες βιομ.						
Κρεμμύδια	8	12	15	17	20	24
Φασολάκια	3	1,5	4	1,2	4	1,2
Διάφορα	8	9	8	9	21	12,35
Σύνολο κηπευτικών	29	34,5	42	42,2	60	52,55
Αμπελοι						
Οινοπαραγωγή						
Επιτραπέζιοι						
Σύνολο αμπέλων	0	0	0	0	0	0
Δενδρώδεις καλ.	160	43	160	43	110	40
Διάσπαρτα δένδρα*	4340	22,4	4340	22,4	2810	58,8
Ποτιστικές καλλιέργειες	167		167		210	
Αγροφυτεύσεις	1713		1713		1687	
Σύνολο καλλιεργειών	1992	562,4	2010	583,1	2010	613,75

Πηγή: ΕΣΥΕ-Ετήσιες γεωργικές απογραφές (1992,1994,1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

*Αριθμός δένδρων και όχι έκταση καλλιεργειών

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

α. Κτηνοτροφική παραγωγή (αριθμός ζώων)

Είδος	1986	1988	1990	1992	1994	1996
<i>Ίπποι Ημίονοι Όνοι</i>	2.055	400	295	291	228	179
<i>Βοοειδή</i>	298	371	313	290	213	196
<i>Εγχώρια αβελτίωτα</i>	62	118	96	79	16	7
<i>Εγχώρια βελτιωμένα</i>	236	253	217	211	197	189
<i>Χοίροι</i>	577	568	525	670	585	465
<i>Πρόβατα (Κοπαδιάρικα)</i>	4.165	4.100	4.400	4.770	4.070	3.580
<i>Αίγες</i>	13.725	23.600	10.750	10.992	10.040	8.800
<i>Οικόσιτες</i>	1.315	12.290	820	940	1.035	855
<i>Κοπαδιάρικες</i>	12.410	11.310	9.930	10.052	9.005	7.945
<i>Όρνιθες</i>	10.750	10.800	10.950	9.380	8.910	9.850
<i>Μέλισσες (Κυψέλες)</i>	2.176	2.055	1.948	2.439	2.390	2.632

β. Κτηνοτροφική παραγωγή (παραγωγή γάλακτος σε tn)

Είδος	1986	1988	1990	1992	1994	1996
<i>Βοοειδή</i>	174,20	191,20	223,00	317,60	222,40	158,30
<i>Εγχώρια. αβελτίωτα</i>	15,00	19,20	16,00	22,60	5,40	3,30
<i>Εγχώρια βελτιωμένα</i>	159,20	172,00	207,00	295,00	217,00	155,00
<i>Πρόβατα (Κοπαδιάρικα)</i>	325,00	322,20	272,40	267,90	286,20	257,30
<i>Αίγες</i>	3859,50	1174,60	972,00	917,56	975,10	747,40
<i>Οικόσιτες</i>	193,00	189,60	126,00	95,06	108,60	103,40
<i>Κοπαδιάρικες</i>	3666,50	985,00	846,00	822,50	866,50	644,00
<i>Σύνολο</i>	4358,70	1688,00	1467,40	1503,06	1483,70	1163,00

γ. Κτηνοτροφική παραγωγή (παραγωγή κρέατος σε tn)

Είδος	1986	1988	1990	1992	1994	1996
<i>Βοοειδή</i>	27,23	23,36	34,93	37,69	28,90	11,70
<i>Χοίροι</i>	46,17	46,48	45,30	38,13	34,35	28,70
<i>Πρόβατα</i>	41,92	67,93	44,24	56,60	46,75	31,40
<i>Αίγες</i>	93,17	130,42	102,63	108,45	103,95	82,70
<i>Όρνιθες</i>	32,05	38,35	32,70	25,19	28,35	17,07
<i>Σύνολο</i>	240,54	306,54	259,80	266,06	242,30	171,57

δ. Κτηνοτροφική παραγωγή (παραγωγή άλλων προϊόντων)

Είδος	1986	1988	1990	1992	1994	1996
<i>Τυρί*</i>	85,00	97,00	109,00	80,90	71,75	90,50
<i>Βούτυρο*</i>	1,20	1,30	1,55	1,50	0,60	1,10
<i>Μαλλί*</i>	8,52	8,72	7,73	5,15	4,65	3,14
<i>Δέρματα**</i>	8,01	8,32	5,34	6,30	6,74	5,02
<i>Μέλι*</i>	21,25	17,05	20,55	22,25	25,55	22,95

*Σε tn

**Σε τεμάχια

Πηγή: ΓΑΠ Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μενελαΐδας (1993), ΕΣΥΕ-Ετήσιες απογραφές γεωργίας (1992, 1994, 1996)

Επεξεργασία: Β. Αυγουστινάκη

ΠΙΝΑΚΑΣ 13
Δασική παραγωγή

Πενταετία	Τεχνικό ξύλο (m3)	Καυσόξυλα (m3)
Διακατεχόμενο δάσος Κ. Βαθυλάκκου		
1978-1982	6.914	928
1983-1987	10.021	1.630
1988-1992	5.949	5.473
Διακατεχόμενο δάσος Κ. Αηδονοχωρίου		
1978-1982	4.995	2.685
1983-1987	3.836	4.010
1988-1992	3.430	17.927
Διακατεχόμενο δάσος Κ. Θραψιμίου		
1988-1992	-	7843
Κοινοτικό δάσος Κ. Ρεντίνας		
1978-1982	2.334	17.414
1983-1987	941	8.749
1988-1992	2.569	17.997
ΣΥΝΟΛΟ για 1988-1992	11.948	49.240

Πηγή: Τ.Α.Π. Αναπτυξιακού Συνδέσμου Μεγαλαίας (1993)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (Μήτρα ταξινόμησης της εργασίας)
Συντάκτης: ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΑΚΗ	Ημερομηνία Παράδοσης: 20/02/1998

Τίτλος Εργασίας:
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΛΙΜΑΚΑ
 Το παράδειγμα της 8ης Εδαφικής Περιφέρειας του Ν. Καρδίτσας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η 8η Εδαφική Περιφέρεια του Νομού Καρδίτσας αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της ορεινής ελληνικής υπαίθρου, δομικό στοιχείο του τοπικού επιπέδου και ένα από τα κομμάτια του ελληνικού χώρου που έχει ελάχιστα μελετηθεί. Οι φθίνουσες δημογραφικές εξελίξεις, η εγκατάλειψη των παραδοσιακών συστημάτων παραγωγής και διαχείρισης των φυσικών πόρων και η αποδιοργάνωση της τοπικής κοινωνίας θέτουν σοβαρά ερωτήματα για το μέλλον της συγκεκριμένης περιοχής αλλά και άλλων με τα ίδια χαρακτηριστικά.

Απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα μπορεί να αποτελέσει μια πολιτική η οποία ακολουθεί τις επιταγές του μοντέλου ανάπτυξης “ από τα κάτω ”, βασίζεται στην ύπαρξη και επιτυχή εκμετάλλευση ιαματικών πηγών ως “νησίδας” ανάπτυξης και σημείου εκκίνησης αναπτυξιακών πρωτοβουλιών για την περιοχή και προτείνει μεταξύ άλλων ένα ενιαίο σύστημα διαχείρισης του χώρου και των πλουτοπαραγωγικών πηγών που διαθέτει η περιοχή και τη δημιουργία Διαδημοτικής Επιχείρησης ως ενδιάμεσου φορέα που θα αναλαμβάνει, θα στηρίζει και θα συντονίζει αναπτυξιακές προσπάθειες και θα αποτελεί το σύνδεσμο με ανώτερα διοικητικά επίπεδα και κέντρο επικοινωνίας και συνεργασίας με φορείς του ίδιου επιπέδου.

ΛΕΞΕΙΣ - ΦΡΑΣΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:

Ανάπτυξη στη μικρή κλίμακα, ανάπτυξη “εκ των κάτω”, τοπικό επίπεδο, διαχείριση φυσικών πόρων, παραδοσιακά συστήματα παραγωγής, τεχνογνωσία, θεσμική επάρκεια, κοινωνική και οικονομική συνοχή, κοινωνική αλληλεγγύη, συμμετοχή, ενιαίο σύστημα διαχείρισης του χώρου, πολυδραστηριότητα, περιβάλλον, ήπιες μορφές τουρισμού, Διαδημοτική Επιχείρηση.